

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

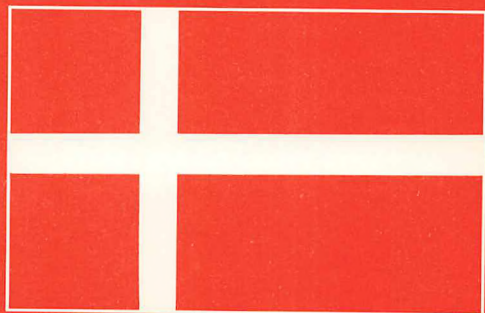
Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

**nord
nytt**

15

nordisk tidsskrift for folkelivsforskning

**nord
nytt** **15**

nordisk tidsskrift for folkelivsforskning

januar 1983

udgivet af NEFA-Norden

Special-Trykkeriet Viborg a-s

NORD NYTT är en nordisk tidskrift för etnologi/folklivsforskning och anslutande ämnesområden samt informationsblad för forskningsinstitutioner, museer, arkiv m.m. NORD NYTT utkommer 4-8 gånger om året med ett fast innehåll av etnologisk debatt, recensioner, anmälningar, nyhetsstoff etc. Dessutom utvidgas innehållet genom regelbundet återkommande temanummer. Tidskriften redigeras av ett nordiskt redaktionsutskott. Temaninnehållet brukas dock redigeras av olika gästredaktörer.

NORD NYTT utges sedan 1963 av NEFA-Norden. NEFA (Nordisk Etnologisk Folkloristisk Arbegruppe) är en nordisk organisation av studerande och yngre forskare inom etnologi och folkloristik, med lokalavdelningar på de olika universiteten.

Upplaga detta nummer: 1.100

Utges med stöd från Statens Humanistiske Forskningsråd, Danmark, Norges almenvitenskapelige forskningsråd Humanistisk Samhällsvetenskapliga forskningsrådet, Sverige och Finlands Akademi.

Abonnemang och lösnummer: *Museumstjenesten*, Lysgård, DK-8800 Viborg. tlf. (06) 667666

Abonnementet är löpande och man betalar bara för de mottagna numren. Studentrabatt ges. Priset bestäms av sidantalet och är inklusive porto och andra omkostnader. Prisexempel (Dkr):

sidetal	40	64	96	120
stud. abon.	11,00	15,30	20,90	25,15
ord. abonnem	20,00	29,60	42,20	52,00

Annonser: Kontakta redaktionssekretariatet.

Redaktionssekretariat: *NORD NYTT*, c/o IEF, Brede Alle 69, DK-2800 Lyngby

Anmälerredaktion: *Jørgen Burchardt*, Nyborgvej 13, Sødinge, 5750 Ringe, DK. (09) 623617

Meddelanden, nyhetsstoff, böcker för anmälan, artiklar och anmälningar av nordiskt intresse mottages gärna. Rekvirera manuskriptvägledning och manuskriptark. För ej beställt material – text och bilder – ansvaras ej. Om du har förslag till artiklar, tema, anmälningar etc., kontakta gärna redaktionssekretariatet eller någon av nedenstående redaktörer.

Redaktion:

Sverige:

Institut för folklivsforskning, Stockholm:
Christian Richette, Krummakargatan 10, 116 51 Stockholm (08) 846886

Etnologiska institutionen, Lund:
Magnus Wikdahl, Godsägargatan 51, S-260 34 Mörap. tlf. (042) 715 81 08

Etnologiska institutionen, Uppsala:
Ingvar Svanberg, Väktargatan 50 A, 754 22 Uppsala
Etnologiska institutionen, Göteborg:
Lars Brink, Dr. Liboriusgt., 10 A, 413 23 Göteborg (031) 827526

Umeå Universitet:
Alf Arvidsson, Pedagoggränd 3 H, 902 40 Umeå

Island:

Ragnheidur Þorarinnsdóttir, Safnostofnun Austurlands, Box 33, Egilsstaðir

Finland:

Kansanrunoustieteen Laitos, Helsinki:
Albert Anttonen, Gitarigränden 3 C 235, 00420 Helsingfors 42

Leena Koskinen-Nurmi, Klaneettitie 1 A 24, 00420 Helsingfors. 5664013

Aini Tolonen, Justinintie 3.J 115, 00410 Helsingfors.

Kulttuurien tutkimuksen kaitos:
Heikki Schneider, Yo-kylä 62 A 14, Åbo 51.

Ole Rud Nielsen, Vähämalminkatu 4, 26 100 Raumo (938) 18582

Tampere Universitet:

Pirjo Liisa Nünimäki, Ratamonkatu 12 C 13, 50100 Hikkeli

Norge:

Institut for folkelivsgranskning:
Anne Hoel, Lallakroken 2, Oslo 2
Institut for folkeminnevitenskap, Oslo:
Torill Wyller, Landingsveien 104, Oslo 7. 141698
Etno-Folkloristisk institutt, Bergen:
Leif Dybing, Lyder Sagengade 10, 5000 Bergen

Danmark:

Jørgen Burchardt, Nyborgvej 13, Sødinge, 5750 Ringe (09) 623617

Institut for europæisk folkelivsforskning, Brede:
Allan Schnipper, Bellmangsgade 31, st., 2100 Kbh. Ø (01) 206916
Lykke Pedersen, Filippavej 8, st., 1928 Kbh. V. (01) 249053

Institut for folkemindevidenskab, Amager:
Helen Cliff, Tinggården 46, DK-4681 Herfølge
Institut for sprog, kommunikation og kulturhistorie, Aalborg:
Poul Holm, Inst. f. sprog, kom. og kulturh. AUC, Boks 159, 9100 Aalborg (08) 159111

Århus Universitet:
Svend Åge Andersen, Hørmarks Alle 24, 8240 Risskov (06) 175750

Oversætter (til engelsk):

Corinne Mountfield, Egholmvej 5, 2720 Vanløse

ISSN: 0008-1345

Forord

Dette nummer er det første uden tema, som vi har ladet en gæsteredaktion redigere. Det har betydet, at gæsteredaktionen har lagt vægt på at præsentere lokalt stof – her en artikelserie om Institut for Europæisk Folkelivsforskning i Brede, Danmark. Sådanne nyheder og orienteringer må også høre hjemme i et tidsskrift, som vil leve op til sit navn "Nord Nytt".

Vi vil fortsætte med, mellem temanumrene, at lade andre institutter stå for redigeringen. Her vil det næste nummer uden tema blive redigeret fra Lund. Ud over at det vil sikre mere lokalt stof og forskellige videnskabelige synsvinkler, vil det samtidig give flere lejlighed til at prøve det redaktionelle arbejde. Her vil gæsteredaktørerne tit lære, at ikke alle forfattere altid overholder deres afleveringsfrister

Ligesom i tidligere numre, bringer vi i den sidste del af dette en afdeling med anmeldelser. Vi vil dog fremover ændre praksis, således at anmeldelserne bliver delt i tre kategorier alt efter bøgernes vigtighed for faget:

- A) ultrakort omtale
- B) kort præsentation
- C) længere anmeldelse

Det skyldes, at vi havde for stor succes med at få bøger anmeldt. Der har ligget flere hundrede anmeldelser på et tidspunkt og ventet på at blive trykt. Det er uheldigt - både for anmelderen, at han eller hun ikke straks kan få sine ting trykt, men især for læserne, at anmeldelserne ikke er blevet bragt umiddelbart efter bøgernes udgivelse.

Systemet bliver først indført, når 'puklen' er blevet afviklet. Det kræver samtidig, at anmelderne fremover kan skelne mellem de væsentligste bøger med metodiske og teoretiske nyskabelser, og bøger, der ikke er det helt i samme grad. For at lette anmelderne i dette svære valg, vil "Bok nytt" fremover indeholde forslag fra redaktionen til rubricering.

Vi kan glæde abonnenterne med, at der er flere spændende temanumre under forberedelse. Således bliver det næste nummer det hidtil største på ca. 200 sider. Temaet vil omhandle "Kvindekultur".

Redaktionen

Introduktion

Artiklerne i dette nummer af Nord Nytt er ikke samlet omkring et tema som sådan, som en del af de tidligere numre har været det. Alligevel vil adskillige af artiklerne samle sig til et ufuldstændigt øjebliksbillede af Institut for Europæisk Folkelivsforskning i Brede.

Artiklerne handler om studenternes liv og aktiviteter, om instituttet og om den undervisning, der er den centrale årsag til at instituttet eksisterer. Undervisningen er en vigtig del af de studerendes tilværelse, men afspejler sig også i de færdige kandidaters produktion.

Dette har vi ville give nogle eksempler på. Desuden har vi også medtaget eksempler på magisterforelæsninger, som ellers nemt havner i papirkurven. Disse skal ikke opfattes som revolutionerende bidrag til forskningen, men netop det, som de er: eksempler på et givet emne, 8 dages forberedelsestid og en forelæsning.

Dette nummer indeholder desuden en del artikler, der ikke har tilknytning til instituttet som sådan. Vi håber alligevel, de vil interessere.

gæsteredaktionen

Institut for Europæisk Folkelivsforskning, Brede.

Nogle almene betragtninger.

af Janne Laursen.

Brede befinder sig i det nordlige København, et område der et godt stykke tilbage i tiden har været associeret med aristokratiets rekreation og jagtmæssige interesser. Men selve Brede, beliggende ved Mølleåen er knyttet til en anden atmosfære.

*Forårsidyl i Brede. De rekreative muligheder er åbenlyse, men kun få benytter sig af dem.
Foto J. Laursen 1977.*

Her startede nemlig i slutningen af 1700-årene den fabrik, hvis senere lokaler blev overtaget af nationalmuseet i 1959. I fabriksbygningerne er der nu museumsmagasiner, kontorer, nationalmuseets Bredeudstillinger og den første direktørs rekonstruerede sommerbolig fra slutningen af 1790-erne. Rundt omkring ligger arbejderboliger, den gamle børnehaven, spisehuset og forskellige direktørboliger, boliger som synes med tiden at komme længere og længere væk fra fabrikken. Det er i en af disse vort institut har fundet logi. Det er ikke første gang, at huset er ramme omkring indlæring, for det var her Brede-børnene gik i skole først i århundredet. Den legendariske kommunistiske sagfører Carl Madsen tilbragte sine barneår her (der er dog ingen mindeplade), da hans far var skolens lærer. I sine erindringer "Fortids Møre Mur" skildrer han et sent gensyn med den gamle skole:

"Den store have, der hørte til førstelærerembedet, ligger langs vejen, der fortsætter alleve til Brede. Den var, da vi boede på skolen, bevokset med et tæt vildnis på skråningen ned mod mosen.

Vi dyrkede resten. Gødede med lokumsspandene fra skolen. Nu er haven friseret og trimmet efter den vulgære direktørs smag - eller mangel på smag - der havde købt den gamle skolebygning, som er pudset og berappet til hæslig uigenkendelighed. Den er senere afbødet til staten og rummer et universitetsinstitut til udforskning af europæisk folkeliv".

Direktørepoken har unægtelig sat sig præg på huset og det fra kælder til kvist. På loftet ligger stadigvæk de opsatser og trofæer stuvet af vejen, som nedlagdes på storvildtjagt i Afrika. Husets 1.sal har stadig en slags intim boudoir-agtig atmosfære, utallige indbyggede skabe og behændigt skjulte vaskekummer. Her befinder instituttets administration sig og her har instituttets lærere deres kontorer. Badeværelset rummer nu instituttets trykkeri. Stueetagens salon, havestue og spise-stue rummer forelæsningslokale og bibliotek, og i det tidligere pigeværelse Department of Agriculture. I kælderen findes fotolab, og en lavloftet "festsal", der i nødsfald kan bruges til undervisning.

Man kan diskutere, hvad de ydre rammer betyder for det indre liv, og omvendt. Men det synes som om, den fortidige funktionalisme, der præger huset, er kommet for at blive, akkurat som der stadig er en uudryddelig duft af agurkesalat i citronmarinade i anretterværelset.

Dette er de ydre rammer for undervisning i faget europæisk etnologi her i landet. En anden konkret ramme er den økonomiske, som tager sig knap så idyllisk ud. Universitetet er ramt af store nedskæringer; mange små fag lægges sammen eller nedlægges ud fra den betragtning, at institutter med fem faste lærere og derunder ikke fungerer fagligt tilfredsstillende. En anden nedskæring på universitetet er gået ud over institutternes undervisningsassistenter; deres stillinger eksisterer ikke længere. Dette har haft katastrofale virkninger på også de store fag, for der er efterhånden bred enighed om, at det var gennem disse stillinger de fleste nye faglige forskningsresultater og strømninger blev formidlet. Den struktur i universitetet, som er udviklet siden slutningen af 1960'erne, og som har kostet helt pæne beløb, smadres. Konsekvenserne af dette forekommer mange noget mere katastrofale for fremtiden end valutabalancen. Den forhenværende rektor for Københavns Universitet Erik Skinhøj ville da heller ikke fortsætte i sit embede, da han ikke mente at være i besiddelse af det perfekte helbred, der skal til, for fuldstændigt at engagere sig i en kamp mod udslettelsen af et fornuftigt universitet.

Vores institut har også mærket nedskæringerne og de hårde tider. Sammenlægninger med andre institutter har været på tale, men det er blevet ved snakken. Skal instituttet måles på produktion af færdige kandidater, ser det nemlig ikke helt så sort ud, idet 25% af det årlige antal færdige magistre på Københavns universitet for tiden produceres på Institut for Europæisk Folkelifv-forskning.

Det er klart, at nedskæringer på undervisningstilbud, gæsteforelæsere, ekskursioner m.v. har indflydelse på det faglige niveau, og at der nemt kan ske en isolation af studenterne i

NEFA's festarrangement i Brede er foruden dansk bygge også en lejlighed til at drøfte begivenheder, problemer og visioner med fagfæller, man ikke ser så tit. Fra venstre ses Bjarne Kildegaard Hansen, Ellen Knudsen og Mette Guldborg. Foto J. Laursen, 1981.

Glimt fra instituttets eneste forelæsningslokale. Foto, E. Knudsen 1982.

Brede i en udhulet faglig kontekst. Dette er et problem vi diskuterer og prøver på at løse. Både læreres og studenters engagement i universitetets "tværfag" kan ses i dette lys. Men også oprettelsen af Københavns Universitets Center på Amager (KUA) har været gunstig for studenterne i Brede, idet centraliseringen har gjort det lettere at overskue aktuelle gæsteforelæsninger, kurser m.v. KUA rummer også Institut for Folkemindevidenskab, som her i Danmark er en selvstændig disciplin.

Instituttets faglige eksistens går tilbage til 1959, hvor faget etableredes under navnet "Materiel Folkekultur med særlig henblik på Norden" ved professor Axel Steensberg. Sidst i 1960'erne nåede en bølge af studenteroprøret på universitetet også til Brede; studenterne gjorde oprør mod det faglige indhold og dannede på egen hånd aftenskoleundervisning om f.eks. social organisation. - Et forskerseminar i Jokkmokk og i Hanstholm skal vist nok have været vældigt inspirerende, for det betød i alt fald konsolideringen af et fagligt samarbejde med bl.a. svenske kollegaer, som bragte nyt liv til Brede. I 1971 blev fagets nuværende professor Bjarne Stoklund indsat i embedet og faget fik navneforandring til "Europæisk Etnologi".

Den nordiske inspiration fortsatte; etableringen af Nefa og herunder f.eks. Nord-Nytt er udtryk for dette og initiativet lever stadig. En del af oprørerne i Brede satte sig i lærerstolene og svenske kollegaer fra Lund gav også undervisning. Økologi, lokalsamfundsstudier, Barths generative model optog dengang sindene. - Den faglige profil har ændret sig og interesserne er mange og forskellige. Historisk antropologi diskuteres meget nu, men også andet som f.eks. kvindeforskning, Althusser, Anales-skolen, Marxisme, forskning i f.eks. Birmingham og Tübingen.

De mange forskellige interesser kan måske ses som et udtryk for situationen for dagens typiske student. De fleste studenter har fast ikke-akademisk deltidsarbejde (hvad de arbejdsløse er noget sure over), flere og flere får børn under studietiden eller vælger at få det før studierne påbegyndes, etc. etc. Alt dette betyder, at den studerende i dag har en helt anden interesseprofil end bare for 10-15 år siden. Studie og universitet spiller ikke længere den samme dominerende rolle i studentens liv, som tidligere.

Her er lidt tørre tal om de studerende på instituttet:

Antal studerende efteråret 1981		
Kvinder	Mænd	i alt
98	41	139
Antal færdige magistre siden 1964.		
Kvinder	Mænd	i alt
31	23	54

Der laves ingen fortløbende statistik over tilgangen af studenter, men der er ingen tvivl om, at her i Danmark er etnologi et kvinde-fag, forstået på den måde, at kvinderne udgør en majoritet i antal. Dette udmønter sig ikke i bestanden af de faste lærerkræfter:

Bjarne Stoklund, professor

Palle Christiansen, lektor

Poul Høst Moustgaard, lektor

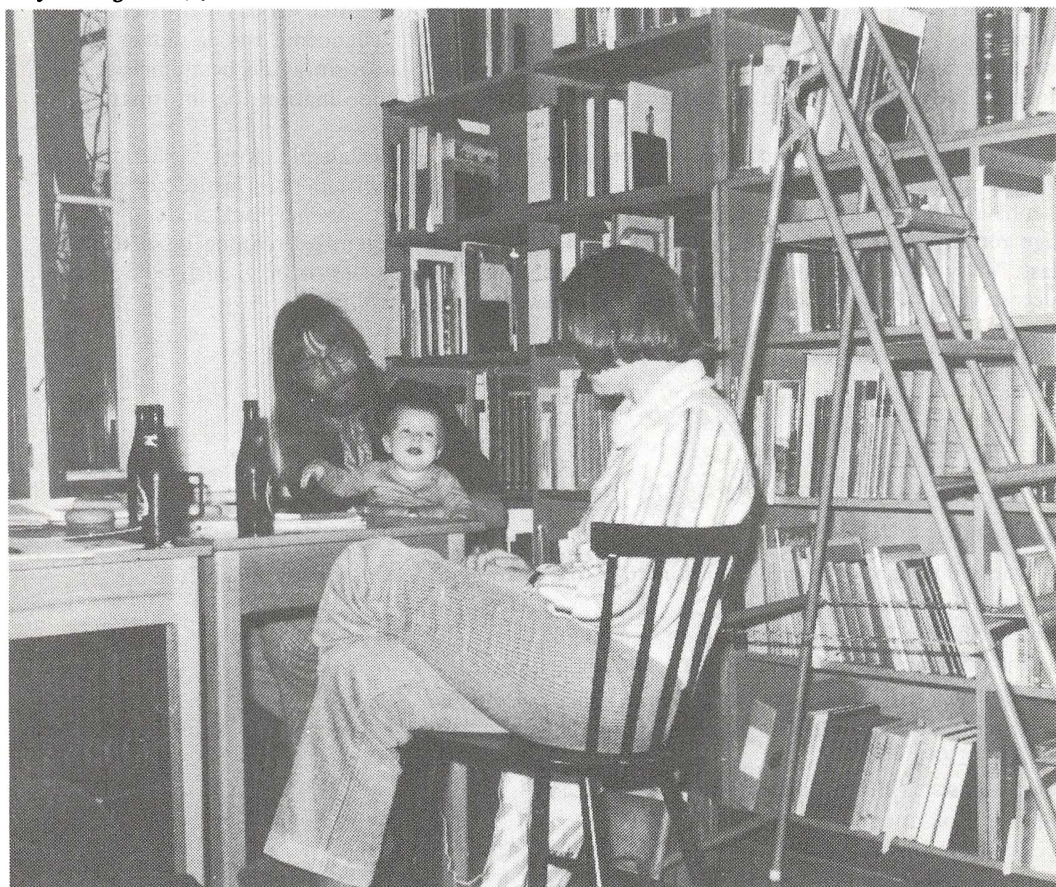
Poul Balle Petersen, lektor, institutsbestyrer

Konsekvensen af dette for den faglige orientering er for tiden et yndet diskussionsemne blandt de studerende. Hvad det er, der gør faget til et "kvindefag" i Danmark vides ikke; for at det ikke nødvendigvis er sådan alle steder, viste et besøg af et hold studerende fra Vest-Tyskland for nogle år siden. Den dag vrimlede instituttet af ynglinge. - Den bliver skuffet, som forventer at møde ganske unge studerende i Brede. Studietiden er p.t. mindst 10 år, hvis man vil være magister, og ca. 2 år, hvis man læser bifag; de to eneste eksaminer på Institut for Europæisk Folkelivsforskning. Besøg af andre etnologi-institutioners studerende vækker altid undren over, så unge de er.

Hverdagen i Brede tager sig forskellig ud, alt efter om man læser bifagseksamen eller magisterkonferens. Bifagsstudiet er ret fast struktureret, men konferensstudiet ikke er det. Derfor kan overgangen fra bifagsstudiet til konferens være vanskelig, og mange studerende synes, de bruger for lang tid på at skabe sig en faglig identitet.

Etableringen af en sådan faglig identitet er af afgørende betydning for at kunne gøre sig færdig og skrive sin magisterafhandling. Som med anden form for identitet er det i samspillet med andre mennesker, at der sker en profilering. Her spiller Nefa's arrangementer en rolle, idet Nefa udgør en ramme for faglig aktivitet. Her er muligheden for at samles i et diskussionsforum og også gennem de studerendes institutsavis "Nefa-information" at fortsætte diskussionerne. Generelt kan man vel sige, at især på de mindre institutter er udfarenhed og et stort kontaktnet livsnødvendigt; det nordiske samarbejde og Nefa er en ramme om sådanne muligheder, og kontakt med studerende i andre lande har jo også tit vist sig at være særdeles inspirerende.

Babyer bliver et hyppigere og hyppigere indslag i Brede-miljøet. Fra venstre, Lasse Scotte, Kasper Scotte og Lilly Wiberg. Foto, J. Laursen 1981.

Udover det nordiske samarbejde har instituttets studerende mulighed for at deltage i en del af de arrangementer, som DKM (Dansk Kulturhistorisk Museumsforening) afholder. En del studerende har arbejde på de kulturhistoriske museer, og er derfor fortrolige med museumsmiljøet. Det er jo sådan, at langt de fleste færdige kandidater stadigvæk afsættes som inspektører til de kulturhistoriske museer, selv om de sidste par år tydeligvis peger i retning af en ekspansion i erhvervsmulighederne. Arbejdsløsheden blandt danske etnologer er da heller ikke stor, hvis man tæller deltidsbeskæftigede med i de erhvervsaktives kategori. Det kan synes mærkeligt i krisetider, men netop i en anden krisetid, 1930'erne, blev mange kulturhistoriske provinsmuseer etableret.

En anden mulighed for at engagere sig fagligt er at deltage i det studenterpolitiske arbejde, som på instituttet kommer til udtryk i "Fagrådet" og i "Studienævnet". Det er et meget utaknemligt arbejde med mange møder, men det er gennem disse organer, de studerende har den bedste mulighed for at arbejde med faget, dets muligheder og problemer. Mange har forladt dette arbejde i dyb frustration, men dog med en indsigt, de ikke kunne have fået noget andet sted. Der er bestemt ikke rift om taburetterne, men heldigvis er der alligevel nogen, som ofrer sig.

Hvis man ønsker det, er der oplagte muligheder for fagligt engagement, men som tidligere nævnt er konkurrencen mellem de forskellige tilbud og studenternes egne forpligtelser blevet hårdere. Som sædvanlig er det frie valg en problematisk størrelse. Information om de forskellige valgmuligheder er absolut en forudsætning for stillingtagen, og at netop information er et problem på et mindre institut kan virke grotesk. Men trods instituttets størrelse, kan vi ikke bare snakke om tingene i forbifarten, for chancerne for et sådant møde er af nævnte årsager dalende. Dette kan nemt bevirke en isolation af de bestræbelser, der foregår både blandt lærere og studenter. Vi har indset, at koordination- og informationsmøder er påkrævede.

Alt imens vi tumler med problemerne kommer fremtiden snigende. Kort sagt: tiden går. Hvilke mål og ønsker har vi på IEF? Bliver vi udslettede på listen over institutter på Københavns universitet? Næppe, for vi er da enige om, at faget rummer muligheder i forskellige retninger, og denne fleksibilitet anser mange for fagets egentlige redning og ikke dets last. Vi synes det er fornuftig politik at sprede indsatsen, og derfor er vi mange, der synes, det er vigtigt også at følge med i nye og uprøvede problemstillinger.

Litteratur.

Bjarne Kildegaard Hansen: "Det forsømte tiår. Etnologi og folkloristik siden '68".
NordNytt nr. 4, 1979.

Ena Hvidberg: "Etnologi og kvindeforskning"
Magisterforelæsning på IEF, jan. 1982.

Ellen Knudsen, Janne Laursen: "Kvindelighed og videnskabelighed".

Internt diskussionsoplæg omkring emnet "Kønroller på instituttet og i forskningen",
nov. 1981.

Carl Madsen: "Fortids Møre Mur", Kbhvn. 1973.

Bjarne Stoklund: "Etnologi"

Københavns Universitet 1479-1979. Bind XI. Kbh. 1979.

Universitetsavisen 1981 og foråret 1982.

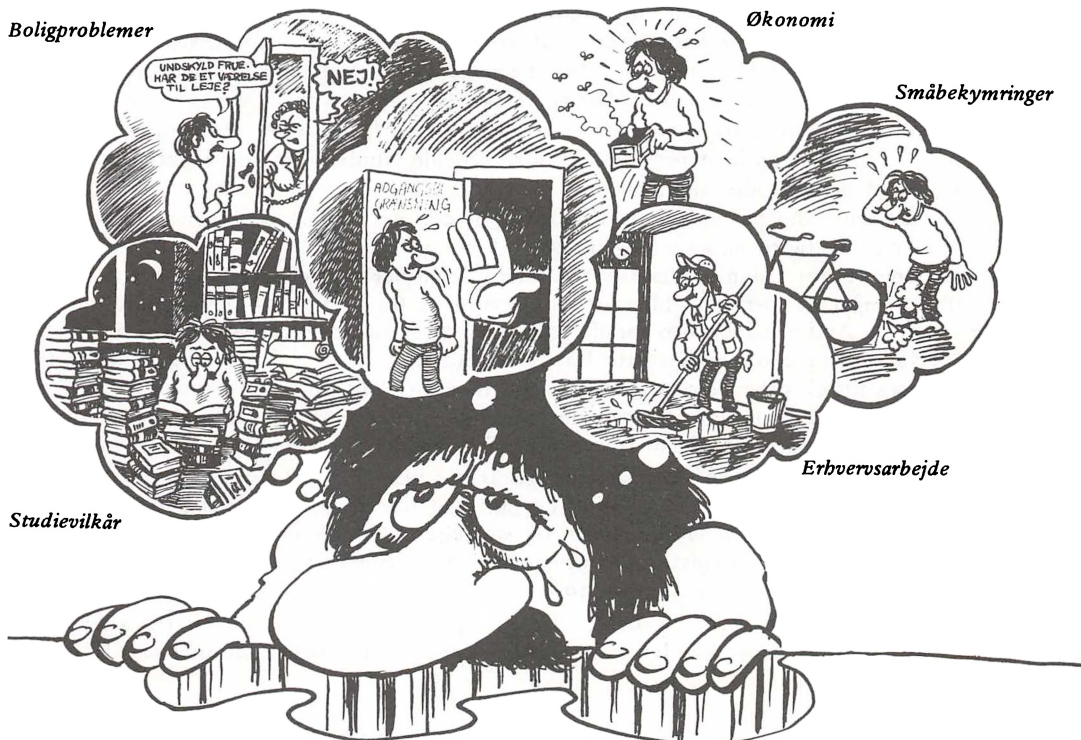
Danske studerendes studie- og levevilkår

Specielt med hensyn til etnologistuderende på Københavns Universitets Humanistiske Fakultet

Af Anders Linde-Laursen.

Når man først havde bestået sin studenter- eller HF (højere forberedelses) eksamen, var det tidligere en selvfølge, at man kunne komme ind på en højere læreanstalt, men det er det ikke mere.

Siden den økonomiske krise startede i begyndelsen af 1970'erne, er der blevet indført en stadig strengere adgangsbegrænsning til de videregående uddannelser. Adgangsbegrænsningen skal dels begrænse tilgangen af studerende (og derved spare penge), dels skal den styre de kommende studerende i deres valg af uddannelse. Man dirigerer dem over i de uddannelser, hvor de som færdiguddannede oftest bliver ansat i det private erhvervsliv (fx ingeniør-uddannelserne).

Desuden sker der ved hjælp af adgangsbegrænsningen en geografisk styring af de studerende, væk fra de »gamle» uddannelsessteder i København og Århus, og mod de nyoprettede uddannelsessteder andre steder i landet. Det på trods af de »gamle» uddannelsessteder søges af de fleste.

På Københavns Universitets Humanistiske Fakultet (som etnologi er en del af) er optagelsestallet således sat ned fra 1976:2160 (1976 var det sidste år uden adgangsbegrænsning) 1979 1000, 1980:870 til 1981:730, altså en reduktion på 27% bare på de sidste tre år, og en reduktion med 2/3 efter at adgangsbegrænsningen blev indført for bare seks år siden.

Adgangsbegrænsningen fungerer på den måde, at man tager hensyn til ansøgenes gennemsnit ved studenter/HF-eksamen. Desuden kan man øge sine muligheder ved at tage erhvervsarbejde inden man søger optagelse. Man kan få godkendt mellem 9 og 18 måneders erhvervsarbejde som karakterforbedrende. Der er desuden mulighed for at komme ind på dispensation, blandt andet er der visse muligheder for folk over 25 år.

Fordi antallet af studiepladser reduceres så kraftigt stiger kravene til ansøgenes eksamensgennemsnit. I 1980 kunne man komme ind på Københavns Universitets Humanistiske Fakultet med et gennemsnit på 8,3 eller 7,4 + 18 måneders erhvervsarbejde, i 1981 var kravet 8,7 eller 7,9 + 18 måneders erhvervsarbejde (den danske karakterskala går fra 00 til 13, gennemsnittet for en hel årgang studenter/HFere skal være 8). Det vil sige at en middelkarakter ikke mere er nok til at komme ind.

Denne form for adgangsbegrænsning har flere ubehagelige konsekvenser. Det betyder at der står uudnyttede ressourcer på nogle af de stærkest nedskårne uddannelsessteder. Den betyder en skævere og skævere social rekruttering til de videregående uddannelser. Der er således færre og færre arbejderbørn der starter på Københavns Universitet (nogle tal viser en tilbagegang, af arbejderbørn blandt dem der starter på et universitetsstudium, fra 25% til 8% på nogle få år). Den betyder også at flere og flere ikke kommer ind på den uddannelse de helst ville, men må tage til takke med en hvor adgangsbegrænsningens krav er mildere. Dette betyder igen at der er flere og flere der afbryder deres uddannelse, fordi de alligevel ikke har lyst til at studere det sted de er havnet.

Desuden har adgangsbegrænsningen ført til stærkt forringede studievilkår på gymnasier og HF-kurser. Grunden er at folk som enkeltindivider arbejder utroligt hårdt og egocentreret for at opnå tilskrækkeligt høje karakterer til at komme ind på den uddannelse, som de helst vil. På grund af det øgede læsepres har folk ikke mere tid til fagligt kritisk arbejde og socialt samvær med deres læsekammerater. Denne effekt er nu også ved at slå igennem på de højere læreanstalter, hvor folk for at øge deres chancer for at få job efter afslutningen på deres studier, i høj grad nedprioriterer fagligt kritisk arbejde, studenterpolitiske aktiviteter og socialt samvær med deres studiekammerater.

Hvis man kommer ind på en højere læreanstalt er der straks flere problemer der rejser sig. Umiddelbart er de vigtigste økonomi og bolig.

Det har længe været sådan at der ikke har været kollegier og ungdomsboliger nok. En del bliver derfor tvunget til fortsat at blive boende hos deres forældre, hvis det overhovedet er geografisk muligt. Andre må bo hos familie eller på privat udlejede værelser.

De heldigste kan få økonomisk støtte fra deres forældre, resten må klare sig med SU (statens uddannelsesstøtte) stipendier og -lån og med erhvervsarbejde. Det skal bemærkes at man kun kan få SU-stipendier og -lån i et tidsrum svarende til ens studiums normerede varighed, og eventuelt et år ekstra. (Alle de nedennævnte beløb gælder for studieåret 1982/83).

SU-stipendier kan man få når man er over 18 år. Er man over 22 år er beløbet 12.400 - 16.600 kr., afhængig af ens indkomst, alder og om man bor hjemme. Der skal betales skat af beløbet. Er man 18 - 22 år er tildelingen og størrelsen af det eventuelle beløb yderligere afhængigt af ens forældres indtægtsforhold og støtten er maksimalt på 20.400 kr.

Hvis man har en årsindkomst på over 39.500 kr. (inklusive SU-stipendier) skal SU-stipendiet tilbagebetales med det overskydende beløb. Ved beregningen af de 39.500 kr. tages der hensyn til ens formueforhold og desuden inddrages en eventuel ægtefælles økonomiske forhold i

beregningerne. For hvert barn man har økonomiske forpligtelser over for, øges de 43.800 kr. med 10.600 kr.

De 43.800 kr. er når skatten er betalt kun ca. 30.000 kr. (lidt afhængig af hvor i landet man bor). 30.000 kr. at leve for på et helt år eller 2.500 kr. om måneden. De 2.500 kr. skal dække alle leveomkostninger, bolig, transport og studieboer m.m. Da der er stor mangel på billige lejerboliger, transport er dyr osv. er dette et urealistisk beløb at klare sig for.

SU-lån er statsgaranterede banklån, der er afdragsfrie, men ikke rentefrie i studietiden og de gives uden hensyn til indtægtsforholdene. 18 - 20 årige kan maksimalt låne 30.900 kr. om året, er man over 22 år kan man maksimalt låne 34.400 kr. Hvis man får SU-stipendier ned-sættes de maksimale lånebeløb med det beløb man modtager i stipendier.

Flere og flere undgår at tage de statsgaranterede banklån, fordi de med en rente på 14 - 15% der lægges til det lånte beløb hver år i studietiden og med en tilsvarende høj rente i tilbagebetalingsperioden, bliver en alt for tung økonomisk byrde. Dette kan alene ses af, at staten i 1983 må regne med at skulle betale 250 mill. kr. til bankerne, fordi folk der har taget lånene til at studere for, er ude af stand til at betale dem tilbage. På grund af det store beløb som staten forventes at skulle udrede, har den nu også skærpet tilbagebetalingskravene og er begyndt at sætte private advokater til at inddrage beløbene, istedet for som før at køre en blidere kurs over for færdige kandidater, eller folk der har måttet afbryde studierne, som er ude af stand til at klare deres økonomiske forpligtelser, fx på grund af arbejdsløshed.

Der skal nævnes at der på det sidste har vist sig tegn på, at der er politisk vilje til at ændre på låneordningerne, for at hjælpe de studerende økonomisk. Man kan endnu ikke sige hvad

De studerendes økonomiske situation indfanget af ugeavisen København's bustegner Hjalmar Sandø for Studenterbladet.

resultaterne bliver, men det forslag som den socialdemokratiske regering har lagt på bordet må siges at være fuldstændig utilstrækkeligt. Dels gælder forslaget kun dem der allerede er berettigede til at modtage SU-stipendierne, dels er der reelt kun tale om en mindre rentelettelse på en del af de nuværende SU-lån. Der vil maksimalt kunne lånes et beløb svarende til 50% af det man modtager i SU-stipendier, og lånebeløbet skal medregnes i maksimal-indtjeningen på 43.800 kr. Alt i alt en meget minimal forbedring af de bestående forhold.

Fordi færre og færre studerende tager lån (på grund af de senere økonomiske konsekvenser) og fordi SU-stipendier og det beskedne beløb man må tjene, hvis man skal oppebære SU-stipendierne, ikke er tilstrækkeligt, tager flere og flere studerende erhvervsarbejde. De fleste arbejder så meget at de slet ikke kan oppebære SU-stipendierne, men lever udelukkende af lønarbejdet. Undersøgelser viser at de studerende på Københavns Universitet i gennemsnit bruger 1/3 af deres tid til erhvervsarbejde, og at alene de studerende på Københavns Universitet arbejder så meget at det svarer til 10.000 heltidsansatte (der er ca. 30.000 studerende). I gennemsnit stammer 83,3% af de studerendes indtægter fra erhvervsarbejde.

Tilsvarende, viser undersøgelserne, bruger de studerende i gennemsnit kun 1/3 - 1/2 af deres tid til at læse i, gå til undervisning i osv.

For etnologistuderende har det hidtil været sådan at de ofte har kunnet få studierelevant arbejde, specielt på de kulturhistoriske museer, men på grund af den økonomiske krise er antallet at sådanne jobs også i tilbagegang, og man må klare sig med ikke-studie-relevant arbejde, hvis man kan få det.

For alle studerende gælder det at, hvis de ikke kan finde arbejde, og det bliver mere og mere almindeligt, er der fare for at de må afbryde deres studier og melde sig arbejdesløse, for at kunne få bistandshjælp. Det vil sige at en del studerende, og det bliver flere og flere, tvinges til at afbryde deres studier, på grund af økonomiske problemer.

For de fleste fag er studietiden stærkt stigende, den er faktisk i gennemsnit på vej op på ti år for færdige kandidater fra Københavns Universitet, hvor langt de fleste studier er normeret til kun seks år.

Studietiden forlænges, dels fordi de studerende arbejder ved siden af studierne, dels fordi mange pådrager sig andre forpligtelser. Flere og flere studerende bor sammen med en partner og har/får børn. Det må nok ses som et resultat af at studentermassen bliver ældre og ældre, dels på grund af den forlængede studietid, dels fordi mange starter deres studier i en højere alder end det tidligere var tilfældet, blandt andet på grund af adgangsbeholdningen. Den ændrede familiesituation gør også, at det bliver sværere og sværere, at engagere folk i studenterpolitiske aktiviteter og fagligt og socialt arbejde.

Endnu en grund til at studietiden forlænges er at de stadige nedskæringer på universitetet (specielt på løslærerkontoen) gør at der er færre og færre undervisningstilbud og at det er sværere at få vejledning til det afsluttende specialarbejde.

Hvis man endelig skulle blive færdig med sit studium er beskæftigelsessituationen ikke for god. Der er for øjeblikket en stærkt stigende akademikarbesløshed. Specielt de store humanistiske fag der producerer lærere til gymnasierne er hårdt ramt af arbejdsløshed. Der har hidtil været en ret stabil efterspørgsel efter etnologer, så inden for faget er arbejdsløsheden relativt begrænset.

Som man kan se er det et helt kompleks af til dels sammenhængende problemer, der gør de danske studerendes studie- og levevilkår dårlige - og stadig dårligere, blandt andet på grund af manglende politisk vilje.

Det største problem, og det problem der til dels udløser de andre, er det økonomiske. Dels det generelle økonomiske problem, der gør at universitetet rammes og studievilkårens forværes. Dels de individuelle økonomiske problemer der virker på flere måder, dels ved direkte at give dårlige levevilkår, dels ved yderligere at forringe studievilkårene.

De økonomiske vilkår virker også indirekte ind på studentermassens sammensætning og vanskeliggør derved skabelsen af et fagligt, socialt og studenterpolitisk aktivt studentermiljø.

Cirkusheste, hundehoveder og galninge.

Om vilkårene for fag- og studenterpolitisk arbejde i studienævnet.

Af Torben Holm.

Studienævnet blev af de glade studenteroprørere funderet som det enkelte fags centrale og demokratiske styringsorgan. Det er paritetisk sammensat, d.v.s. lige mange lærere og studenter, og det har først og fremmest til opgave at udarbejde og ajourføre studieordningen med angivelse af undervisningens mål, omfang, varighed, form og indhold.

I princippet er det altså en udmærket ordning, som dog er behæftet med den vigtige indskrænkning, at alt arbejde skal udføres inden for rammerne af de gældende bekendtgørelser og de givne bevillinger.

Og netop her begynder vanskelighederne. I en tid med stadige nedskæringer er der meget snævre økonomiske grænser for den ideelle opfyldelse af målsætningen, og som studienævnsmedlem kan det være vanskeligt at frigøre sig fra den fornemmelse, at man med sit arbejde blot bidrager til at forlænge »krisen» og fordele elendigheden - uden nogensinde at få taget hul på en grundlæggende diskussion om hvor langt man skal gå, hvorfor, og hvor man i det hele taget hellere skulle gå hen.

Som studienævnsmedlem får man efterhånden en udpræget lighed med de gamle cirkusheste, som rent vanemæssigt løber en gang rundt i manegen, når cirkusdirektøren slår knald med pisken.

For at der ikke skal være nogen tvivl, må jeg hellere fastslå, at cirkusdirektøren er DVU - Direktoratet for de Videregående Uddannelser, og at det er i dette direktorat, de økonomiske rammer for også studienævnets arbejde lægges.

Nedskæringskonsekvenser

Uden at fordybe mig i direktoratets konkrete nedskæringsplaner, kan jeg kort nævne nogle af de mest åbenbare konsekvenser af de gennemførte og planlagte nedskæringer:

Først og fremmest medfører nedskæringerne, at undervisningsrækkerne bliver kortere. Det betyder, at de studerende kun lige når at blive introduceret til problemstillingen, og derfor må »nøjes» med en pågældende lærers opfattelse/præsentation - for den »kritiske» fordybelse som vi ved festlige lejligheder fortæller hinanden er formålet med vores studium, bliver der simpelthen ikke tid til.

Den tidsmæssige nedskæring af de enkelte undervisningsrækker medfører også, at der kun sjældent i forbindelse med undervisningen kan føres en egentlig, faglig diskussion i et fælles forum. Hvis emnet nemlig, på trods af alt, skulle nå at fange interessen hos nogle studerende, så er de som regel henvist til at bearbejde problemerne/mulighederne selv under private former - og uden for "normal arbejdstids ophør". Herved udgrænser man et aspekt, som ikke alene burde bevares, men også udbygges kraftigt: nemlig det faglige miljø, som vi ikke har for meget af i forvejen.

Selvfølgelig kan man - teknisk set - læse enkelte områder, ja, det samlede pensum for sig selv, men resultatet bliver altså i bedste/værste fald en række enkeltstående, individuelle erfaringer, som sjældent eller aldrig kommer videre.

Blandt meget andet får det betydelige konsekvenser for f.eks. fagkritikken. De mange latente tendenser bliver aldrig samlet, og får dermed ingen gennemslagskraft.

Der findes imidlertid studerende som mener, at den ene måde at drive fagkritik på, kan være lige så god som den anden. Jeg påstår imidlertid, at fagkritikken ikke kan udvikles i et tomrum, og resultaterne af de konkrete forsøg, der har været gjort i den retning tolker jeg som belæg for min påstand.

Dernæst er det umiddelbart indlysende, at nedskæringerne får en række - utilsigtede? - virkninger for den såkaldt progressive undervisning og forskning. Det er jo ikke ukendt, at den faglige fornyelse ofte indledningsvis må tage til takke med marginale positioner, f.eks. i form af undervisningsassistentstillinger og deltidslærerstillinger, men med den systematiske klapjagt, som i dag drives på disse stillinger, må vi desværre konstatere, at der bliver færre og færre kvalificerede tilbud. Af de dejligt mange forskellige etnologi-opfattelser, som findes i dag, vil det altså formodentlig på lidt længere sigt kun blive den ene som findes blandt de faste lærere, der vil blive repræsenteret på instituttet.

I denne sammenhæng kan der også peges på, at specialevejledningen for konferensstuderende, som i vid udstrækning er blevet varetaget af eksterne lektorer, for fremtiden kun vil blive varetaget af de faste lærere. Hvilke konsekvenser det vil få for f.eks. hvilke emner, der vil kunne tages op og blive ydet kvalificeret vejledning i, samt for hvad der kan accepteres som værende "etnologi", er det naturligvis endnu for tidligt at sige noget om. Men at der på dette område hersker nogen utryghed blandt de studerende er sikkert.

Det kan også nævnes, at vejledningens omfang stadig reduceres. Alt efter temperament og erfaringer kan det vurderes som en fordel eller en ulempe.

At de eksterne lektorer i øvrigt er af vital betydning for de små fag, er der ingen tvivl om. Mange vigtige impulser og fordomsfri nytænkning er af dem blevet kanaliseret ind på instituttet i de forløbne år, men heller ikke denne funktion kan længere opretholdes i fuldt omfang. Tværtimod: udsigterne til en slags faglig isolation er bedre end nogensinde før.

Denne tendens forstærkes i øvrigt ved, at også instituttets undervisningsmæssige kontakt til fagfolk uden for universitetet, fortrinsvis på museerne, ligeledes er reduceret til et minimum.

Nedskæringerne af deltidslærerkontoen har indtil 1980 overvejende ramt konferensundervisningen, mens bifagsundervisningen blev søgt skånet, men i 1981 kunne heller ikke disse forsøg opretholdes: det blev nødvendigt at fjerne et sagområde og flere undervisningsrækker.

Heraf må især bortfaldet af sagområdet påkalde sig opmærksomhed, idet det netop ofte er blevet varetaget af eksterne lektorer, som har kunnet tilføre nye impulser "udefra", ligesom det er det eneste område, hvor de bifagsstuderende har kunnet påregne at øve en (vis) indflydelse på form og indhold. Det har ligeledes været den eneste mulighed for på bifagsniveau at tage nye undersøgelsesområder op.

For en samlet vurdering af nedskæringskonsekvenserne på bifagsområdet er det nærliggende at pege på, at man måske snart må til at overveje at sætte kvalifikations- og ambitionsniveauet ned ved at reducere eksamenskravene i takt med nedskæringerne i øvrigt, eller også må man forlænge studiet ud over de fastsatte to år, hvis den sammen litteraturmængde skal gennemarbejdes.

De go'e, gamle dage.

Nedskæringerne, som naturligvis ikke kun rammer etnologi, blev sidste år diskuteret på et fællesmøde for nogle af de berørte institutter. Her fremhævede en deltager med gode kontakter til Direktoratet for de Videregående Uddannelser bl.a., at tankegangen i direktoratet syntes at være, at når man før studenteroprørets dage havde kunnet producere brugbare kandidater på universitetet på en hurtigere, billigere og langt mere problemfri måde, så måtte det altså være de mange nye studieplaner, der fremkom som en konsekvens af det såkaldte studenteroprør, der skulle ændres. Tiden måtte kunne skrues tilbage til før 68!

Teknokratisk betragtet er tankegangen sikkert rimelig, men jeg må med beklagelse indrømme, at jeg har svært ved at se det hensigtsmæssige i en sådan fremgangsmåde. Hvem ønsker det uoplyste professorvælde tilbage? Hvem sidder og drømmer sig tilbage til de fortidige undervisningsformer? Hvem ønsker den faglige snæverhed tilbage på bekostning af studiernes bredde og samfundsrelevans?

Jeg gør ikke, men tør selvfølgelig ikke derfor udelukke, at der ikke kan findes mennesker, som gør det.

Det ville utvivlsomt også være hensigtsmæssigt, men jeg tillader mig forsigtigt at spørge: hensigtsmæssigt - for hvem?

Der var på det omtalte møde imidlertid også en udtalt tvivl om, hvorvidt det overhovedet var muligt at skrue tiden tilbage. Ligesom samfundet er anderledes i dag, sådan er også studenterne anderledes end dengang, og kravene, som de stiller til deres uddannelse er især anderledes. Til gengæld var der enighed om, at man måtte forsøge at komme direktoratet i forvejen og selv udarbejde ændringsforslag, så man i det mindste kunne få en vis indflydelse på i hvilken retning, studierne skulle ændres.

Hvem kommer først.

Tanken om at komme direktoratet i forkøbet vandt bred tilslutning, og det lykkedes det humanistiske fakultet at forhandle sig frem til en slags aftale med direktoratet om, at man selv skulle forsøge at nå frem til en nedskæring, der i omfang svarede til direktoratets forstillinger, men som i indhold kunne antages at få en mindre ødelæggende og måske mere konstruktiv form.

Resultatet blev en omfattende aktivitet - også på studienivå - hvor man diskuterede reformer af selve studiestrukturen. Det medførte en panikagtig stemning mange steder, mest fordi rygternes strøm var temmelig overvældende, men også fordi der rent faktisk blev arbejdet med forslag til sammenlægninger af forskellige institutter. F.eks. mente man på et tidspunkt, at man med fordel kunne oprette et Arkæologisk Institut, hvorunder også europæisk etnologi skulle høre!

Samtidig mente fakultetet, at tiden var inde til at foretage en vurdering af de specifikke uddannelsers indhold og forskningsområder. Formålet skulle dels være at få et grundlag at træffe beslutning på om mulige nedlæggelser/sammenlægninger af institutter, og dels at få justeret de enkelte fags indhold.

Baggrunden for det sidste ønske var en formodning om, at der kunne være sket en »indre faglig« udvikling, siden faget i sin tid blev etableret, ligesom der også kunne være sket visse samfundsmæssige udviklinger, som burde tilgodeses på en anden og bedre måde i institutstrukturen.

Det overordnede mål med begge aktiviteter skulle være at profilere det humanistiske fakultet og de enkelte fag på en ny og mere dynamisk måde, idet man dermed håbede at kunne dæmme op for de stadige forringelser.

Tværfag - en løsning?

På baggrund af de gennemførte nedskæringer, truslerne om endnu flere, behovet for uddannelsesfornyelser og nye beskæftigelsesområder for de gamle uddannelser, faren for faglig stagnation m.m., bestuttede det humanistiske fakultet at undersøge konkret, hvilke muligheder der lå i etablering af såkaldte »tværfag«. Tværfag blev opfattet som »...discipliner der kan godskrives ved to eller flere fag på fakultetet.«

Der er altså tale om en operationel definition, som slet ikke problematiserer den fremherskende enkeltfaglighed med dens traditionelle genstandsfelter og metoder, og de deraf følgende grænser for at bearbejde og behandle nogle af de vigtige områder, som humanister kunne/skulle arbejde med.

Tværfag og tværfaglighed kan f.eks. være vigtige i forhold til emner, som ligger i grænseområderne mellem de eksisterende fag, og tværfaglige kontakter kan selvfølgelig etablere nye fagkritiske positioner, idet de enkelte fags selvforståelse kan konfronteres med andre opfattelser.

Men hvis tværfag skal etableres som en slags institution må det være vigtigt, at arbejdet tager udgangspunkt i en reel tværfaglighed. Det vil for mig at se sige en problem- og projektorienteret holdning, en nyvurdering af metoder og faglighed i forhold til det pågældende problem, der skal undersøges. Et nyskabende og meningsfyldt tværfag kan efter min mening ikke oprettes ved kun at sammenkoble allerede eksisterende fagligheder.

Tværfag må derimod opfattes som en universitetspolitisk intention om at udvikle former, der kan nedbryde den traditionelle enkeltfaglighed, og må derfor afgørende gøre op med de snævre perspektiver, der hidtil har været de enkelte fags særlige kendetegn. »Virkeligheden anerkender ikke enkeltdiscipliner«!

I alt dette er der ikke nødvendigvis noget nyt for etnologer. Vi har gennem mange år, med ikke ringe fornøjelse, opereret i faglige grænseområder, vi har taget emner og forskningsfelter op, som ingen andre (tidligere) gad beskæftige sig med, vores teorier og metoder er i vid udstrækning udtryk for en vis, men temmelig egenartet, slags tværfaglighed.

Det nye problem, som studienævnet pludselig har måttet finde nogle holdninger til er, at nu kommer der pludselig en række andre - store! - fag og vil være med. Stort set alt, hvad der fra fakultetets side blev forslået som emner for tværfag, var emner, som etnologer følte at have vundet hævd på, og hvor vi var i besiddelse af en vis kompetance.

Desværre var dette kun gået op for et forsvindende mindretal uden for de indviedes kreds, og mange års forsyndelser m.h.t. udadvendt arbejde skulle pludselig indhentes.

I skrivende stund ser det ud til, at der etableres nogle tværfag på forsøgsbasis, men der er mange uløste problemer tilbage. Det drejer sig om både det indholdsmæssige og om f.eks. de mange godskrivnings-, styrings- og clearingsmæssige problemer. Hovedparten af disse er endnu uløste.

Museerne og virkeligheden.

Det er imidlertid vigtigt at holde sig for øje, at alle de planlagte omstruktureringer, der også omfatter ønsker om at ophæve de lange kandidatuddannelser, indførelse af et system med modulsplittede studier med forskellige afgangstrin m.m., alle tager udgangspunkt i en ganske bestemt størrelse, nemlig erhvervsfunktionen.

Udgangspunktet er en vurdering af hvilke erhvervsfunktioner man mener, de humanistiske uddannelser skal føre frem til - både af mere traditionel art og nyere funktioner, som f.eks. ansættelse i det private erhvervsliv.

I denne situation har vi som studenterrepræsentanter i studienævnet oplevet en tendens til, at lærerne - for vores og deres egen skyld, naturligvis - har forsøgt at holde krampagtigt fast i vores traditionelle marked: museerne.

Dette skal de selvfølgelig ikke nødvendigvis have utak for, men når tendensen f.eks. giver sig det udslag, at man forsøger at monopolisere museologien for etnologer, så vi derved kunne

sikre os et betydeligt forspring i forhold til andre ellers lige så kvalificerede ansøgere, så bliver det lidt for meget.

Studenterne har med skiftende vægt hævdet, at hvis - hvis! - vi skulle have fortrinsret til museumsstillinger, så måtte det være i kraft af nogle faglige kvalifikationer, og ikke i kraft af bespænd over for kolleger.

Hvis vi af en eller anden grund ønsker at bevare fodfæstet i museumsverdenen, så må vi gøre det positivt ved at styrke og forbedre vores kulturvidenskabelige kompetance - ikke ved at hugge hånden af dem, der med et andet fagligt udgangspunkt rækker ud efter et kursus i museologi for derved at opnå en formel (og i denne sammenhæng rimelig) ligestilling i en ansættelsessituation. Vi har også følt os i lidt utrygge ved tendensen til kun at ville holde fast i den bestemte faglighed, som ganske vist har været funderende for faget, men som vi i nogen grad har forsøgt at arbejde os væk fra: museumsarbejdet. Efter vores opfattelse vil det være at yde for store ofre på krisens alter, hvis vi igen skulle til at prioritere museumsteknik på bekostning af kulturvidenskab.

At frygten ikke er ubegrundet viser f.eks. flere samstemmende udtalelser fra andre institutter: fagens videnskabelige indhold er udsat for en udhuling i disse år.

Den udhuling må vi kæmpe imod. Så længe det er muligt.

Det frie valg.

Dette er altså en del af de overordnede vilkår, som studienævnets arbejde finder sted under. Hvert år vælges der tre studenter til at varetage den samlede studentermasses interesser i studienævnet, hvor altså også trelærere har sæde.

Vælges og vælges - det er måske så meget sagt. Sandheden er snarere den, at nogle presses til at tage opgaven op, fordi det nu engang er fastlagt i styrelsesloven, at også studenternes skal deltage i en slags demokratisk arbejde omkring studiernes konkrete tilrettelæggelse og udvikling.

Selv om det ville være en smuk påstand, at uvilligheden til at deltage skyldes en udtalt studenterpolitisk holdning i retning af ikke at ville deltage i/tage ansvar for de stadige nedskærings gennemslag på studiet, så ville en sådan påstand ikke være sand.

Også før nedskæringstiden var interessen for at deltage i festlighederne i studienævnet stærkt begrænset. Hyppige argumenter for at undslå sig var, at eventuelle - og næsten uundgåelige - konfrontationer med lærerne i studienævnet let kunne føre til en uønsket og formodet negativ belønning i f.eks. eksamenssituationen.

Europæisk etnologi er et lille fag, og den sociale kontrol er stærk. Især rygterne (som ikke altid har bund i virkeligheden) om de faktiske vilkår for meningsudvekslinger mellem lærere og studenter i studienævnet har i perioder medført en udtalt ulyst til at engagere sig i arbejdet. Ikke alene har mange vægret sig mod at agere spydspidser (og skydeskiver) i det konkrete forum, men da man yderligere havde den opfattelse, at vedtagelsen af adskillige studienævnets beslutninger, som havde været resultater af temmelig hårde diskussioner, ikke fik nogen praktisk betydning for instituttets dagligdag, opgav en overvejende del af studenterne overhovedet at interessere sig for dette »pseudo-demokratiske« organ.

Derfor har de tre udvalgte studenter altid haft meget vanskeligt ved at få skabt nogle konstruktive diskussioner om linier, principper og konkrete spørgsmål blandt de øvrige studenter. Den enkelte studerende valgte i vid udstrækning at bøje nakken og fortsætte det individualistiske ræs, mens studienævnetsrepræsentanterne stod i kø for at blive afløst, når valgperioden var udløbet.

Studier, erhvervsarbejde, museumsarbejde, specialarbejde, familiemæssige forpligtelser, bopæl langt fra instituttet og meget mere har været anset for rimelige og tilstrækkelige årsager til ikke at kunne gå ind i arbejdet.

Selv om der her er tale om et udpræget tendentiøst rids af problemerne og udviklingen, så er det ikke min mening med dette at tage stilling til fordel for den ene eller den anden holdning. Formålet har kun været at påstå, at det som har lukket mundet på studenterne, ikke kun har været den omsiggribende »krise« og dens mangeartede konsekvenser, f.eks. i form af en stadig mere udtalt selvdisciplinering.

Sejlads på havet

I 1976 blev jeg første gang "indvalgt" i studienævnet, men det blev kun til en kort gæsteoptræden, idet jeg hurtigt blev overmandet af det håb- og udsigtsløse i situationen, hvorfor jeg med et rimeligt høfligt buk trak mig tilbage til privatlivets fred. Ved de efterfølgende valg sørgede jeg for at have vigtige møder langt borte fra instituttet på de afgørende tidspunkter, ligesom jeg til stadighed var leveringsdygtig i uomgængelige undskyldninger for ikke at deltage.

I 1980 løb jeg imidlertid dels tør for undskyldninger og dels uforvarende ind i nogle sædvanligvis venligtsindede personer på et uheldigt tidspunkt. Kombinationen af disse sammenfaldende omstændigheder medførte, at jeg her fik lejlighed til at deltage i studienævnarbejdet i perioden 1980/81.

Jeg kan utvetydigt sige, at jeg ikke har været ked af denne sidste periode, og at jeg da også har indset rigtigheden i det gamle ord om, at "når man har fået fanden ombord, så må man også ro ham i land." Jeg har derfor uden alt for mange voldsomme sindsbevægelser fundet mig i min tidsbegrænsede galajslavetilværelse, og tålmodigt roet hele valgperioden ud.

De konkrete opgaver, som studienævnet har været præsenteret for, har jeg kunnet opleve som tilstrækkeligt væsentlige til at det var umagen værd at arbejde med dem, samarbejdet med de andre studenterrepræsentanter har været konstruktivt og givende både på det faglige og det personlige plan, diskussionerne med lærerne har som regel antaget en rimelig form, — har endda ofte været saglige og undertiden helt hyggelige, mens eksempler på det modsatte naturligvis også kan nævnes. Konkrete resultater vil være vanskeligere at påpege.

Maritim etnologi

Når man sådan sidder og ror i en lille båd mellem Skylla og Charybdis, så ved man jo, at sejladserne sjældent finder sted helt uden ofre, og man er indstillet på, at der hvert øjeblik kan dukke nogle hundehoveder op, som har tænkt sig at spise en til frokost.

I en sådan situation er det rart at vide, at den store formand engang har fastslået, at "sejladser på havet er afhængig af rorgængerens."

Den rorgænger, som i den forløbne periode har fastsat kursen og ført os alle frelst i land, har været Fagrådet, som består af repræsentanter for samtlige studerende (der har betalt fagrådskontingent!). På jævnlige fagrådsmøder er — udover de sædvanlige fagrådssager — alle sager vedrørende studienævnarbejdet blevet diskuteret på forhånd, ligesom studienævnsmedlemmernes argumenter er blevet afprøvet, forbedret/forkastet og især: nuanceret her. Også de mere langsigtede strategier er blevet fastlagt i dette forum, og på trods af at ordningen har haft sine svage sider, f.eks. med hensyn til tidsforbrug, så har det været en meget stor hjælp, at studienævnsmedlemmerne har kunnet tage stilling til pludseligt opdukkende spørgsmål ud fra et rimeligt godt kendskab til fagrådets principielle holdning.

Det har også betydet, at diskussionerne i studienævnet er blevet mindre personligt centrede, fordi vi som medlemmer netop ikke repræsenterede egne interesser, men derimod fagrådets.

For mig har samarbejdet med Fagrådet været periodens bedste oplevelse. Flere forskellige årgange og studenterpolitiske holdninger har været repræsenteret der, og enigheden har ikke altid været påfaldende, men trods alt har Fagrådet været den bærende kraft i arbejdet.

Uden forankringen i Fagrådet havde vi været tre frit i luften svævende studienævnrepræsentanter. Det havde unægteligt set flot ud, men derudover havde det næppe haft større effekt.

Katastrofe-teorien

Der er altså mange grunde til, at studienævnet som demokratisk organ kun påkalder sig behersket interesse. Og jeg skal da heller ikke på nogen måde forsøge at benægte, at en stor del af vores (?) demokrati tilsyneladende fungerer bedst ved hjælp af de usynlige kræfters frie spil og de deraf følgende trance-tilstande.

Men alligevel er der grund til at forsøge at rokke lidt ved den håbløshedens-filosofi, som har bredt sig. Der er vel f.eks. stadigvæk en slags demokratisk element i samfunet, som vi må kunne forsøge at styrke.

Den amerikanske vismand/galning Charles H. Fort, som jeg har stor respekt for, har engang påstået, at "der er nogen, der ejer os. Vi er en eller andens kvæg!"

Denne opfattelse harmonerer jo smukt med katastrofe-teoriens ukrænkelighed og forestillingen om det umulige i at stille noget op.

Men så enkel er sagen jo nok ikke. Og hvis den alligevel er, hvad i al verden skal man så stille op med samme Fort, som i en helt anden sammenhæng konkluderede: "Hvis man kun ser på puklen, så kan man ikke skelne en jordnød fra en dromedar!".

Kan det overhovedet nytte?

Af Ellen Knudsen

Et tilbageblik over 2 års arbejde i fagråd og studienævn omkring de økonomiske nedskæringer.

Næsten samtidig med at jeg blev indvalgt i studienævnet i dec. 1979 kom den første nedskæring på eksternt lektor kontoen på ca. 25%. Denne konto dækker desforuden aflønning af undervisningsassistenter (uv. ass.) og eksterne lektorer (eks. 1.) til specialevejledning.

Da de fastansatte lærerkræfter hovedsagelig anvendes til undervisning på bifag, har konferensundervisningen for en stor dels vedkommende være varetaget af eks. 1. og uv. ass., hvilket i et nedskæringsperspektiv har betydet at det var denne undervisning som blev berørt af nedskæringerne.

Forårssemestret 1980

Forårssemestret 1980 kom til at bestå af 1 undervisningsrække a 30 konfrontationstimer dvs. reel undervisningstid:

Leif Thomsen:

Bolig og arbejde. Livsformer i moderne storbymiljøer og deres samfundsmæssige forudsætninger.

Efterårssemestret 1980

Fra efterårssemestret 1980 prøvede vi efter diskussion i fagrådet at råde bod på nedskæringerne ved at prioritere en fordeling af timetallet på flere rækker i vores forslag til studienævnet, hvilket afspejler sig i den vedtagne undervisning:

Lasse Scotte:

Den lokale kultur og småborgerlighedens vilkår (10 timer).

Lynn Åkesson:

Socialisation og opdragelse. Etnologiske synsvinkler på forholdet individ-samfund og enkulturationen i forskellige subkulturer. (20 timer).

Jens Rahbek Rasmussen:

Forholdet mellem elitekultur og folkekultur i Danmark 1500-1800. (20 timer).

Allerede på dette tidspunkt blev en diskussion og stillingtagen i fagrådet til, hvordan ekstern lektor kontoen kunne udnyttes bedst muligt, nødvendig. Vi blev enige om at prioritere teoretisk/metodiske rækker, da stoffet er langt vanskeligere at tilegne sig, og i større grad kræver en bearbejdning i form af diskussioner og stillingtagen som bedst tilgodeses i et undervisningsmæssigt forum. Medens det empiriske stof kan læses selvstændigt.

Forårssemestret 1981

Da vi i studienævnet skulle tilrettelægge undervisning for foråret 1981, var der kun 35 timer til rådighed for konferens undervisningen, som vi fordelte på 2 rækker med henholdsvis 20 og 15 timer. Selvom erfaringerne med forkortede undervisningsrækker fra efteråret 1980 ikke ubetinget var positive, mente vi i fagrådet og studienævnet, at vi burde gøre forsøget endnu engang, indtil vi fik en mere entydig tilkendegivelse fra studenterne:

Anders Gustavsson:

Nyere tendenser i tysk Folkskunde med særlig henblik på Tubingenskolen. (20 timer).

Karen Fog Olwig:

Kreolsk kultur, forelæsning og kollokvier om mødet mellem den europæiske og den afro-amerikanske kultur på de vestindiske øer i historisk perspektiv. (15 timer).

I løbet af april 1981 blev det tydeligt, at de afkortede rækker ikke var en tilfredsstillende måde at løse nedskæringsproblemet på. Fordi man i de korte undervisningsforløb kun fik et overfladisk indblik i vedkommende problemkompleks, endvidere udelukkede de afkortede rækker opgaveskrivning, alt i alt frustrerende erfaringer.

Efterårssemestret 1981

Efter diskussion i fagrådet blev vi enige om det urimelige i, at nedskæringerne indtil nu kun havde ramt konferens. Vi stillede derfor forslag om i studienævnet, at undervisningen ved uv. ass. i arkiv- og biblioteksbenyttelse på bifag, blev integreret i undervisningen af kildegrupper der varetages af en af instituttets faste lærere. Således at der blev frigjort 30 timer som kunne overflyttes til konferens. Vedkommende lærer stillede sig positiv, og fra efteråret 1981 blev der herved 2 rækker a 30 timer til konferens undervisningen:

Rie Holm:

Seksualitet og kultur i historisk perspektiv. Teoretisk/metodiske og empiriske problemer ved studiet af seksualitet i historiske og nutidige samfund belyst gennem udvalgt litteratur og forskellige former for kildemateriale (30 timer).

Thomas Højrup:

Øvelser over studiet af nutidige livsformer i Danmark (30 timer).

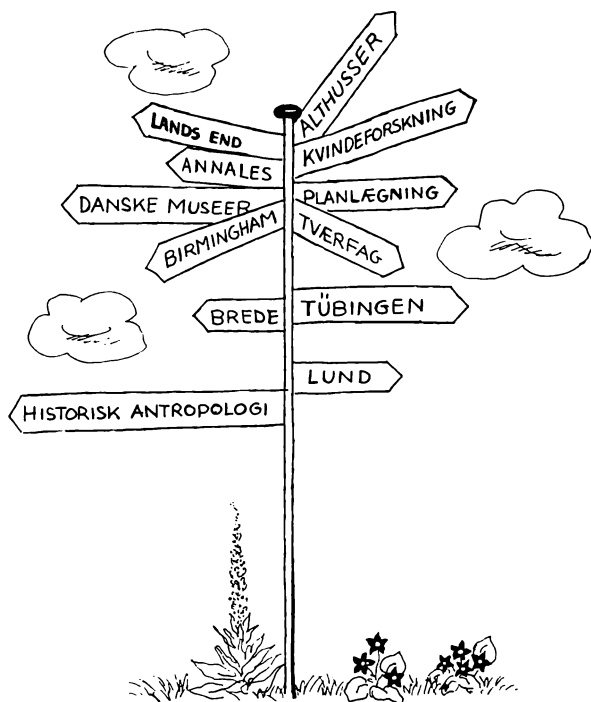
I dette semester er der undervisning ved Louise Skak-Nielsen "Kursus i stilhistorie som redskab for det etnologiske studium af livsstil."

Den anden række ved Bjarne Kildegård Hansen: "Familiealbum og amatør fotografi. Øvelse over privat fotografi som udtryk for hverdagslivets bevidsthedsformer." - p.g.a. ansættelse andetsteds udskudt til efteråret.

Jeg vil til sidst fremhæve undervisningen i "Seksualitet og kultur i historisk perspektiv" ved Rie Holm, som jeg selv har fulgt, fordi den også ud fra et nedskærings eller cost/benefit synspunkt har været vellykket. Rie Holm lagde fra 1. time op til et decentraliseret forløb, hvor hendes funktion mere var vejlederens end underviserens. Hvilket i sig selv fordrede aktiv studenterdeltagelse i såvel planlægning, litteratursøgning som problemformulering. Denne undervis-

ningsform er mere tidskrævende end den almindelig praktiserede hvor læreren på forhånd kommer med en færdig udarbejdet forslag til undervisning og litteratur.

Vi blev derfor enige med Rie om at mødes til timer ca hver 3. uge, istedet for som sædvanlig hver uge. De mellemliggende 3 uger blev anvendt til en fordybelse i området d.v.s. læsning af teoretiske og større værker og litteratursøgning. Dette har betydet at vi har fået læst og bearbejdet langt mere litteratur end der er sædvanlig i undervisningsrækker. Undervisningen har mest formet sig som en søgende proces, hvor vi med skiftende arbejdsmetoder har fundet frem til en form som var hensigtsmæssig i forhold til problemstillingen.

"Hvor står vi?" NEFA stiller spørgsmål. Seminar nov. 1981 (Tegning Ingrid Larsson 1981).

Nefa-Danmark, en forening for studerende og yngre forskere.

af Erik Kalsgård Poulsen.

Baggrunden for denne artikel er mit arbejde i NEFA-Danmark, hvor jeg gennem de sidste to år har siddet i bestyrelsen. Her har jeg især arbejdet med planlægningen af foreningens aktiviteter.

NEFA-Danmark, der blev oprettet i 1963, havde ved udgangen af 1981 omkring 100

medlemmer. De fleste var studerende ved Institut for Europæisk Folkelivsforskning i Brede.

Foreningens nuværende linje er især præget af to faglige seminarer, som blev afholdt på instituttet i Brede i efteråret 1981. I den forbindelse foregik en livlig debat, og for at illustrere hvad der rører sig i NEFA-Danmark vil jeg komme med eksempler fra disse seminarer.

Meget generelt kan man vel sige at foreningen for øjeblikket arbejder efter følgende målsætning:

For det første arbejder vi på at fremme den faglige kommunikation mellem de studerende indbyrdes og mellem de studerende og lærere på instituttet. Her tænkes især på formidling og videreudvikling af banebrydende forskning herhjemme eller i udlandet. Det kan ske ved møder, foredrag og seminarer eller i skriftlig form i foreningens blad NEFA-Information eller i NordNytt.

For det andet prøver vi at styrke grundlaget for et godt socialt klima på instituttet. Det kan blandt andet ske ved arrangementer som fester, filmaftner, skovture med mere.

For det tredje arbejder NEFA-Danmark for at fremme den faglige og kulturelle kommunikation mellem de nordiske og andre europæiske lande. Det kan for eksempel ske ved deltagelse i kurser og seminarer, samt i forbindelse med NEFA-Nordens representantsskabsmøder og de dertil knyttede aktiviteter. Et af de aktiviteter der for øjeblikket indtager en stor plads er feltseminarkurserne. De afholdes jo som bekendt hvert andet år og arrangementet går på skift mellem Finland, Norge, Sverige og Danmark. Sidstnævnte er værtsland i 1983 med et seminar, under titlen "Boligen som ramme om hverdagslivet". En gruppe studerende arbejder for øjeblikket med udfærdigelse af skriftligt materiale, som skal sendes til NEFA-Nordens lokalafdelinger.

NEFA-Danmark afholder et arrangement om måneden og vi har i planlægningsarbejdet prøvet at tage hensyn til ovenstående målsætning. Hovedvægten lægges på de faglige aktiviteter, men en del har et mere socialt tilsnit for eksempel julefester og skovture.

Som tidligere nævnt arrangerede NEFA-Danmark i efteråret 1982 to større faglige seminarer. Det første blev afholdt en week-end i begyndelsen af november under titlen "Hvor står vi". Det var lagt op som en evaluering af de sidste 20 års udvikling på instituttet, samt som diskussionsforum omkring kommende aktiviteter. Det andet seminar blev afholdt i december under titlen "historisk materialisme" og var lagt op som dels en paneldiskussion mellem tre færdige kandidater, dels gruppe- og plenumdiskussioner med deltagelse af alle tilstedeværende.

Som oplæg til "hvor står vi" seminaret var udsendt et skriftligt materiale på ca. 70 sider. De fleste af indlæggene var skrevet af studerende ved instituttet men også færdige kandidater kom med bidrag. Fra dette skriftlige materiale kan nævnes artikler som "Strukturel dialektik som grundlag for videnskab" af Thomas Højrup, "Lidt om svensk etnologi" af Lasse Scotte og "Farvel til folkelivet - et ultrakort signalement af tysk etnologi sendt 1968" af Bjarne Kildegaard Hansen. Udover disse og andre artikler var medtaget en årsrapport fra "Centre of Contemporary Cultural Studies" i Birmingham og en studieplan for faget empirisk kulturvidenskab ved universitetet i Tübingen.

Det har ikke været vores ide at artiklerne i dette oplæg skulle opfattes som idealtyper, men som tankevækkere og inspiration til fremtidig virksomhed. Som nævnt i indledningen "At fastslå positionen er udgangspunkt for al navigation. Hvor kom vi fra, hvor står vi og vores fag lige nu er vigtige spørgsmål for en erkendelse, i hvilken man kan tage udgangspunkt for fremtidens kursretning".

Ud fra korte oplæg, var der endvidere på den første seminardag, en række gruppediskussioner. Nogle af emnerne var "Nyere strømninger på instituttet", "Museer, kulturpraksis/pædagogik" og "Kønroller på instituttet og i forskningen, alle emner som vi i Brede har tæt inde på livet. Specielt det sidstnævnte emne var til livlig debat både i gruppen og i den efterfølgende plenumdiskussion (oplæg Janne Laursen og Ellen Knudsen).

Diskussionsgruppe omkring emnet "kønsroller på Institutet og i forskningen. Foto J. Laursen 1981.

Mange emner blev taget op og diskuteret på seminaret og mange forslag om kommende aktiviteter kom på bordet. Et forslag, der straks blev taget op til efterfølgelse, var afholdelse af et seminar omkring historisk materialisme. Der havde vist sig stor usikkerhed omkring de forskellige strømninger indenfor netop den historiske materialisme og mange ønskede en åben debat. Tre færdige kandidater stillede sig velvillige overfor ideen hvilket muliggjorde seminaret. Som tidligere udsendte vi på forhånd skriftligt materiale. Thomas Højrup, Lasse Scotté og Bjarne Kildegård Hansen havde her svaret på følgende spørgsmål:

- 1) Hvordan kan etnologi defineres som videnskab?
- 2) Hvordan kan teori og empiri knyttes sammen?
- 3) Hvordan kan udvikling forklares?
- 4) Hvordan kan man knytte ens egen politiske holdning til det man laver, på en relevant måde, dels for en selv, dels for det man laver?

Herunder om det er ens egen vurdering af "det gode liv", eller objectets "tarv" (aktionsforskning) der skal slå igennem?

Desværre havde Thomas Højrup ikke tid til at skrive oplæg, men sendte i stedet for sin artikel "videnskabsteoretiske modeller, den strukturelle dialektik" til illustration af hans holdning til den historiske materialisme. Som på "hvor står vi" seminaret mødte et stort antal studerende op. Debatten var livlig og spørgelysten stor og trods vanskelighed med at holde tidsplanen, blev mange ideer vendt i luften.

Efter disse seminarer afholdelse, står NEFA med mange gode erfaringer og ideer. En af de vigtigste konklusioner må være, at forbindelsen mellem ældre og yngre studerende må styrkes ligesom forbindelsen til de færdige kandidater er af stor betydning for at bevare en studiemæssig kontinuitet i faget. Med de mange nedskæringer, som har ramt universitetet har NEFA en stadig større rolle at spille - som samlende midtpunkt og forum for de studerende i Brede.

NEFA-Danmarks muligheder ligger i det arbejde, som de studerende er villige til at sætte på et fagligt og socialt forum.

Projektorienteret undervisning.

Lene Floris

Engelsk og polsk agrarsociologi/danske landboforhold.

I forårssemestret 1981 startede en undervisningsrække med titlen »Metoder og problemer i engelsk og polsk agrarsociologi med særligt henblik på analyse af danske landboforhold efter 1. verdenskrig». Samtaler og øvelser ved Palle O. Christiansen. I lærerens oplæg til undervisningens indhold og forløb blev der lagt op til - gennem diskussion af engelske og polske agrarsociologers arbejder - at inddrage danske landboforhold i nyere tid, som er et meget forsømt område i dansk etnologi. Desuden blev det foreslået, at de studerende kunne opstille rammerne for nogle mindre forskningsprojekter der særligt interesserede de enkelte. Disse projektbeskrivelser skulle primært være en øvelse, men dog have en karakter, så de evt. senere kunne bruges i en praktisk sammenhæng. I undervisningen skulle litteraturgennemgangen ikke være det væsentligste, men der skulle dog være mulighed for at opgive en del af litteraturen som en saggruppe til eksamen.

Den første del af semestret blev brugt til at diskutere litteraturen. De engelske og polske sociologer kunne i flere tilfælde inspirere til temaer, der kunne tages op i dansk sammenhæng, men at overføre disse indfaldsvinkler direkte til dansk eksempelmateriale var ikke muligt eller ønskværdigt, fordi landbrugsforholdene i både England og Polen har haft en ganske anden historisk udvikling end den, man finder i Danmark. Dette dannede baggrund for en videre diskussion af teoretisk karakter, som endnu ikke er afsluttet.

Efter at have skitseret karakteristiske tendenser i dansk landbrug i perioden bl.a. ud fra landbrugsstatistik, begyndte vi at lave udkast til delprodukter, der løbende blev diskuteret af hele holdet. Ved semestrets slutning var vi endnu ikke færdige med de forskellige delemner, og de fleste af os følte, at vi manglede en empirisk viden om landbrug og landboforhold iøvrigt.

Rurale samfund i Danmark 1920-80.

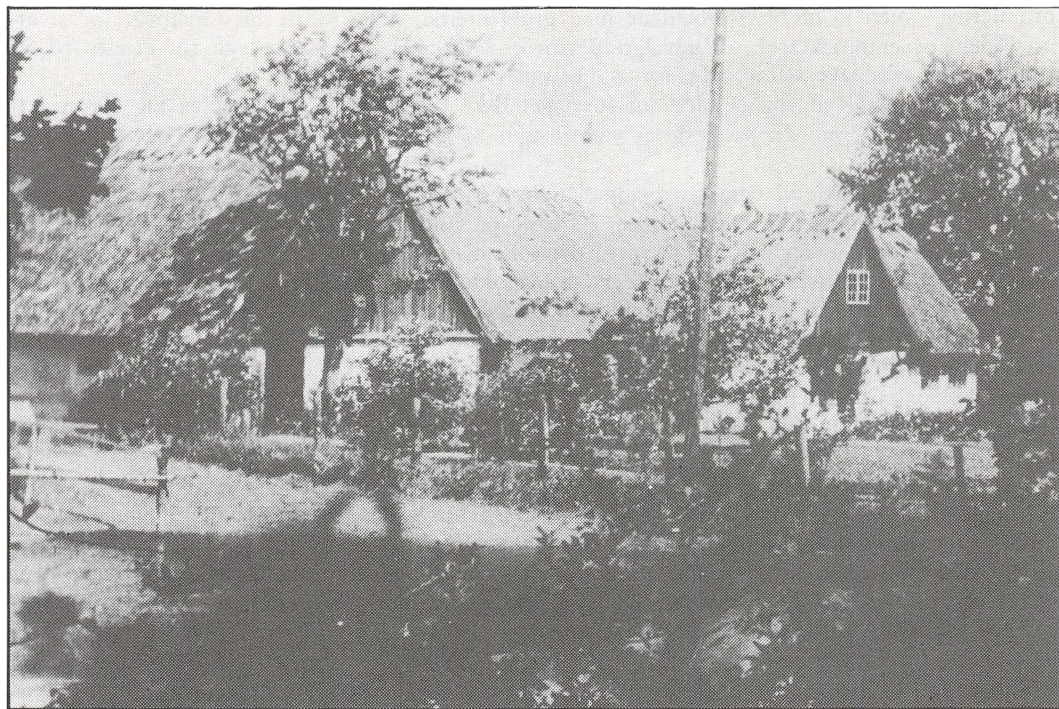
I efterårssemestret 1981 fortsatte undervisningen med titlen »Projektorienterede øvelser over metodologisk praksis ved studiet af ruralsamfund i Danmark 1920-80» Undervisningsrækken var åben for nye deltagere, og der kom da også et par stykker til, mens andre valgte at holde op med at følge undervisningen. Vi var nu som tidligere ca. 10 personer, der arbejdede sammen, men med forskellig studiemæssig baggrund. Holdet udarbejdede derefter i fællesskab en problemformulering, og en titel der samlede hele projektet samt en beskrivelse af en evt målgruppe.

Dansk Landbrug 1920-1980. Ændringer i det familiebaserede brugs teknologi, arbejde og selvopfattelse.

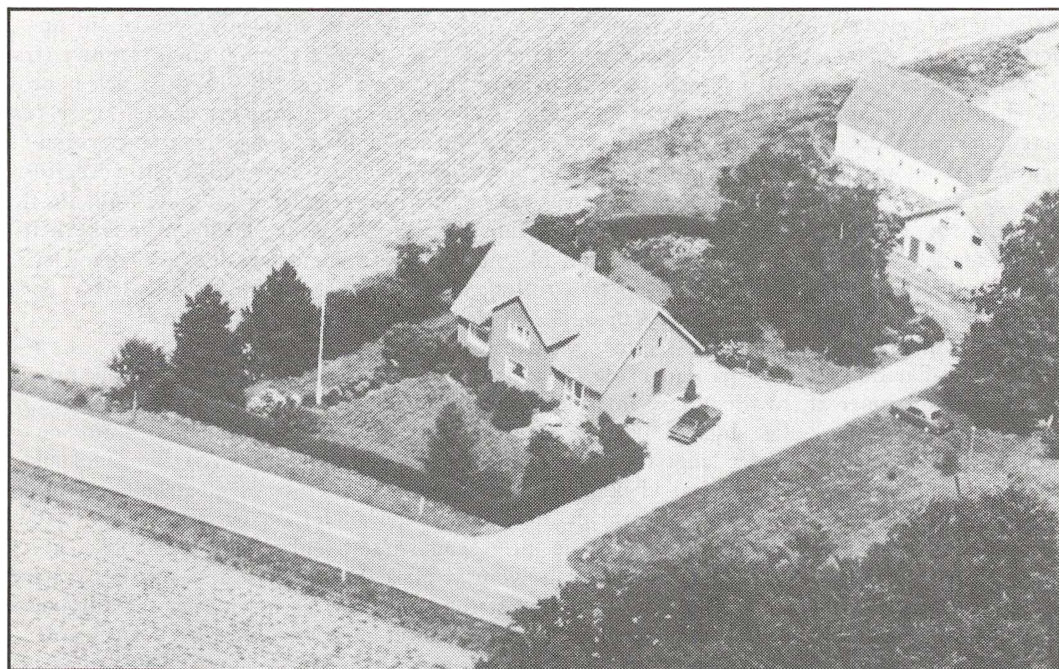
Målgruppe:

Personer, der ikke umiddelbart har et dybere kendskab til landbefolkningens livsbetingelser og livsformer, med såvel en negativ som positiv forudbestemt holdning til denne befolkningskategori. Målgruppen kan med andre ord være f.eks. 1.-års-studerende i Brede, H.F.erne, gymnasieelever, såvel som kommune-eller statsansatte funktionærer der er beskæftiget med eksempelvis administrative opgaver der vedrører landbefolkningen. Det vil naturligvis tillige være ønskeligt, hvis det færdige arbejde kan åbne for nye aspekter i den undersøgte befolkningskategoris eget syn på deres levevilkår.

Delemnerne, som hver enkelt arbejdede med, skulle om muligt dække hele vores fællesproblem-

Det indsamlede interview/materiale, blev suppleret med ældre fotos lånt af beboerne i sognet samt nye fotografier. Billederne her på siden er den samme gård fotograferet med ca. 50 års mellemrum.

formulering - men jo mere vi arbejdede med problemerne, desto større blev behovet for at afprøve dem på empirisk stof. Vi udvalgte derfor et landsogn - Allerslev - syd for Præstø på Sjælland, hvor vi ville lave feltarbejde, for at få afprøvet vores hypoteser.

For at få et indtryk af sognet blev der foretaget flere ture derned, og der blev taget kontakt med Præstø kommune, der viste sig at være meget hjælpsom bl.a. ved fremskaffelse af glimrende kortmateriale.

I mellemtiden havde vi også bearbejdet landbrugsstatistisk materiale, for at få klarhed over tendenser i landbrugsstrukturens ændringer - både på lands- og lokalniveau (Allerslev). I den forbindelse besøgte vi forskellige arkiver bl.a. det lokalhistoriske arkiv i Præstø og Rigsarkivet i København, hvor vi afskrev folketællinger fra begyndelsen af dette århundrede. Dette materiale kunne indledningsvis give oplysninger om sognets demografiske struktur, men en videre bearbejdelse heraf er også nødvendig, når rapporten skal skrives. Arbejdet med at få samlet materialet sammen blev mere overkommeligt, eftersom vi var mange om det og de fleste af os stiftede bekendtskab med institutioner, vi ikke kendte tidligere f.x. Jordbrugsøkonomisk Institut, Landbohøjskolen og dens bibliotek, Danmarks Statistik og forskellige landbrugsorganisationer.

I December tog vi til Præstø, hvor vi skulle bo i ca. 10 dage. Det var ganske vist 4-5 km fra sognet, men vi klarede os med cykler, 2 biler og busforbindelser. I løbet af feltarbejdsperioden var gruppen ikke samlet på noget tidspunkt, men folk kom og arbejdede så mange dage, de havde mulighed for. I januar 1982 har flere af os benyttet Præstø Kommunes tilbud om at bo gratis på et plejehjem nær sognet - det har udvidet vores muligheder for at supplere vores feltmateriale og lave flere interviews.

Erfaringer og kritik

Det er endnu for tidligt at kunne vurdere forløbet, men vi håber, at nogle af de erfaringer, vi har gjort indtil nu, kan være til nogen gavn, eftersom en sådan undervisningsform ikke tidligere har været brugt på konferensniveau i Brede.

Med hensyn til de praktiske forberedelser er det vigtigt, at de fordeles på alle gruppens medlemmer, og man skal være meget opmærksom på, om det sted man udvælger til sin undersøgelse, udover at opfylde visse faglige kriterier, også er velegnet til at komme rundt i (transportmuligheder) samt at bo i. Tidspunktet for, hvornår man udfører den praktiske del af projektet afhænger naturligvis af, om man er færdig med sine problemformuleringer og andre forberedelser, men det kan betale sig også at overveje, om der er bedre bolig- og transportmuligheder på andre tidspunkter af året. Vi endte, lidt forsinket, med at lægge feltarbejdsperioden i begyndelsen af december måned, der viste sig at være et velvalgt tidspunkt, fordi de fleste landmænd ikke har så travlt. At modtage et tilbud om at bo på et plejehjem er ikke helt uproblematisk. Man må tage udstrakt hensyn til sine omgivelser men hvis der på forhånd er aftalt retningslinjer for, hvordan besøget skal forløbe, kan det blive en fordel at opleve, hvordan de ældre i området lever, og de kan også i nogle tilfælde hjælpe med materiale.

Når 10 mennesker skal arbejde sammen vil der formodentlig altid opstå problemer - i vores tilfælde har det yttret sig på den måde, at vi ikke har brugt hinanden nok til saglig kritik og i diskussioner af, hvorledes fx. interviews skal behandles. Dette hænger sammen med, at vi kommer fra forskellige årgange og ikke er skolet i at arbejde tæt sammen i så stor en gruppe. Desuden bor vi meget langt fra hinanden og har derfor haft svært ved at mødes alle sammen og måske er det derfor, at vi ikke har fået gennemdiskuteret vores forskellige teoretiske baggrund. Tilbage er nu at bearbejde det indsamlede materiale og at skrive en samlet rapport. Det er nok først nu, at de mest spændende problemer vil opstå bl.a. af teoretisk art og m.h.t. afgrænsning af emner. Selvom vi altså ikke kan vurdere og beskrive hele undervisningsforløbet er vi dog på nuværende stadie enige om, at formen er udfordrende og værd at gentage. Den må kunne udvikles til noget meget positivt - både hvad angår det *faglige* (empirisk/praktisk arbejde, teoretiske diskussioner og rapportskrivning) og det *sociale*.

Studenterarbejde på museer, en del af etnologens arbejdsområde.

af Gerda Petri.

Europæisk etnologi er et af de universitetsfag, hvor det er muligt at få fagrelevant arbejde i studietiden. Her i landet er det stadig museerne, som aftager de fleste færdige kandidater, og det er også på disse arbejdspladser, studenterne har flest muligheder for arbejde under studierne.

Mange, som får disse jobs, forbløffes over en uventet afstand mellem studiet og arbejdspladsen. Det kan ofte medføre en vældig usikkerhed i starten, fordi den boglige viden, man har tilkæmpet sig, ikke umiddelbart kan bruges, og man må have hjælp til alt. Uforberedt er man også på problematikken omkring museer og deres formål, for spørgsmålet berøres kun minimalt i undervisningen. Ens entre i det praktiske liv er derfor afhængig af et forhåbentlig tålmodigt personale, - og man må gøre mange erfaringer. Mange får, i det praktiske liv, øjnene op for faget fra en ny vinkel.

På de fleste danske museer ligger mængder af ubearbejdet museumsmateriale, som trænger til at ordnes og systematiseres for at kunne udnyttes. Det omfatter bl.a. genstande, nedskrevet materiale om livsformer og arbejdsmetoder, og lydbånd. De senere års økonomiske stramninger har betydet store nedskæringer på museernes personale og konti, så der findes meget ugjort arbejde og mange studenter, som gerne vil påtage sig dette.

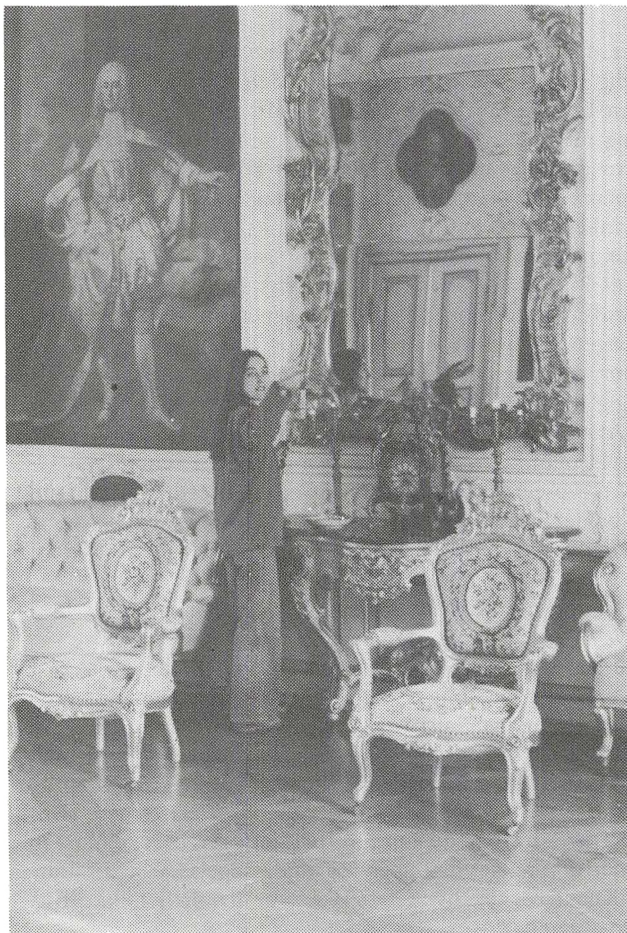
Så længe museer er opbygget omkring materielle genstande, er deres formidlingsevne afhængig af samlingernes velordnethed. At systematisere genstandene og ajourføre samlingerne kræver derfor megen arbejdskraft, hvis publikum ikke blot nu men også i senere generationer skal få gavn af de kulturhistoriske museer. Men sparekniven gør at dette vigtige punkt ikke kan prioriteres som det burde. Arbejdet er velegnet for studenter og relevant for en opfattelse af etnologi og museer. Hvis et museum derfor periodisk kan afsætte penge til studenterhjælp, vil det ofte koncentreres om dette arbejdsfelt.

Registrering af genstande omfatter, at de grupperes, beskrives og nummereres, og at beskrivelsen systematiseres i museets arkiv, så enhver genstand hurtigt kan findes frem.

Desuden har museerne behov for studenterhjælp til udstillingsarbejde og undersøgelser af samfundsstrukturer før og nu. Det er et arbejde som er særlig eftertragtet. Det virker umiddelbart mere relevant i forhold til hvad man har lært, og det kan også give studenten den inspiration, som kan være svær at finde i studiet, til at udvælge kulturelle og samfundsorienterede problemstillinger velegnede til et magisterspeciale. De senere års magisterafhandlinger viser tydelig denne tendens, og museerne bliver således medvirkende til at støtte den etnologistuderende i at afslutte studiet. Desværre har de omtalte beskæringer berørt museernes formidlingsmuligheder kraftigt, og derfor udgør udstillings- og undersøgelsesarbejde, kun en minimal del af det fastansatte personales arbejde, hvilket betyder, at der heller ikke findes mange af de arbejdsmuligheder for studerende.

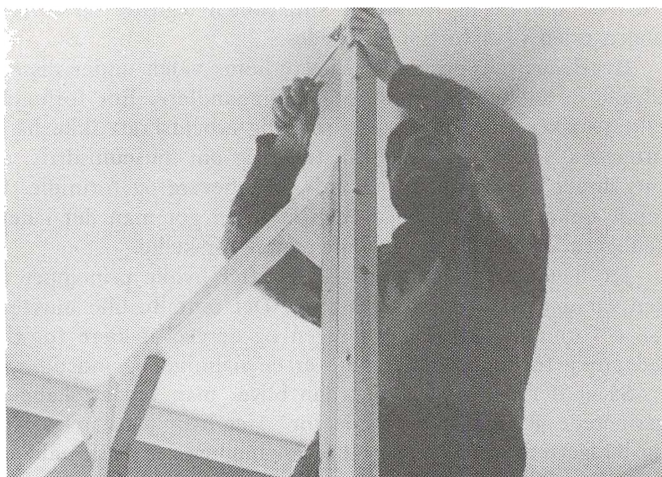
For at give et indtryk af hvad det indebærer at registrere, og hvad jeg mener med almindelig museumsproblematik, vil jeg benytte nogle af mine egne erfaringer. Fremstillingen får derfor naturligt et subjektivt præg, men jeg tror, at den også rummer iagttagelser af en del generelle træk.

Jeg har i perioder arbejdet med tekstilregistrering på et stort københavnsk museum. Mine faglige forudsætninger var bifag i etnologi og erfaringer fra Dansk Kulturhistorisk Museums Forenings sommerkursus, hvor museumsrelevante emner behandles, og hvor også etnologistuderende kan tilmelde sig. I stillingen fik jeg kendskab til hvilke praktiske metoder kulturhistoriske museer besidder til at systematisere deres samlinger, og gennem den personlige kontakt med personalet fik jeg for en tid indblik i museumsdrift, både afdelingens eget område og mere generelle aspekter. Registreringsarbejdet bestod i at jeg skriftligt skulle beskrive tekstiler, og deres baggrund, hvis oplysninger om en sådan fandtes. Siden var der andre, som nummererede, fjernede og anbragte disse i magasinerne, - og placerede beskrivelseskortene i arkivet. Registrering vil nok forekomme mange trivielt, og det kan kræve afveksling, men det giver et vældigt kendskab til genstande og deres teknik, og da man jo nu nødtigt indsamler uden oplysninger, skulle der også være mulighed for at anbringe genstandene i deres sociale sammenhæng. Det giver en viden som er vigtig på ethvert museum, og en indsigt i stedets samling.

Genstandsregistrering er et arbejde, der i stor udstrækning tilbydes studenter. Genstandene kan være meget forskellige og rammene for arbejdet mindst lige så forskellige. Her er Janne Laurson i arbejde på herregården Ledreborg. Foto, Jørgen Selmer 1978.

*Udstillingsarbejde fra bunden af. Erik Kaalsgaard etablerer en skillevæg til en udstilling om hverdagens stimulan-
ser på Søllerød Museum i 1981. Foto
Jan Møllerstrøm, 1981.*

Med denne baggrund mødte jeg derfor ikke helt uforberedt, da jeg senere fik arbejde på et meget lille museum med en relativ stor tekstilsamling. Her dumpede jeg ned i problematikken omkring museer og deres formål, fordi arbejdet medførte en jordnær kontakt med museumsrelevante spørgsmål som: hvad er et museum, hvorledes skal det fungere, og hvad skal det formidle? Det blev spørgsmål, som jeg ganske vist ikke direkte skulle tage stilling til, men som jeg heller ikke kunne lukke øjnene for under mit arbejde, fordi det selvfølgelig kom til at præge de beslutninger, som måtte tages undervejs.

Museet er oprettet af en privat forening for ca. 10 år siden, og det får tilskud fra kommunen, men der findes ingen faglig arbejdskraft, og da det ligger fjernt fra København midt i et ferieland, er det kun åbent i sommerhalvåret. Det drives af en bestyrelse, sammensat af lokale håndværkere og forretningsdrivende, som bruger hjerteblod og deres fritid hertil. De repræsenterer lokalbefolkningen, og de er stolte af deres museum. I den nærmeste købstad, hvor man endnu ikke har " eget museum", arbejder man også på at oprette et, hvortil interesserede beboere allerede i flere år har samlet "gamle ting". Man siger, at tilsvarende tanker findes rundt omkring i landet.

Bestyrelsen var interesseret i at få samlingen ajourført, så de kunne få et overblik over hvad der var på museet. Hertil havde de ikke selv tid, og derfor ønskede de faglig hjælp. Mit arbejde blev derfor at rydde op, systematisere, beskrive og nummerere genstande samt arkivere beskrivelserne. Desuden medførte det møder med bestyrelsen, som skulle orienteres om arbejdet, og der skulle sendes skriftlige rapporter til den kommunale instans, som havde ansat mig.

Museets genstande var udstillet traditionelt og løsrevet fra deres helhed, med en vægt på dekorativ virkning, på hvilken der var flere kuriøse, men lærerige eksempler. Således fandt jeg under min gennemgang en udefinerbar genstand, som viste sig at være sammenføjet af fem forskellige af hinanden uafhængige elementer, fordi de skulle udfylde en smal væg. - Eller en slidt og hullet silkekappe som var fjernet fra udstillingen og erstattet af en nysyet kopi af gammelt stof, som man fandt så mere "ordentlig ud" end den originale. Vejledende tekster fandtes næsten ikke. Museet gav således indtryk af en indstilling som havde meget lidt til fælles med de etnologiske principper, som jeg ellers havde været konfronteret med.

Ved museets oprettelse havde man ikke forudset nødvendigheden af tilstrækkelig og for-svarlig magasinplads, og da udstillingerne nu allerede længe havde været overfyldte, var man henvist til at placere ikke udstillede museumsgenstande hulter til bulter med ikke museale

i diverse udhuse og loftsrum. Situationen tegnede sig derfor kaotisk, samtidig med at samlingen uden plan fortsat forøgedes.

Hvorledes omsætter man sit studiums viden under disse og lignende forhold, og når ud til alle de mennesker som studiet omhandler?. For forhold som disse er efter sigende karakteristisk rundt omkring hvor faglig arbejdskraft ikke har sat sit præg. Jeg vidste fra den litteratur, som jeg havde anskaffet mig om museumsdrift, at moderne museers målsætning var samlet i tre punkter: at indsamle, bevare og formidle. Ved skrivebordet lød det besnærende enkelt og forståeligt, men hvordan gør man det i det virkelige liv, særlig når den bagvedliggende indstilling er fundamental forskellig.

Jeg havde aldrig gjort mig klart efter hvilke principper man indsamler, og i undervisningen var det ikke blevet diskuteret. Det omtalte lille museum modtog groft taget alt for ikke at fornærme lokalbefolkningen og derved afskære for ting af virkelig interesse. Jeg har ladet mig fortælle, at det ikke er en ualmindelig indstilling.

Så er der bevaringen, hvordan bliver man ved at skabe plads, og hvem bliver de opmagasinerede genstande til glæde for? Her hvor jeg var, var opbevaringsforholdene uforvarlige og budgettet overbelastet, og foran mig ser jeg også billedet af de store museers kilometer lange magasiner, som kun kan komme befolkningen tilgode, hvis de f.eks. åbnes til studiebrug. Men det kræver mere faglig arbejdskraft og derfor flere penge, så det er temmelig utopisk.

Endelig er der formidlingen, målsætningens væsentligste punkt, men som kun kan udføres, hvis de to første punkter er forsvarlig løst. Her kan den enkelte etnolog få svære vanskeligheder ved at få sine ideer ført ud i praksis. For hvad ved folk om etnologiske principper? Det kan man blandt andet spørge om, når man møder mange museumsgæster, som forventer at finde museer indrettet efter et interieurprincip, som forlængst er forladt. "Her er så hyggeligt", siger mange af gæsterne på dette lille museum, "det er et rigtigt museum", - og så står etnologen der med sin interessante viden.

Også for etnologen er det svært at skulle forsvare etnologiske synspunkter overfor folk udenfor museumsverden f.eks. museumsbestyrelser for hvem disse tanker er nye. Det kan godt blive ubehageligt at opleve at folk generelt ikke kender det fag man repræsenterer, og det kræver den største fingerspidsfornemmelse ikke blot at have andre meninger men at søge elementære principper gennemført, såsom at museums-genstande ikke må benyttes, og at registreringssystematikken skal overholdes, uden at de synes, man er skrap og vanskelig at arbejde sammen med.

De skitserede problemer er dog kun midlertidige for studenterhjælperen. En skønne dag udløber bevillingen, og man tager tilbage til studierne og universitetsverdenen for at blive mere lærd, medens andre må tage sig af det man har forladt.

Er museumserfaringer så en fordel selvom de ikke direkte berører selve studieforløbet? Det synes jeg afgjort. Ganske vist kan de efterlade mange ubesvarede spørgsmål, men de er også en relevant baggrund for en del af det stof, der skal indlæres, og det får en til at tænke over fagets generelle forhold til publikum. Hvis etnologien kun er et universitetsfag, bliver det et elfenbenstårn, hvor forskere skriver for hinanden. Derfor synes jeg at museumsformidlingen er så vigtig, for den giver kontakt til de mennesker hvis liv og færden faget beskæftiger sig med. Men museerne bør ikke være alene om det, en formidling af etnologiens forskningsresultater til et bredere publikum er ligeså vigtigt, og man kunne ønske, at universitetsfaget ville eksperimentere med en sådan direkte kontakt til publikum.

Når jeg betragter museumsarbejdet som et værdifuldt supplement til uddannelsen, er det ikke kun fordi det vil være en indlysende hjælp for de mange som efter endt uddannelse tilknyttede museumsverdenen, men også fordi det giver mulighed for at få en problematik tæt ind på livet, som man ellers ikke ville få, og som er højst fagrelevant. Det er gavnligt men ikke uproblematisk tidligt i studiet at få øjnene op for problemer som formidling og museernes fremtid, struktur og funktion i forhold til mennesket i Danmark.

FASF og FASF-FREELANCE - hvem er vi?

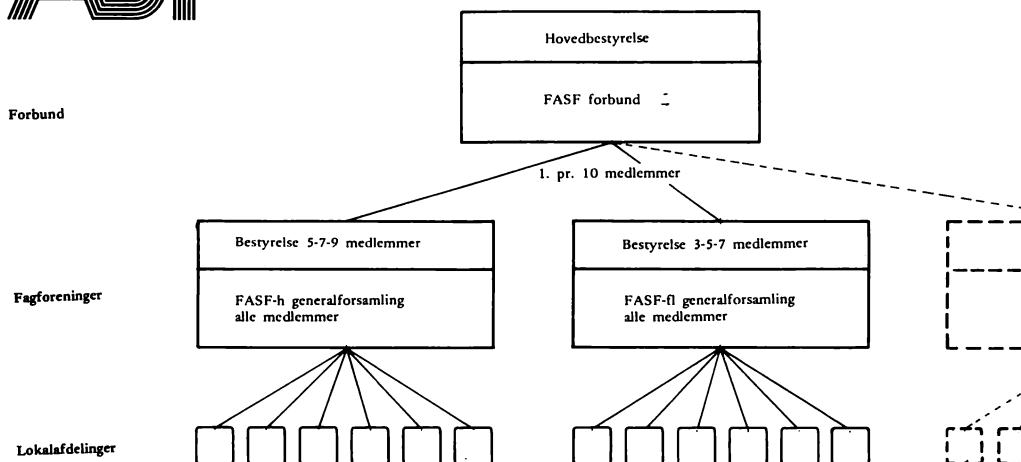
Af Kristina Due og Inger-Marie Børgesen

Fasf står for Formidlings-Arbejdende Studenteres Fagforbund. Forbundet dækker deltidsansatte studenter, som f.eks. arbejder med undervisning, omvisning, foredrag, museumsarbejde eller udarbejdelse af undervisnings- og udstillingsmateriale. For at formidlingsarbejdet kan udføres, kræves der visse faglige kvalifikationer, som normalt opnås gennem 2 til 3 års studier på universitetet eller en anden højere læreanstalt.

Fasf-freelance dækker samme arbejdsområder som Fasf/Fasf-h, som optager først og fremmest studerende med arbejde af mere midlertidig karakter end deltidsarbejde, fortrinsvis indenfor fagområderne etnologi og etnografi. Vi optager derfor medlemmer fra hele landet til forskel fra Fasf-h, som kun organiserer medlemmer fra hovedstadsområdet. I skrivende stund tæller forbundet ca. 85 medlemmer. Foruden Fasf-fl. er følgende institutioner repræsenteret un-

Organisatorisk opbygning. Formidlings Arbejdende Studerendes Fagforening.

Diagrammet, som viser FASF's struktur, er ikke fuldstændigt. FASF-h har også et representantskab, som består af et medlem fra hver lokalafdeling, og i funktion ligner det nærmest et forretnings udvalg. For tiden har FASF lokalafdelinger på følgende steder: Biologisk Samling, Danmarks Akvarium, Geologisk Museum, National Museet, Risø, Vikinge skibshallen, Zoologisk Have, Zoologisk Museum, foruden er der en gruppe som hedder free-lance ansatte generelt.

der Fasf: Zoologisk Have, Zoologisk Museum, Nationalmuseet (1 og 12 afd.), Risø, Geologisk museum, Biologisk Samling og Vikingskibshallen i Roskilde.

Hvorfor og hvornår blev henholdsvis Fasf og Fasf-fl. oprettet?

I Danmark er det nødvendigt for de fleste studerende at supplere deres stipendiestøtte og studielån med et lønarbejde, da den statslige stipendieordning er meget begrænset, og da det kun er muligt at optage statsgaranterede studenterlån til meget høje renter. Det er mange studerendes lod at være ansat til en, efter deres kvalifikationer, ringe løn og under ret usikre arbejdsforhold. Derfor tog nogle studerende ved Zoologisk Museum i 1978 initiativ til oprettelsen af en fagforening, som skulle arbejde for en forbedring af vore vilkår, som studenterarbejdere. De var blevet tilskyndet til dette fagretslige skridt, fordi et af landets store fagforbund, HK, som man mente at henhøre under, viste sig meget uinteressert i at varetage studenternes interesser som museumsmedarbejdere.

Fasf blev så oprettet i 1979, og de første arbejdsopgaver, som man tog fat på, var at hverve medlemmer og etablere grænseaftaler med andre fagforbund. Det var Studenter Undervisernes Landssammenslutning (SUL), Danske Arkæologistuderendes Landsforbund (DALF) og Vagt og Sikkerhedsfunktionærernes Landssammenslutning. Finansministeriets krav til et fagforbund, så det kan blive forhandlingsberettiget er nemlig, at det dækker 50% af de potentielle medlemmer, og at det har lavet grænseaftaler.

I forbindelse med hvervekampegnen blev der etableret kontakt mellem Fasf og nogle studerende på IEF. Ved studentermøder diskuterede vi muligheden for at blive organiseret under fasfs daværende struktur. Vi fandt frem til, at selvom vores arbejdsområder lignede dem, der faldt ind under Fasf, så var der dog visse forskelle. Først og fremmest at mange af vores studenterarbejdere ikke var fastansatte, og at en del havde arbejde udenfor hovedstadsregionen. I midlertid var der mulighed for, at vi kunne oprette vores egen fagforening under Fasf, så Fasf-fl. blev derfor oprettet i marts 1981. I bestyrelsen er vi 3 personer, og foreningen har p.t. 20 medlemmer, I bestyrelsen varetager foreningens økonomi, søger fortsat at hverve nye medlemmer og vi forsøger at holde os løbende orienteret, om hvad der sker i forbundet, gennem deltagelse i hovedstyrelses- og repræsentantskabsmøder.

Hvad arbejder vi for?

Fasf-fl. arbejder for at sikre vores rettigheder på områder som ansættelses- og arbejdsforhold, samarbejds- og aflønningsforhold, time og dagpengeordning, sygdom og graviditet samt feriepenge.

M.H.T. aflønningsforholdene er det vigtigt at forhindre, at vi bliver underbetalt. Men det er heller ikke meningen, at vi skal overtage et arbejde, der qua sin natur er forbeholdt en færdiguddannet. Det gælder derfor om at finde en rimelig aflønning i forhold til de studerendes kvalifikationer. Udfra disse betragtninger blev det overenskomstforslag til, som i øjeblikket ligger til forhandling mellem Fasf og Finansministeriet. Vi blev nemlig anderkendt som forhandlingsberettigede d. 26/11 - 1981. Vores lønkrav er blevet fastlagt udfra en sammenligning med ligestillede faggruppers (især SUL) kvalifikations- og aflønningsforhold.

Hvorfor organisere sig?

Overenskomsten dækker i første omgang de statslige museer, men sidenhen skal der forhandles på amts og kommuneplan, således at alle studerende, ansat ved de forskellige museer landet over, sikres lige rettigheder.

Meget studenterarbejde udgøres af "dag til dag" jobs, der kan give anledning til problemer vedrørende forhold som især ansættelsesvilkår, rettigheder ved sygdom og afgrænsning af den studerendes arbejdsområde.

Det er derfor nødvendigt, at så mange arbejde studenter som muligt slutter op omkring fagforeningen, for kun gennem en stor organisation kan vi fastholde og forbedre vore forhold.

Små potter har også ører.

Etnologiske synspunkter på studiet af børns kultur og historie.

Af Bjarne Kildegaard Hansen.

Hvorledes kan nutidens børn komme til at fungere som kulturindivider i et samfund så splittet som vores? Artiklen bringer en oversigt over den forskning, der er foretaget om børns kultur og historie. Kun gennem en forståelse af samspillet med den øvrige kultur, kan man forstå børnekulturens udvikling.

I de senere år er der foregået en stærk intensivering inden for studiet af børns historiske og aktuelle vilkår. Det gælder såvel i international sammenhæng som i Danmark og det øvrige Norden. Forskere fra helt forskellige fag og med deraf følgende forskellige målsætninger og interesser har publiceret deres værker i en nærmest overvældende strøm, der i øjeblikket næppe endnu har nået sin kulmination.

Forskning i børns forhold synes således at indtage en stadig mere indrømmet og integreret plads inden for en hel række fag og forskningsinstitutioner. Hertil kommer en lang række mere eller mindre tværfagligtindrettede initiativer i form af projekter og publikationer. Meget tyder på, at børneforskning ikke længere udgør en kuriøs særinteresse, der dyrkes i forskningens afkrog, men derimod er ved at blive et uomgængeligt område, der på mange måder står centralt. For en række fag som f.eks. psykologi, pædagogik og medicin har børn af oplagte grunde længe været et centralt emne. Det nye er imidlertid, at der i mange sammenhænge arbejdes med et historisk og samfundsmæssigt perspektiv. Børn er ikke blot sygdomsbærere eller indlærings- og udviklingsobjekter. Børn er hele sociale væsner, klasseindivider med et liv uden for skolen og hospitalet.

I Danmark har statens forskningsråd for en årrække valgt at prioritere småbørnsforskningen, det vil sige udforskningen af de 0-6 årige. Rapporterne om støttede projekter og igangværende undersøgelser tegner en bred vifte af interesser¹⁾. Københavns Universitets humanistiske fakultet har i forbindelse med planerne for en kommende tværfagsordning ligeledes nedsat et udvalg, der i den kommende tid skal planlægge og give ideer til forskning og undervisning i børnekultur. Der synes at være bred enighed om det synspunkt, at børnekultur er et forsømt humanistisk forskningsområde, og at en koordinering af allerede løbende forskning er nødvendig²⁾.

Hvorfor børnekulturforskning?

Blandt de årsager, der kan peges på vedrørende berettigelsen og perspektiverne for en børnekulturforskning, er der navnlig en, der er særlig væsentlig: Børns vilkår og muligheder er i dag fuldstændig forandret fra tidligere, og det på katastrofal vis. Barndommens krise er på mange måder så alvorlig, at den vil få konsekvenser langt ud i fremtiden. Børn er ikke blot en særlig befolkningsgruppe, der i flere henseender udviser en minoritets kendetegn og hvis vilkår af denne grund bør have krav på en særlig bevågenhed, men barndommen eller børns opvækst er en særlig livsfase, hvis betydning for det senere liv er særdeles afgørende.

Det er imidlertid en reduceret forståelse at indtage, om man udelukkende anser barndommen for at udgøre et livsmæssigt forstadium til det senere liv. Barndommen er ikke blot en venteposition, individet indtager, før det slippes ud i den pulserende voksne verden. - Eller rettere:

Den burde ikke være det, og hvis man ud fra en grov opfattelse alligevel er af den observans, får det svare konsekvenser for den voksne adfærd og omgang med børn. Børn er ikke halve eller ufuldstændige mennesker, der med tiden og udviklingen blot skal forsynes med de rette programmerede in-put, og ellers modnes for at udfylde deres plads og funktion som borgere. De er derimod selvstændige individer i udvikling og påvirket af samfundet i stort. Som gruppe betragtet kan børn udvikle deres egen kultur, eller tilløb til en børnekultur. Det afhænger af de vilkår, der afsættes for dem og bliver dem bevidst i samspil med det øvrige miljø. Som andre delkulturer - gruppe - eller subkulturer - handler dette problem om organisationsmuligheder og bemestringsformer for udtryk, handling og bevidsthed. Og det er navnlig mulighederne for at udtrykke en særlig børnekultur, der i den aktuelle situation af mange opfattes pessimistisk.

Spørgemålet om, hvorledes nutidens børn påvirkes og bringes til at fungere som kulturindivider - som aktivt skabende og udtrykkende medlemmer af kulturen - er på grundlag af den eksisterende forskning umuligt at besvare. Sammenhængene er så komplekse og undertiden modsætningsfyldte, at de kan forekomme blokerende og tilsyneladende uoverkommelige at beskæftige sig med. Af samme grund oplever mange opdragere en utrolig resignation, når det gælder praktisk arbejde med børn. Barnets livssammenhæng karakteriseres i dag som så opsplittet og konfliktpræget, at ethvert initiativ og enhver indsigt blot afdækker endnu en del af elendigheden.

Mest fatalt opfattes af mange forældre og professionelle opdragere mediernes og konsumindustriens nærmest uhindrede adgang til de smås verden. Før barnet befinder sig i en ansvarlig produktiv situation i samfundslivet, er det forsynet med så udprægede evner til at konsumere og forbinde sig med kommercielle ønsker om tilpasning til enhver tids skiftende vareudbud og serviceydelse, at man undertiden må opleve, at barnets suverænitæt og personlighed direkte trues af disse faktorer. Der tegner sig idag et omfattende billede af opdragende instanser eller faktorer uden for de personlige og direkte opdrageres kredse. En tredje opdragerstand, der i mere eller mindre anonym udformning forekommer i høj grad at være effektiv og ofte attraktiv for barnet. Det gælder medierne frem for alt, og ikke mindst de "elektroniske barnepiget" radio og tv³⁾.

Tallene for børns tv-kigning og anvendelse af medierne kan forekomme overvældende og nedslående. De kan tilsyneladende tegne et billede af en nærmest passiveret børnegeneration, der lænket til apparaterne hensløver deres tid i magelighed, med lidet befordrende medieforbrug. Spørgsmålet er imidlertid hvilken påvirkning, - og hvilken aktiv tilegnelse, medierne afstedkommer? Her rækker analyser af tv-udsendelser for børn ikke, og antallet af timer foran kassen siger i virkeligheden heller ikke så meget om, hvordan børn bruger mediet. Etnologiske undersøgelser ville her kunne kaste væsentligt lys over fænomenet. Det er vigtigt at forudsætte at børn netop ikke sluger alting råt og ukritisk, men at f.eks. mange børn oversætter og arbejder videre med de udsagn, der formidles til dem gennem medierne. Det kan bl.a. afhængigt af barnets konkrete vilkår foregå på helt andre præmisser og via anderledes holdninger end dem, der karakteriserede forlægget. Det er i sådanne sammenhænge bl.a., det er muligt at aflæse en mere selvstændig børnekultur.

Denne påpegning skal naturligvis ikke tjene til at forsvare hvadsomhelst, der bydes børn gennem medierne. Vigtigt er det ikke mindst fra voksenside, at fastholde krav om kvalitetsniveauer og lødighed i formidlingen til børn. Men jeg mener ikke, at der hermed bør tages særlige hensyn med henblik på at skåne børn, at bringe konfliktfrie og harmløse tv-programmer, som blot idylliserer og postulerer problemløse, fredfyldte sammenhænge uden nogen rod i virkeligheden. Tværtimod bør der vies et særligt hensyn til børns behov for at arbejde med problemer og modsætninger. Børn organiserer og lærer meget ofte gennem dramatisering af helt banale episoder og tildragelser. Børns leg kendetegnes ofte både af et vist voldsmoment og et spændingsniveau, der undertiden kan forekomme besindige voksne forældre og opdragere ubehageligt og frastødende. Det betyder næppe udelukkende, at børn er særligt krigeriske eller blod-

tørstige, ligesom de voksnes besindighed på ingen måder er nogen garant for at de i bestemte situationer ikke vil kunne tabe masken og gå til håndgribeligheder eller udøve tvang og terror.

I et samfund hvor børns virkelighed og tilværelse for de flestes vedkommende henledes uden konkret forbindelse til voksenlivets og forældrenes egentlige arbejde, og hvor arbejde og fritid, produktion og konsumtion er fysisk adskilt, bliver barndommens egenart selvfølgelig defineret ud fra mangelen på arbejde. Dermed defineres barnet som et ufuldstændigt individ, afskærmet fra arbejdet og dermed uden reel mulighed for at danne sig en væsentlig identitet via denne type virksomhed. Barnet som en samfundsmæssig uproduktiv størrelse, uden chancer for at opbygge en social erfaring i ansvarligt samarbejde med andre er et af de problemer, der historisk set i disse år volder så store problemer for alle opdragere. I småbørnspædagogiske diskussioner lægges der stadig større vægt på at undersøge muligheder og behov for at børn reelt kan lære og erfare gennem arbejdsprocesser. Problemet består blandt andet i, at opspaltningen af barne- og voksenverdenen nærmest entydigt definerer ethvert seriøst forsøg på at indføre arbejde, som indførelse af hypotetisk, syntetisk arbejde⁴).

I denne diskussion optræder hyppigt referencer til etnologiens og folkloristikkens traditionelle studieobjekt: de førindustrielle lokalsamfund og aldersintegrerede arbejds- og samværsformer. I værste fald fungerer myten om barnets fuldtudintegrerede plads i hverdagskulturen som et banalt ideal, men i bedste fald anvendes kulturvidenskabens analyser til at klargøre en konkret udviklingshistorie om barnets vilkår, børnekulturens forandring frem mod nutiden. Skildringerne af barnets vilkår og forhold i generationerne i fortidens historie danner for de allerfleste en slags modbilledlig virkelighed. Problemet er bl.a. at oparbejde en forståelse, der hverken placerer fortidens børneforhold som idylliske eller utålelige, men derimod sigter på at placere børnekulturen i dens dialektiske samspil med den øvrige kultur i dens tids- steds- og socialt bundne sammenhænge. En sådan helhedsopfattelse vil både kunne medvirke til at belyse barnets livsrum og funktionsfelt i et større kulturelt system, og den vil især kunne medvirke til at forhindre tendenserne til at udhente enkeltkvaliteter af positiv eller negativ art for at foretage generaliseringer.

Men hvilket materiale og hvilke metoder har kulturvidenskaben da at byde på til realiseringen af en sådan målsætning? I det følgende vil der blive redegjort for børnekulturstudiernes status inden for etnologi og folkloristik.

Det kulturelle perspektiv på barnet.

Studiet af barnets kultur har i mange år været en meget væsentlig del af etnologiens og folkloristikkens traditions- og innovationsinteresser. Barnet som studieobjekt har således gamle aner i kulturfagene, og jeg mener afgjort, at dette forhold må appellere til en styrket interesse for at videreføre en beskæftigelse, der i mange henseender har kastet lys over særdeles interessante og væsentlige sammenhænge i kulturens udvikling og historie.

Det må anses for en stor bestræbelse, at Nordisk etnologisk, folklorestisk arbejdsgruppe har påtaget sig opgaven at udarbejde en over 200-sider lang kommenteret bibliografi om "Barnets kulturhistorie i Norden"⁵). Med denne litteraturfortegnelse opmuntres der ikke blot til forskningsmæssig kontinuitet på feltet, men bibliografien vil tillige være et brugbart søgeapparat for en masse personer uden for fagkredsen. Prisværdigt finder jeg, redaktørernes initiativ til at medtage Island, Færøerne og Grønland i fortegnelsen.

Måske er ambitionen dog alligevel for stor, og lidt ærgerligt finder jeg det tillige, at der i så ringe grad med publikationen er blevet forsøgt at gøre status over en så bred forskning som børnekulturens. De enkelte landes børneforskning præsenteres i en række indledninger, der hver især er temmelig vekslende. I den danske indledning erklæres det reht ud, at interessen især er folkloristisk, hvilket man efter en gennemlæsning unægtelig må give forfatterne ret i! Jeg skal ikke på nogen måde hævde, at den folkloristiske tilgang er utilstrækkelig, men nok at etnologen ville have kunnet bidrage med såvel en lang række titler og afgnide, jeg skal komme in på senere i artiklen, kan det undre, at der f.eks. ikke ofres nogen omtale af det banebry-

dende perspektiv på barndommens historie, som f.eks. Troels-Lund fremstillide i forrige århundredes slutning.

Men måske er bibliografien, når man bortser fra Berit Østbergs norske fremragende indledningsord, alligevel på det grundlag udtryk for en bestemt måde, man helst vil anskue og opfatte børnekulturen på? Det synes i hvertfald at være bibliografiens, og ofte folkloristikkens kæphest, først og fremmest at definere barnet som en slags legemenneske fyldt med rim, remser og traditioner. At børn rent faktisk er i besiddelse af dette stof, skal jeg ikke nægte. Derimod tør jeg godt påstå, at børn indeholder mere end disse, og at børns liv kendtetegnes af mange andre sager og gøremål, der er mindst ligeså væsentlige i forståelsen af børnekulturen som en bestemt kultur. Det kan godt opleves beskæmmende at erfare, hvorledes den folkloristiske interesse især definerer barnet som legeindivid, hvorimod man skal ty til historikers, topografers og monografiske værkers tekster for at finde kvalitativt kundskab om arbejde og samvær af mindre musik art. Berit Østbergs kritik af folkemindesamlingen giver et pænt stykke af forklaringen, for som hun siger, ordet "barnetradition" havde ingen mening for de første folkeindsamlere og etnologer, eller for nogen anden. Det ringe som blev samlet ind af børns folklore, blev indhentet fra voksne og var rent mindstof - det var jo netop folkelige minder, man var ude efter (side 115).

Østbergs påvisning må kunne afstedkomme en både livlig og konstruktiv debat om studiet af børn - og ikke mindst, hvordan vi hidtil har studeret dem. Er det måske nogen overdrivelse, at langt flertallet af optegnelser af barndommen og barneårene bygger på voksnes erindringer - ofte meget gamle menneskers husken? Og har man gjort sig nogle forskningsmæssige overvejelser om, i hvilken grad den tabte barndom med dens solbeskinnede leg og lykke senere hen i livet ganske ændrer status for det erindrende individ?

Man skal faktisk meget langt op i tiden før børn som meddelere bliver en agtet informantgruppe - og jeg nærer stor skepsis over for mange etnologer og folklorister, at de stadigvæk hellere spørger voksne om, hvad de legede, da de var små, end de spørger om det, børn gør her og nu. I den lokalsamfundsanalyse, etnologien har dyrket siden modten af 60erne, er lokalsamfundet de voksnes verden. Man har ikke et eneste lokalsamfundsstudie i Skandinavien, hvor barnets perspektiv og world-view er selve synsvinklen.

Historien er de voksnes!

Det ville således være en meget fristende forskningsopgave at evaluere den metodik og det opfattelsesparadigme, der har gjort sig gældende inden for både etnologien og folkloristikken i disse fags studier af børnekultur. Hvordan man egentlig har set på den kulturelle anderledeshed, der har kendetegnet børn, deres indbyrdes forhold og deres forhold til forældre, skole og omgivende hele miljø. Hvordan har børn præget deres forældre? Det er et spørgsmål, som i den grad henstår ubesvaret inden for de allerfleste fag. Ville det være en mulig forskningsopgave for etnologi og folkloristik med deres kvalitative meget jordnære indsamlingsmåder? Hvilke forventningsperspektiver og sociale erfaringer om samfundsmæssige mekanismer udarbejder børn?

Rækken af spørgsmål er næsten uendelig, men der skal dermed også peges på, at kulturfa-gene ikke engang for alle kan afstikke eviggyldige faste rammer for studiet af børn. Sker det fikserer man blot barnet som et ahistorisk væsen, en biologisk konstant, der er upåvirkelig over for en dynamisk kultur. Man undgår dermed at kunne forklare det historisk specifikke i børnekulturen, og ligger dermed under for en fare, der gør børnekulturen til en slags anden natur.

Faren er forsåvidt overhængende netop på grund af traditionsinteressen, såfremt det anvendte traditionsbegreb har en statisk karakter. Børnekulturen har i mangfoldige tilfælde været forstået som en slags velbevaret territorium for "uforfalskede", uofficielle genuine genrer, isoleret fra og dermed skånet for den kulturelle sammenhængs nedbrydende virksomhed. Måske er det en tidligere forsknings læggen vægt på reliktfænomenet, der har givet anledning til netop i studiet af børns kultur især at koncentrere sig om alderdommelige udtryk og former i ludisk

aktivitet? Børnekulturen har ofte udvist kulturtræk, der i øvrigt var på retræte, eller ganske forsvundet i voksenkulturen. F.eks. savn og eventyr.

At børnekulturen imidlertid ofte kendetegnes af visse ældre kulturfænomener, kan naturligvis ikke benægtes, men tilfældet er vel ofte, at selv sådanne fænomener indgår i nye funktionssammenhænge. Derfor er det væsentligt at interessere sig for barnets hele livssammenhæng og udfoldelsesfelt. Risikabelt for forståelsen er det unægteligt, såfremt forskningsinteressen på forhånd definerer særlige interesser i børnekulturens mange fremstrædelser, og derved undlader at medvirke til at udbrede forståelsen for helheden. Det holistiske kultursyn, der har været bestræbelser på at realisere i etnologien igennem en årrække, må netop kunne tages i anvendelse, også når det gælder studiet af børn. Der har da også både tidligere i Danmark, og navnlig i de seneste år i Vesttyskland været tendenser i denne retning. Især finder jeg grund til at nævne den børnekulturforskning, der ved Ingeborg Weber-Kellermann i Marburg som initiativtager har fundet vej i en lang række publikationer. Weber-Kellermanns hensigt, at fatte barnet som en del af et integreret socialt system, bestemt af kønsroller og klassetilhørsforhold, er eksemplarisk i en række henseender⁶). Væsentligt inden for denne skole er dens stærke inspiration fra en lang række nabofag som f.eks. sociologi, psykologi og psykoanalyse. Samtidig er Weber-Kellermanns arbejder udtryk for en fastholdelse af de traditionelle kildegrupper i etnologien. Det højtelskede gamle legetøj og de fascinerende dukker og dukkehuse får hos hende imidlertid ikke lov til at fungere på nostalgiske præmisser. Hun piller ved klenodierne, og derved ved barnsopfattelsen. På denne måde åbnes perspektiverne for en anderledes og dybere indsigt i børnekulturens baggrund og konkrete sammenhænge. Der anvises et konstruktivt og kritisk indblik ikke blot i barndommen som en lykسالighedens ø, men i vilkørene for kulturindividets integration i den historiske sammenhæng.

Studiet af barndommens historie.

Hvor etnologer og folklorister deres forskningstradition tro især har taget udgangspunkt i bestemte miljøer eller genrer, er der på internationalt plan gennem de sidste årtier vokset en stor interesse frem for at beskrive og forstå børn som en population og deres livsform som en institution i kulturen. Der tænkes hermed på den såkaldte barndomshistoriske forskning.

Det banebrydende arbejde er det nu mere end tyve år gamle "L'enfant et la vie familiale sous l'ancien regime" af demografen Philippe Aries. Værket er oversat til en lang række sprog og står, hvadenten man er enig med forfatteren eller ej, som et hovedværk og en betydelig inspirationskilde for en masse senere analyser. Aries hovedtese og pointe er først og fremmest historisk. Han bryder kategorisk med psykologiseringen af barnets natur, og viser på grundlag af en omfattende empirimasse, hvorledes barndommen siden 1500-1600 årenes opløsning af slægts- og stammesamfundet bliver en institution⁷.

Aries fortjeneste er væsentligt hans forsøg på at lokalisere barndommens opståen i forhold til etableringen af den centralistiske statsform og den begyndende intimisering af primærgruppen familien. Barndommen opstår og finder sin strukturelle plads inden for samfundets magtbærende klasser, og det er netop her, han henter sit materiale fra. Dette faktum har siden værkets opkomst fremkaldt en del kritik, fordi det generelle syn på barndommen således skulle være begrænset til en ganske lille kulturelite på tærsklen til den nyere kultur. Aries diskuterer ikke selv denne begrænsning i materialets gyldighed, og flere indvendinger er da også fremkommet. Det står imidlertid helt fast, at Aries analyse er den første større undersøgelse, hvor der gøres forsøg på at opstille forandringen i den kulturelle markering af individets livsfaser. Det er polariseringen af barndommen og voksendommen, af noget egentlig barnligt og voksent, der gøres til en ny slags naturlighed, man får indblik i hos Aries. Denne udvikling sker klarest af-læseligt i overklassen gennem principper i opdragelsen, dragtformer, afbildninger, legetøj og adfærdformer. Der opstår en særlig børnekultur, men også en særlig børnekultur i det voksne liv. Analysen fortolker ikke denne udvikling som en sejr eller fremgang for børns trivsel og udfoldelsesmuligheder. Snarere fokuserer den på tabet af en ældre traditionel livssammenhæng præ-

get af helhed og enhed. Den barndomsinstitution. Aries identificerer, er nok kendetegnet af opmærksom interesse for barnet, men i forhold til tidligere er den også indsnævrende og indkapslende. Uden at ville karakterisere Aries synspunkter som moralske eller at efterlade et indtryk af ham som karaktergivende for god og dårlig opvækst, så må kritikken af ham snarere karakteriseres som undertiden ganske emotionelt præget. Og det er såre vanskeligt at undgå at udløse følelser eller følelsesmæssige reaktioner, når et så kontroversielt emne som barndommen behandles. Det er utroligt svært at pille ved en institution, der som barndommen i århundredernes løb er blevet en af de væsentligste institutioner for investering af kærlighed og følelser, oplevelser og forestillinger om tryghed, lykke og overskuelighed. Et gammelt ord siger, at vil man være uvenner med sine venner, skal man blot bebrejde dem deres børns opførsel og deres forhold til deres børn! Hvilke udladninger kan man så ikke forvente over for den person, der giver sig i kast med studiet af selve denne institutions historie og udbredelse, og som stik mod enhver tiltro til stadigt forbedrede børnevilkår formaster sig til at påstå, at der allerede for 400 år siden foregik et ikke særligt lykkeligebringende brud?

Det gælder for både studiet af barndommen som for studiet af børns kultur i det hele taget, at det uundgåeligt foregår ud fra nogle personlige erfaringer og samfundsmæssige værdisæt. Denne omstændighed, der i princippet gælder megen forskning, er imidlertid vedrørende det her behandlede emne af særlig betydning. At studere barndom og børnekultur er at give sig i kast med at undersøge en del af sin egen historie eller de kulturelle forudsætninger for et gennemlevet livsafsnit, og for mange tillige en del af en aktuel situation. Alle har været børn engang, enhver har tilhørt denne population og som voksne omgærdes barndomstiden med en særlig aura og betydningsfuldhed indtil livets ophør. At blive forældre betyder for de fleste en konfrontation med barndommens forandring, et selvoplevet voksent indblik i barndommen - og i mange tilfælde en rekonstruktion af sin egen barnetid. Men vigtigere er imidlertid at disse forudsætninger, der tilsyneladende skulle begunstige en indsigt og en erkendelse, ofte snarere er forhindrede og tilslørende. Den umiddelbare voksne bevidsthed indeholder *opdragelsen fra at være barn*, fra at sanse, opleve og fungere som et barn. I den psykoanalytiske forståelse af individets udvikling er det at blive voksen en stadig undertrædelse af det barnlige, en udviklingsproces hvor den infantile virksomhed må betvinges og udslettes. Den tyske socialisationsteoretiker Alfred Lorenzer benævner barndom som et engang skjult territorium eller forbudt område for erkendelsen. De principielle sammenhænge i barndommen er underkastet et erkendelsestabu i voksenbevidstheden, og der synes således at være en uforenelighed mellem barnets og den voksnes måde at erfare på. Dette betyder imidlertid ikke at barndomsforskning ikke har kunnet bedrives i stor stil. Som et forsøg på at karakterisere barndommen som erkendelsens arbejdsområde anvender Lorenzer følgende billede: Barndommen er (BKH) et gennemrodet landskab, hvor arkæologiske udgravninger, guldgravergange og bureaukratiske planlagte asfaltgader gennemkrydser hinanden, og hvor der rundt omkring ligger bjerge af affald og murbrokker, der tildækker indgange der ellers engang var blevet gravet fri⁸⁾.

På et mere generelt historisk plan kan Lorenzers kritik paralleliseres til et spørgsmål om, hvilke aspekter af børns kultur, der har været tilladelige at undersøge og hvilke dele af barndomshistorien, der har været fortiet. Hertil kommer naturligvis selve perspektivet, hvad en frilægelse af de blokerede indgange til barndommen vil kunne betyde af indsigt og erkendelse. Ikke blot i særinteresse for barnet, men for formålet at vinde forståelse for hele tilværelsen. Hvilke potentialer er der at hente i en grundigere og bedre forskning af barndommen, hvordan vil denne viden kunne anvendes? Dette spørgsmål må danne en væsentlig baggrund for interessen i barndomsstudier, og det må nødvendigt forpligte til praksisinitiativer i tilknytning til udforskningen.

Kritikken af Aries.

Den kritik, der er rejst af Aries, kan ikke sammenfattes under et, men må karakteriseres ud fra de helt specielle hensigter, der har udformet den. For nogle har bl.a. Aries manglende prak-

Reformationen i 1536 gjorde ægteskab, seksualitet og deraf følgende barneavl mulig for danske præster. Præsteskabet tilegnede sig dermed den billedremstillingsform, der hidtil havde gjort sig gældende i adelen: epitafiet. Billederne fortæller om ægteskabelige interaktioner i gudvelbehagelighed. Det børnerige ægteskab begunstigede gudsskarens fortsættelse og forøgelse, og som minde om den enkelte familjes indsats afbildes såvel levende som dødt afkom. Her ses sognepræst Glob Christen Lauridsens epitafium i Køge kirke. (Foto i Nationalmuseets 2. afd.).

sisovervejelser været skuffende. At dette store arbejde i så ringe grad hos forfatteren har forpligtet til at opstille alternativer, og navnlig den empiriske grundighed taget i betragtning, forekommer det nogle læsere kritisabelt. Mit indtryk er imidlertid, at en sådan kritik fungerer på et noget andet plan end Aries ambition. Værkets interesse ligger i den historiske oparbejdelse af institutionen barndom og ikke i nogen særlig interesse for barnet som sådan. Aries skriver

for mig at se, ikke ud fra hjertet eller ud fra et subjektivt engagement i den aktuelle barndoms-politik. Han skriver ej heller ud fra nogen tilknytning til pædagogikken, hverken teoretisk eller praktisk. Han er især institutionsforsker, og selv om dette ikke pr. definition indebærer nogen distance til praksisvirksomhed, så gælder det for Aries, at han koncentrerer sig om udelukkende at analysere institutionen i dens tilblivelsesfase. Aries barndomshistorie kan ikke alene danne fundament for nogen barndoms politisk eller pædagogisk handling. Aries står i modsætning til flere af de øvrige franske institutionsforskere isoleret med sit emne. Der tænkes her bl.a. på Michel Foucault⁹⁾.

Fra amerikansk side foreligger der bl.a. en kritik, der især hæfter sig ved Aries vurdering af børns vilkår før og efter barndommens opståen. Lloyd de Mause har i en stor antologi samlet flere forfatters reaktion på det af Aries forslåede syn på den moderne barndom. Det er især tolkningen af en tidligere større frihed for barnet, der kritiseres og imødegås ud fra det omfattende kildemateriale, der viser hyppig voldelighed over for børn. Heroverfor stilles barndommens skånelse af barnet, den voksende vilje til beskyttelse og omsorg fra den stærkestes side og den udbyggede sikring og tryghed, der har karakteriseret de forløbne århundreder¹⁰⁾.

Fra fransk side har der ligeledes været rejst stærk kritik af Aries arbejde. Væsentlige argumenter og påvisninger af analysens begrænsning er blevet formuleret af Emmanuel Le Roy Ladurie i hans omfattende værk "Montaillou, village occitan de 1294 a 1324"¹¹⁾. Laduries kritik er meget konkret og sammenstiller forfatterens egne undersøgelsesresultater med Aries. Et af kritik punkterne er således, at Aries analyse er bragt i havn gennem en stærk udplukning af egnede kildemateriale og en manipulation med kilderne i hensigten at begunstige et bestemt resultat. Ladurie stiller sig på baggrund af sine egne forskningsresultater skeptisk over for det "fantasiens museum over barndommen", der er skildret hos Aries.

Hvor den føromtalte amerikanske kritik fremhæver volden over for børn, fremhæver Laduries franske kritik det modsatte. På grundlag af sit store kildemateriale og bearbejdningen af det kan Ladurie konstatere, at der i Montaillou i 1200 årenes slutning eksisterede en særdeles udfoldet følsomhed i forholdet mellem børn og voksne. Børn behandledes også med kærlighed og hengivenhed af de voksne, de var ikke ligegyldige væsner, men tjente klare emotionelle mål for forældre og plejere. Selv i den uproduktive spæde alder, under amningen, der ofte varede i flere år, fandtes stærke intime bånd mellem far, mor og barn. Ladurie mener, at selvom kilderne til følelseslivet på dette tidspunkt ofte er få og sporadiske i sammenligning med en senere tid, så betyder dette næppe i sig selv, at følelserne var mindre eller slet ikke eksisterende. Når man senere derimod har at gøre med kilder, der ofte udpenslende formidler intimiteten mellem generationerne, afspejles hermed ikke selve følelseslivet, men snarere den vægt og de kulturelle vurderinger, man har lagt sig i sinde at udtrykke i tekster, der senere blev kilder.

Laduries kritik er vidtrækkende i to henseender: 1) *den formulerer sit udgangspunkt i en kulturrepøke, der ligger før Aries egentlige interesse*, 2) *den baserer sig ikke på studiet af overklassen og dens kulturelle udtryk, men derimod på en folkelig kulturel basis*. Kritikken kan sammenfattende derfor ses som en fordring om en langt større og langt mere socialt nuanceret barndommens historie end Aries. Kritikken er heller ikke negativ eller affærdigende, men nuancerende og supplerende. Ladurie afkræfter eller benægter ikke tendensen i Aries barndoms-historiske udvikling. Analysen af børn-forældre forholdene i Montaillou perspektiverer derimod barndommens historie og blotlægger samtidig behovet for flere undersøgelser af børns vilkår og livsformer, før det bliver muligt slet og ret at tale om barndommens totale historie. Der mangler stadigvæk at blive gjort en lang række empiriske og teoretiske undersøgelser, og Laduries Montaillou-studie er et velunderbygget argument for de muligheder lokale undersøgelses-nedslag kan tilvejebringe.

Stiller man således Laduries og Aries undersøgelser over for hinanden og forsøger at bringe en dialog i gang, konfronterer man på samme tid to forskellige kulturhistoriske traditioner. Philip Aries brede fremstilling er en klassiker i kulturhistorisk forstand. Den overordnede beskæftigelse med et kulturfænomen i vidtstrakt tidsmæssigt og geografisk kontekst kan lede tan-

ken hen på den fagtradition, der i Danmark har været praktiseret af Troels-Lund, Vilhelm Grønbech, Vilhelm Andersen m.fl.¹²⁾

Ladurie indtager en ganske anderledes analyseposition. Han er konkret og fæstner sin interesse til en afgrænset region i et afgrænset tidsrum. Af den grund er hans arbejde helt i pagt med udviklingen inden for etnologien i nyere tid. Det er ikke det overgribende tema, der er genstand for analysen, men de forhold og temaer, kildematerialet udstikker. Det er de lokale livsformer og forandringerne heri, der behandles. Det er regions- og punktanalysens kvaliteter, der hermed formidles, og som han i afsnittet om børnene i Montailou bringer i forbindelse med Aries kulturanalytiske tilgang. Nogen forsoning eller syntese af disse forskellige tilgange lægges der imidlertid ikke op til. Der markeres en stillingtagen hos Ladurie, men udover de omtalte indvendinger leverer han ingen generel kritik af den mere traditionelle form, der er Aries.

Uden at man sådan set kan opstille nogen rivalisering mellem de tilgange, der her behandles må det imidlertid være klart, at de repræsenterer forskellige formål - også når det enkelte undersøgte objekt er det samme. For mig at se er der stærkt behov for begge slags undersøgelser, og selv om kritikpunkterne af Aries barndomshistorie er mange og velargumenterede, skal det understreges, at værket både har været igangsættende og debatskabende i hele den nyere forskning af barnets kulturhistorie. Det har vakt berettiget opsigt i en lang række lande og fremstår på trods af kritik og mange siden tilkomne undersøgelser i dag tyve år efter stadig som hovedværket, der mest omfattende redegør for barndomsinstitutionens opkomst og funktion.

Et spørgsmål, der i den internationale iver efter enten at tilegne sig Aries konklusioner eller at modbevise dem, imidlertid ikke er blevet diskuteret synderligt, er hvilke tilløb, der forskningshistorisk har været til en tidligere indsigt i dannelsen af barndomsinstitutionen. I den foran citerede artikel af socialisationsteoretikeren Alfred Lorenzer argumenteres der kritisk for den indsigt i den subjektive barndom, som psykoanalysen i sin freudske oprindelige form blotlagde. I den psykoanalytiske undersøgelse blev patientens barndomsindringer fremdraget og fra-ristet den voksne glemsel som en behandlingsmetode. Pointen er her, at voksendommen generelt ikke er i besiddelse af evnerne og mulighederne for at genkalde og forstå barndommen, som den var og oplevedes af barnet. Kan denne psykoanalytiske forståelse fremskrives til et alment historisk udviklingsplan, så vil det være relevant at stille det smørsmål, om nutidens forskere og folk overhovedet kan forstå historiske forhold, der er dem fremmede? En del indvendinger, Aries undersøgelse har fremkaldt, peger på dennem problematik. Forholder det sig generelt ikke således, at den kulturelle anderledeshed, der kendetegnede forholdene omkring midten af dette årtusinde, i bund og grund er så fremmed og ukendt for den nutidige bevidsthed, at der ikke kan håbes på nogen forståelse? Ligelédes kan der rejses tvivl om et så effektivt og emotionelt præget fænomen som barndommen overhovedet ville kunne forstås på andre præmisser end dem, der gør sig gældende for nutidens kulturindivider. Er det ikke et så grundlæggende moment i kulturen i dag, at barndomssituationen nærmest pr. definition ses i modsætning til tidligere tider?

Histocentrismens problem.

I den antropologiske forskningstradition spiller problematikken om etnocentrisme en væsentlig rolle. Antropologien må gøre sig klare overvejelser om det forståelsesgrundlag og de formidlingsmuligheder, der må være til stede for at en fremmedartet og anderledes kultur vil kunne opfattes og erkendes. Undersøgelsen af etniske kultursamfund uden for den egne kulturkreds kræver et beredskab til at overskride etnocentrisme og forsøge at se 'det anderledes' på dets egne præmisser.

Etnologien står med sin historiske indretning over for et tilsvarende problem, som jeg vil benævne histocentrisme. I hvor høj grad er det muligt i historiske analyser at nå frem til en forståelse af det historisk anderledes og fremmedartede i ens egen kultur? Er det ikke ofte i alt for høj grad den aktuelle nutidige kultursituation, der forhåndsdefinerer, hvad vi overhovedet er i stand til at se og fatte når vi dykker ned i fortidens arkivalier? Ganske vist har der læn-

ge været nærmest slagsordsprægede tendenser til at ville forstå fortiden på dens egne præmisser, - men holder det for en kritisk prøvelse?

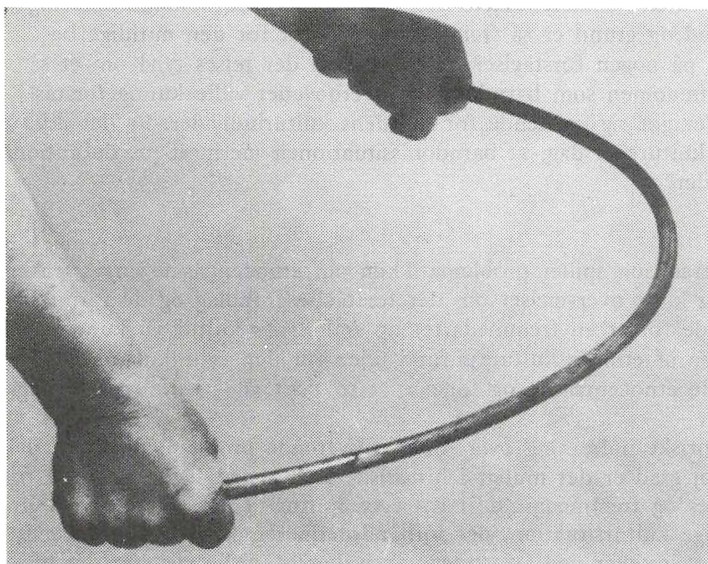
Histocentrismen er næppe i alle tilfælde et lige stort problem. Der findes en lang række studieobjekter, der i deres væsen ikke kræver de kritiske overvejelser som f.eks. emnerne følelserne og adfærd gør. Det er væsentligst på områder, hvor der findes en tilsyneladende oplagt identifikationsmulighed med historiske fænomener, at man må holde sig kritisk overvejende. Transhistoriske identifikationer er ofte ideologiske og tjener snarere det formål at gøre den nutidige erkendelse "almenmenneskelig" og universel, end at slå præcist ned på forskellene mellem før og nu.

Som historisk disciplin er etnologien således forpligtet til at søge historiske svar, hvilket betyder, at den må fremstille og formidle det historisk anderledes. Den må konfrontere nutidens opfattelse af det menneskelige med fortidens ofte væsentligt anderledes normer og vurderinger af de samme og lignede forhold. Denne målsætning har da også været fulgt langt tilbage i faghistorien, og jeg skal i det følgende forsøge at påvise, hvorledes det i studiet af barndommen er blevet gjort på banebrydende vis af Troels-Lund.

Troels-Lund og barndommens historie

Den påvisning af et generelt skift i forholdet mellem barn-forældre, som er Aries fortjeneste, kan med udbytte perspektiveres til den folkelivsforskning og kulturbeskrivelse, der findes hos Troels-Lund. I "Dagligt Liv i Norden", der fra 1879-1901 udkom i 14 bøger, foretages mange overvejelser om barnets skiftende vilkår og status. Andetsteds i Troels-Lunds forfatterskab udtrykkes klart hans opfattelse af forholdet mellem kulturens og opdragelsens historie.

I storværket om Norden finder man et for tilblivelsestidspunktet på flere måder moderne (grænsende til det radikale) syn på barndommen. I værkets 12. bog, der omhandler ægteskab og sædelighed, skitseres et for Norden lignende syn på barndommen, som Aries har frembragt for Syd- og Centraleuropas vedkommende. Ganske vist ligger det ikke som nogen hensigt hos Troels-Lund at udmønte en særlig barndomsinstitution i Aries forstand. Målsætninger er derimod at påpege, hvorledes barnet er forbundet med kønnenes ændrede roller og samspil i forhold til kirken og samfundsinstitutionernes indflydelse. Det er på baggrund af den reformede

Spanskrøret af bøjelig, elastisk bambus hørte gennem mange år til et af de mest anvendte strafferedskaber over for børn. Det her viste spændstige eksemplar klarede den daglige orden på en københavnsk skole indtil 1938. Den intense sammenkobling af straf, indlæring og opdragelse fandt sine konkrete udformninger i hele kataloget af strafferedskaber i den sorte pædagogik. Skolens og opdragelsens univers strukturerede sig i en bøddel/offer tematik, der var et klart udtryk for autoritær personlighedsudvikling. Opdragere har altid stillet sig angste, og derfor aggressive, over for barnlighedens potentialer.

kristendom, lutherdommen, at kulturelle grupper i Norden udvikler et ændret syn på barnet¹⁴⁾.

Både hvad angår barndommen, og andre institutioner, advarer Troels-Lund mod, hvad kan kaldes histocentrismen. Han gør sig således helt klare overvejelser flere steder i værket om hvilke problemer, der rejser sig for at kunne forstå det kulturelt anderledes. Som jeg tidligere var inde på, rejser forståelsesproblemet sig først og fremmest i de sammenhænge, hvor behov, sanselighed og følelsesliv gøres til genstand for kulturalanalyse. Således formulerer han både beskrivernes og læsernes nødvendige udgangspunkt for forståelse i 12. bogs 5. kapitel om emnet samliv:

”Forinden vi går over til nærmere at betragte dette og datidens syn herpå, må vi imidlertid, for at vinde den rette forudsætning for forståelsen, vælge os et synspunkt med friere udsigt”¹⁴⁾.

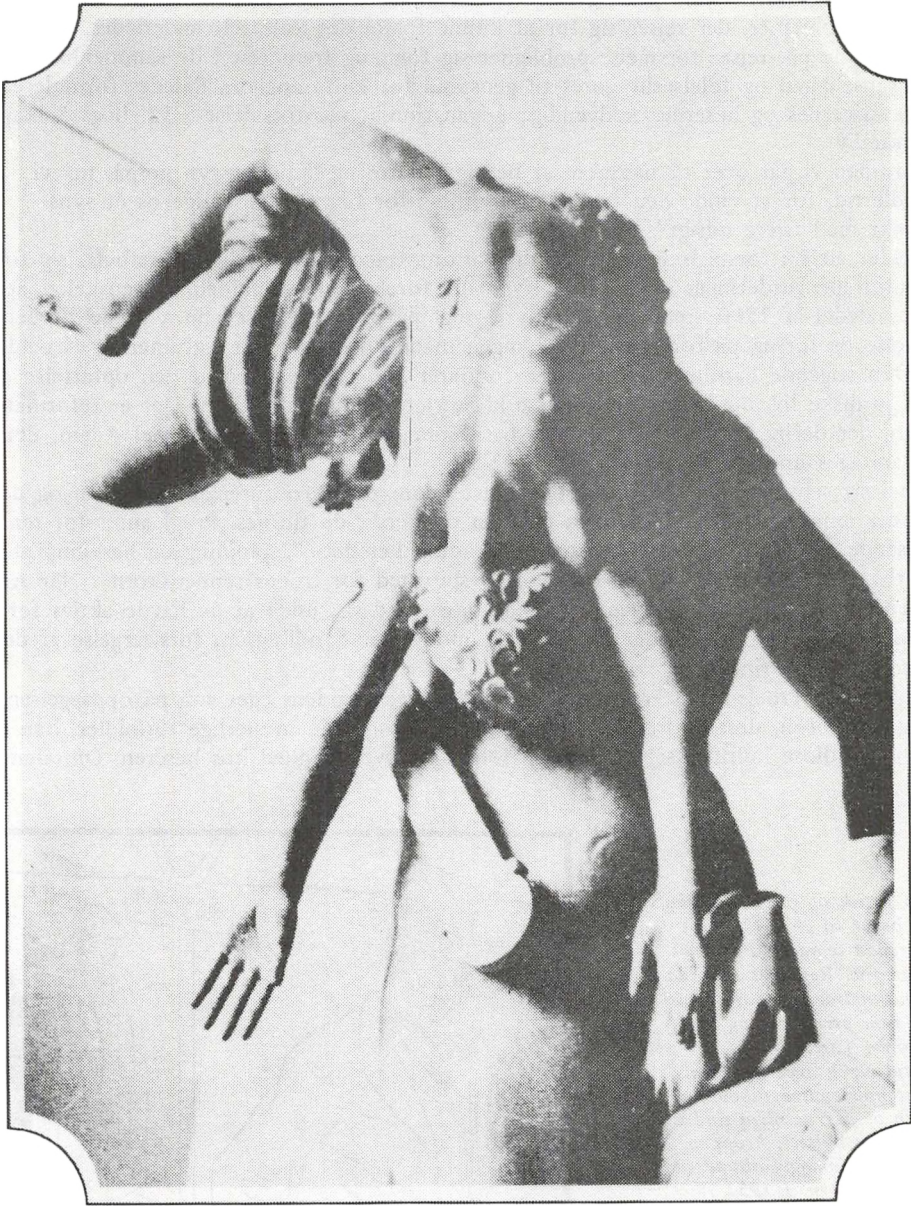
Det gælder altså i forståelsen af den ældre kulturs (med)menneskelighed at befri sig for samtidens kulturelle vurderinger og normer. Hvad der forekommer umiddelbart vanskeligt at forstå i sidste halvdel af 1500 årene er den uhyre vægt på prygl, der blev båret til del. Troels-Lunds beskrivelse og forsøg på forståelse er på ingen måde nogen absolut legitimering af vold mod børn. Den stigende hårdhed mod de små forklarer han på baggrund af den opfattelse af familiens jordiske liv, der udbredtes (i visse klasser) med lutherdommen. Det er reformationens budskab, der definerer selv det spædeste barn som synder som ”en gammel Adam, det trænges til at tages under behandling”.

Men i sig selv betyder den reformerte kristendom en større interesse for børn og dennes interesse kommer kulturelt til udtryk gennem de tærsk, de tilføjes. Prygl anses for rensende og frelsende, eller som Troels-Lund malende udtrykker det: ”...pløjning og harvning af sjælens forbandede jordbund...for at berede den spirested for troens sennepskorn”. Når Anders Sørensen Vedel plejede at gennemgås sine børn med ris, uden at de havde aktivt forsynet sig mod noget som helst, lå der deri en slags præventiv handling, en forsværgelse af de ulykker, barnet kunne finde på.

Pointen hos Troels-Lund er imidlertid at relativere nutidens eget syn på opdragelsen. Den omgang med børn, der skildres i afsnittet, ved han som den mesterlige formidler, han er, let risikerer at udløse kulturel selvgothed og følelse af overlegenhed hos læseren. Omtalen af post-

Vold af fysisk og psykisk beskaftethed hører til et af de mest dominerende temaer i børnenes kulturhistorie. Begrebet om den overlegne opdrager tilhører såvel skolen, som privatlivet og arbejdets sfærer. Tørre tærsk, der ikke altid var udtryk for straf, men det nødvendige tilhører i lutringen af det barnlige sind og dets jordiske hylster, kroppen, kendetegnede mange århundreder praksis mod børn. I 1951 fik lærere et år til at afvikle spansk-rørstraffen ved lovbud. I særlige tilfælde kunne det imidlertid tages i brug, og blev det, gennem det meste af 1960ernes Folkeskole. Tegning fra avisen Socialdemokraten 1951 med titlen: Farvel til våbnene. Han er på afvænningskur.

En naturlig og borgerlig frihedsrettighed, der aldrig er blevet tilkendt barndommen, er seksualiteten. Barnlig sanselighed og polymorf seksualitet hører til kulturens mest tabuerede områder. De undertiden opblussende pædofildebatter i Vesterlandet siger som regel mindre om indholdet og funktionen af infantil seksualitet, end om de angstdispositioner borgerlig menneskeproduktion afsætter i den veltilpassede voksenkultur. På den led er barnet selv i det moderne samfund ingen hel skabelse.

reformationens vold mod børn vil let afstedkomme fordomme om et lavere dannelsestrin og således favorisere nutiden selv. Troels-Lund vender for at undgå denne indstilling ræsonnementet om. Betænkkeligheden skal snarere vises den egne tids yderligheder, hvor ikke håndgribeligheden, men ordet, den verbale vold, er blevet sejrens mangform, skriver han. Med dette synspunkt lægger han op til en kritik af den senere opdragelses historie.

Hvilken placering Troels-Lund mente, at studiet af opdragelsens historie burde indtage i kulturhistorien, fremgår ikke af "Dagligt liv i Norden". I det forord til værkets tredje udgave, der indeholder hans svar til D. Schäfer i Tyskland, fremgår derimod hvilken rolle, han mente kulturhistorien havde i den historiske opdragelse¹⁵⁾. For en mere sammenfattende redegørelse for hans syn på opdragelseshistoriens funktion skal der peges på hans indledningsartikel i håndbogsværket "Vort Hjem"¹⁶⁾.

Han beskriver her forskellige faser af opdragelsens historie, og nøgleordet er her frivillighed. Det er vejen fra tvang og hierarki mod individuel selvstændighed og ansvarlighed, der beskrives. Forsåvidt er denne tankegang i fuld overensstemmelse med Troels-Lunds stats- og nationsopfattelse. Familien og dens medlemmer skal danne "en Republik, et lille hjerteligt Broderskab, hvor Børnene hurtigt vokser op til Part i de voksnes Ligeberettigelse". Endelig slår han også til lyd for et bredere opdragelsessyn, der ikke blot omfatter børn, men tillige voksne. Med sin evolutionistiske læggen vægt på begrebet vækst og udvikling står opdragelse således som en afgørende faktor i hans kulturforståelse.

Det vigtige i Troels-Lunds beskrivelse af barndomsinstitutionens tilblivelse er hans påpegning af det brud, der foregik med reformationen, og den vægt han lægger på ikke at forstå barndommens udvikling som lineær eller progressiv. Dette synspunkt kan tilsyneladende forekomme paradoksalt Troels-Lunds evolutionisme taget i betragtning. Sagen er imidlertid, at hans revolutionisme langt fra er dogmatisk og således presses ned over historien. Han beskriver med rette en opfattelse af fremgang, men det er ingen mekanisk udviklingstro. Troels-Lund er først og fremmest liberal, og derfor også liberal nok til at gøre skyldige indrømmelser til de sider af kulturen, hvor væksten er stækket eller groet galt. På den led er han fordomsfjendsk og kritisk, og jeg har med denne gennemgang af hans behandling af barndommens historie ville vise, at der herhjemme allerede tidligt blev foretaget et tilløb af betydning.

I forhold til den mængde mere eller mindre kulørt kulturhistorie om børn og barndom, der siden århundredeskiftet er publiceret, kan det være ganske perspektivrigt netop at pege på Troels-Lunds spændende tilgang og intension. I hans kulturhistoriske beskæftigelse med emnet er man betydeligt på afstand af enhver romantisering og konfliktløshed. Det er sammenhængene, problemstillingerne, der betinger hans interesse, ligesom det er barnets integration i den kulturelle helhed, der gives viden om. Af denne grund er Troels-Lund også i højere grad end en stor del af senere tilkommen litteratur om børn og barndom en klassiker, der er god at have ved hånden, når man vil orientere sig i emnets internationale aktuelle diskussioner.

Noter:

1) Småbørnsforskning i Danmark II. Udarbejdet af Jan Enggaard for arbejdsgruppen vedrørende småbørns udvikling. Kbh.. 1979.

2) I efteråret 1981 afholdtes på Københavns Universitet Amager et tredages seminar om mulighederne for nye humanistiske tværfag. Blandt de emner Det humanistiske fakultet vedtog at prioritere var kvinde-arbejder og børne/ungdomskulturstudier.

3) Udtrykket "elektroniske barnepiger" stammer fra Jette Forchhammer og Jan Helmer-Pedersen: Kulturrens børn. En kultursociologisk rapport om ligheder og muligheder i de 9-12 åriges dagligdag. Udgi-

vet af Kulturministeriets Arbejdsgruppe om Børn og Kultur. Kbh. 1980.

Rapporten undersøger primært organiseret fritidskultur og centralt udformede kulturtilbud i en række 'typiske' lokaliteter' et brokvarter, en omegnskommune, en provinsby, en planetby, et landdistrikt. Rapporten bringer mange citater fra interviews med børn.

4) Som et eksempel på denne problematik kan nævnes Per Linge og Hans Petter Wille: Arbejde, leg og læring. Kbh. 1980.

5) Barnets kulturhistorie i Norden. En kommenteret litteraturfortegnelse under redaktion af Birgit Hansen, Erik Kaas Nielsen, Jens Sigsgaard, Hjejil Resen Steenstrup. Viborg 1980.

Fortegnelsen medtager en lang række erindringsvær-

ker, hvad der kan være lidt problematisk. Hvor skal man ende, når man vil nævne erindringer, der for flertallets vedkommende starter med barndommen? Af værker af afgørende betydning der ikke er medtaget, kan nævnes mange. En så klassisk bog som Ellen Keys: "Barnets århundrede", eller Inger Simonsens: "Dansk Børnelitteratur" er ikke med. Også for den nyere litteraturs vedkommende er der store mangler. Et værk som Ronny Ambjørnsens "Familjeportræt" optræder ikke. Slår man op på den ene henvisning til denne forfatter (105) omtales en helt anden forfatter. I listen over danske periodica må man ligeledes undre sig over manglerne. Så væsentlige tidsskrifter som Unge pædagoger, Skolernes småbørnspædagoger, Kontext og Hug! er slet ikke gennemset.

6) Se I. Weber-Kellermann flg. værker: Spielzeugbe-fragung. Überlegungen anlässlich einer Marburger Aus-stellung. Spielzeug als Indikator eines sozialen Sys-tems. In: Zeitschrift. Volkskunde 70/1974, samt: Die deutsche Familie. F.a.M. 1974, samt: Ehe und Familie im geschichtlichen Wandel. In: Die Psychologie des 20. Jahrhunderts. Zurich, samt billedværkerne: Die Familie og Die Kindheit.

7) Philippe Aries: L'enfant et la vie familiale sous l'ancien regime. Paris 1960.

8) Alfred Lorenzer: Barndom. In: Kontext. 41/1980: Barndommen - de voksnes verden, her cit. p. 170.

9) Michel Foucaults arbejder om galskaben, seksualiteten og fængselsinstitutionens historie har på flere måder lagt op til praksisdiskussioner end tilfældet har været for Aries. Se f.eks. omtale og kritik heraf hos Peter Olsen: Sjælen er kroppens fængsel. Foucaults civilisationshistoriske kritik. In: Kontext 39/1979: Lyst og nød.

Om Aries forhold til barndomspolitikken se samtale med Aries om barndom. In: Hug! nr. 30.

10) Lloyd de Mause: The History of Childhood. The Evolution of Parent-Child Relationships as a Factor in History. New York 1974.

Se endvidere for en kortfattet diskussion samt em-piriske eksempler: Bjarne Kildegaard Hansen: Hvis Co-lumbus opdagede Amerika - hvem opdagede så barn-dommen? 5 billeder af barndommens historie i Dan-mark. (heri bl.a. en udførlig litteraturliste). In: Kon-text. 41/1980: Barndommen - de voksnes verden.

11) Emmanuel Le Roy Ladurie: Montaillou, village occitan de 1294 a 1324. Gallimard 1975, her især kapitel 13.

12) Se for en aktuel diskussion af den traditionelle kulturhistorie Bjarne Stoklund: To danske kulturfors-kere, i grænselandet mellem historie og antropologi. In: Folk og Kultur. Årbog for Dansk Etnologi og Folkemindevidenskab 1981.

Henvisningen til Vilhelm Andersen gælder det lidt glemte værk om rusens kulturhistorie: Bacchustoget i Norden. Kbh. 1903. - V. Andersens tilgang er literær/åndshistorisk, men jeg mener, at den afgjort er beslægtet med de to ovennævnte forskere i sit perspektiv og i sin intension.

13) Troels-Lund: Dagligt Liv i Norden. 6. udgave ved Erik Kjersgaard. Kbh. 1969.

14) Ovnf. anf.v.p. 365.

15) Troels-Lund: Om kulturhistorie. Indledning til værkets 3. udgave. Kbh. 1908.

16) Troels-Lund: Opdragelsens Udvikling gennem Ti-derne. In: Emma Gad red.: Vort Hjem. Bd.I Kbh. 1903.

Modsatte side: Adelen landsteder kan ses som udtryk for ejendomsfordeling og produktionsvilkår. Men de rummer også mange vidnesbyrd om de idemæssige strømninger om f.eks. familie og hjemmets indretning, som også præger hverdagslivet i dag. Billedet viser herregården Ledreborg omkring 1860.

Vesteuropæisk elitekultur.

Træk af udviklingen fra det 16. til det 19. århundrede.*

Af Jørgen Selmer.

Artiklen giver en kronologisk gennemgang af den vesteuropæiske elitekultur fra det 16. til det 19. århundrede. Her vises den livsstil, som har været fælles for eliten i de forskellige lande og livsstilens baggrund i sociale og økonomiske forandringer.

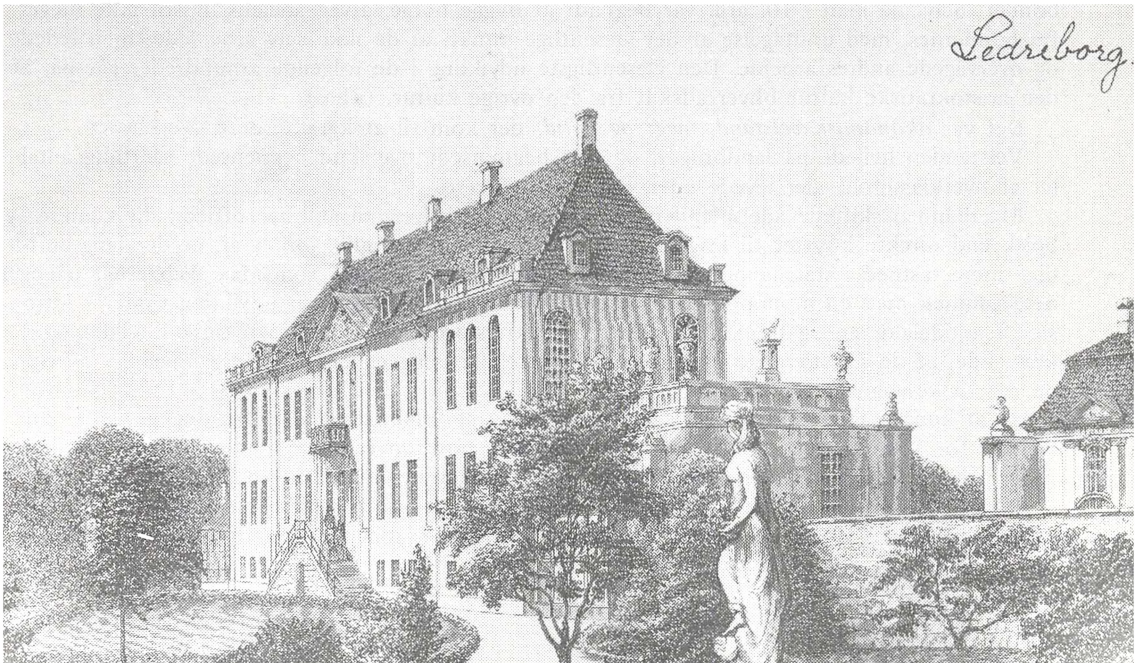
* Forelæsning til magisterkonferens i Europæisk etnologi. 22. januar 1982. Magisterforelæsningen er den sidste eksamensdel, man skal igennem før magistertitlen har forvandlet studenten til kandidat. Emnet gives ud fra det opgivne pensum. Der er 8 dages forberedelsestid til forelæsningen, som varer tre kvarter.

Når man får så stort et emne til en forelæsning, må man begrænse sig. Man må prøve at give et forenklet billede, - at få nogle vigtige linier og processer skitseret, vel vidende, at kulturens mangfoldighed og problemernes komplicerede karakter er langt større end man kan formå at skildre det i så kort en form.

En forelæsning om elitekultur kan gribes an ud fra forskellige synsvinkler: Man kunne koncentrere sig om spørgsmålet: Hvad eliten i det hele taget er for en størrelse. Elite i forhold til hvad? Der kan være tale om en økonomisk elite, en åndselite, en magtelite o.s.v.

Man kunne interessere sig for eliten i forhold til de der ikke er elite, interessere sig for undertrykkere og undertrykte.

Men det er ikke den vej jeg vil gå. I stedet for vægten på det økonomiske aspekt, vil jeg satse på det kulturelle og stille spørgsmålet: Hvorfor er elitekulturen interessant? Det må være et relevant spørgsmål på Institut for folkelivsforskning!

Når vi traditionelt i faget og i hvert tilfælde i de år jeg har været her på stedet, har fokuseret på fiskere, husmænd, bønder og arbejdere, så er det vel ud fra den betragtning, at det er de brede massers, de manges liv, som man nu studere for at forstå samfundet af i går og samfundet i dag.

I de senere år er der imidlertid kommet en opblussen af interessen for elitekulturen, for den borgerlige kultur. I Skandinavien tydeligst markeret med Frykman/Löfgrens bog om det kultiverede menneske, det borgerlige menneske. Denne interesse bunder i en erkendelse af den borgerlige kulturs enorme betydning for hele vores nutidstilværelse, hele vores selvopfattelse i dag - ikke bare hos eliten men i alle befolkningsgrupper.

Denne interesse henter yderligere næring i den historiske sociologi, den historiske antropologi. Netop med hensyn til elitekulturen foreligger der store mængder af kildemateriale i form af etikettebøger, erindringer og brevsamlinger, som gør det muligt i et langtidsperspektiv at studere ændringsprocesser i holdninger, vurderinger og normer.

Denne forelæsning bygger på en række centrale værker, som i langtidsperspektiv behandler selvkontrollen og individopfattelsens historie, familien og husholdets historie, barndommens historie - men den bygger også på bøger om arkitektur, boligindretning, nydelsesmidler.

Alle disse ting kan kun forstås i nøje sammenhæng med samfundsstrukturen, familiestrukturen og hele civilisationsprocessen.

Der er tale om en kompliseret række af processer, som hele tiden griber ind og påvirker hinanden. Man kunne vælge at behandle de enkelte processer hver for sig, men jeg har i stedet valgt at give en hovedsagelig kronologisk fremstilling, for derved bedre at kunne vise tingenes sammenhæng.

Elitekulturens udvikling.

For at forstå hvad der er særegent ved den vesteuropæiske elitekultur, er det nødvendigt at trække nogle linier tilbage til en periode, hvor der næsten ikke eksisterede en elitekultur. (Elias). Ved at se på baggrunden for dens opkomst, får vi også en mulighed for at indkredse de væsentlige træk, hvorved den skal karakteriseres.

Man kan sige, at sammenbruddet af den romerske kultur, gjorde en forfinet livsstil i Europa umulig. I et voldeligt samfund uden en centralmagt, måtte bønder og adelsfolk kæmpe side om side for at forsvare deres jord. De fattigste adelsfolk boede ikke meget anderledes end de rige bønder. Selv, da man i 10. årh. var begyndt at bygge borge, afveg adelens livsstil ikke meget fra bøndernes, med undtagelse af det væsentlige punkt, at de ikke selv arbejdede, men ledede og overvågede andres arbejde. Den væsentligste udvikling i de følgende århundreder går på, at den aristokratiske kultur bliver adskilt fra den øvrige kultur. (Elias).

Det var *økonomisk velstand, magt og fritid*, der kom til at karakterisere overklassen.

Velstanden hvilede på landbruget, og dets begrænsede overskud begrænsede samtidig antallet af overklassefolk, der levede uden selv at producere.

Efterhånden skiftede adelsmanden fra selv at være kriger, til at blive officer, d.v.s. mere symbolsk end direkte knyttet til krigsførelsen. Denne udvikling muliggjordes af, at der langsomt blev mere fasthed i statsdannelserne. Denne statsdannelse hænger, som Max Weber har påpeget det, sammen med en monopolisering af den fysiske styrke. En sådan udvikling finder i Europa sted i middelalderen og frem til 16. årh., hvor krigsførelse er blevet så teknisk udviklet og krævende, at de selvstændige byer og småfyrster ikke længere kan føre krig, men må overlade det til kongemagten.

Dette at kongemagten/staten overtager beskyttelsen af folket mod ydre fjender, gør det nødvendigt for aristokratiet at forsvare sin privilegerede position ved hjælp af en finere livsstil og ved at skabe faste arveregler. Ejendomsret og titler blev begrænset til en lille elite.

Både den verdslige og den kirkelige lov blev et middel til at isolere overklassen og i 13. årh. opstod begrebet "stænder", i form af befolkningsgrupper, som fra kongemagten fik hver deres rettigheder.

Elitens livsform.

Men hvordan var elitens livsform før denne egentlige statsdannelse blev gennemført?

Norbert Elias beskriver middelalderens ridder eller adelsmand, som en der kun levede for krig. Han boede i en borg. Hvis han levede i fred, lavede han turneringer for at bevare fornemmelsen af at leve i krig. Unge mænd opfordres til ikke at være kedelige og tænksomme, men at nyde livet og ikke tænke på døden. Der var utallige familiefejder og man levede hele tiden i frygt. Det ene øjeblik kunne man være glad og venlig, det næste øjeblik myrde!

Der var ingen sikkerhed i nuet og ingen spekulationer om fremtiden. Der var ingen centralmagt til at forhindre kampe. Først når en statsmagt forhindrer kampe, så ændrer personlighedsstrukturen sig også og der bliver mulighed for en mere forfinet livsstil.

På trods af al råheden, som Elias lægger megen vægt på, så krævedes det dog samtidig af ridderen, at han skulle være belevet og kunne spille på lut. I klædedragten fordres også en vis flothed og elegance.

Elias finder den gamle ridderadels hele selvopfattelse udtrykt i begrebet "courtesy". Det indeholder hele deres selvbevidsthed om at være noget mere end de andre, at besidde en adfærd og manerer forskellige fra bøndernes. Disse manerer viser sig først og fremmest i forbindelse med måltidet, hvor man udviser en større renlighed og selvbeherskelse end bønderne, men ellers er forskellen ikke stor. Man bruger stadig det samme service til al slags mad og har kun kniven som redskab. Det er i servicets materialer, men ikke dets former, at forskellen til bønderne ligger.

Elias beskæftiger sig her med den vesteuropæiske civilisations første trin - før den bliver rigtig civiliseret i vor forstand.

Karakteristik af elitekulturen.

Men inden vi går over til at følge denne civilisationsproces fra 16. til 19. årh. vil jeg godt lige holde fast i, hvad der mere generelt er karakteristisk for den vesteuropæiske elitekultur. At den kan karakteriseres ved økonomisk velstand, magt og fritid er klart. - Men der er et andet forhold, der er specifikt for den europæiske elitekultur og det er *forandring*.

Denne konstante forandringsproces hænger sammen med økonomiske forandringer - nye sociale klasser der vinder frem og ændrer hele samfundsstrukturen. Begrebet mode er udtryk for forandring. Fernand Braudel har således fremhævet, at de samfund, der havde overskud til mode, var dem med fremdrift, med forskellige sociale klasser, med nye klasser, som gør det nødvendigt at markere sig. Man skal have tid og *penge* til mode. I Kina ændrede Mandarinernes tøj sig ikke i århundreder. Det hænger sammen med at det kinesiske samfund heller ikke ændrede sig.

Helt anderledes i Europa. Her måtte man være med på det sidste nye, selv i detaljerne for at markere sig. I Versailles i 18. årh. kunne man have sagt: "Vis mig hvilken rouge du bruger og jeg skal sige dig hvem du er!"

Først etableret, bliver moden - bliver dette overforbrug af ting og af tid, et middel til at opretholde afstanden mellem rangklasserne inden for den europæiske elite.

De mange luksusforordninger vi kender bl.a. fra renaissanceen i Italien og senere herhjemme, kommer til at afspejle overklassens angst for at de "ny-rige" skal efterligne den.

Luksus repræsenterer social succes og kræver stadig forandring. Så snart en luksusvare bliver almindelig mister den sin tiltrækningskraft. Sådan skete det med krydderierne og det så eftertragtede kinesiske porcelæn endte med at være ballast i skibene til Europa. Braudel går så vidt som til at sige: "Det er ikke produktionen der er drivkraften i samfundet. Luksus er den store stimulator. Mennesket er fuldt af begær og ikke af behov!" Om det er sandt, skal jeg lade være usagt.

Lige så vel som den vesteuropæiske elitekultur er karakteriseret ved forandring over tid, så er den karakteriseret ved *ensartethed*. På trods af forskelle fra land til land, så er det fællespræget, der er mest iøjnefaldende. Det hænger sammen med en livlig kommunikation mellem

landene. Handelsruter har længe eksisteret og med den katolske kirke i middelalderen kom en yderligere styrkelse af kommunikationslinierne. Efter korstogene fik handelen desuden et stort opsving, nu hvor man havde fået smag for de eksotiske luksusvarer, først og fremmest krydderierne.

Men måske var det endnu vigtigere for fællespræget, at aristokratiet i Vesteuropa blev holdt sammen ved, at man sendte børnene til opdragelse hos hinanden og ved at fjerne ægteskabelige kontakter hørte til normen. Brudene var agenter for kulturel diffusion.

Det var en skitse til en karakteristik af den vesteuropæiske elitekultur.

Udgangspunktet i det 16. årh.

Når denne forelæsning tager sit udgangspunkt i 16. årh. er det ikke nogen tilfældighed:

Det 16. årh. var en væsentlig forandringsperiode for den europæiske elitekultur - en helt ny livsstil fandt indpas i forbindelse med en social omgruppering, hvor den gamle feudale ridderadel var på vej ned og de enevældige hoffers aristokrati på vej op. I og med dannelsen af dette nye aristokrati styrkedes behovet for at markere sig f.eks. ved gode manerer. Gradvist blev opførselskoden strammere, og hvad man kunne tillade sig uden at fornærme andre blev indskrænket.

Ud over økonomiske, sociale ændringer faldt det sammen med en fundamental ændring i folks selvopfattelse, da man forlod det geocentriske verdensbillede. Det havde været udtryk for en total selvcentrering. Nu måtte mennesket til at erkende, at ikke alt havde udgangspunkt i det selv. Man måtte til at kontrollere sine følelser mere. De instinktive impulser bliver indkapslet og begrænset. Netop i renaissanceen lægges grunden til et kraftigt skift i selvkontrollen. - Fra da af skete der en stadig stramning og begrænsning af de umiddelbare følelser og spontane impulser.

For at forstå hvordan tilværelsen efterhånden blev ændret, kan vi vende os til Erasmus af Rotterdam, der i 1530 udgav en bog om opdragelse af unge mennesker. I denne bog introducerer han begrebet "civilite" som udtryk og symbol for den nye sociale formation, der som nævnt, blev dannet på dette tidspunkt blandt Europas overklasse.

De nye tanker om behersket, civiliseret adfærd slog bestemt ikke igennem med et slag, men jeg vil godt komme lidt nærmere ind på dem her, da de kom til at danne grundlaget for etiketten ved de enevældige hoffere i Europa i de følgende århundreder og for hele den europæiske elites liv.

Erasmus beskæftiger sig først og fremmest med bordskik. Tendensen gik mod fysisk adskillelse under måltidet: Man spiste ikke længere af fælles fad og under hele måltidet sørgede man for ikke at skubbe til hinanden i grådighed for at nå fadet og man sørgede for at gå pænt hen i et hjørne, hvis man skulle ofre eller lade vandet. Der skete i hele adfærdsformen et skridt væk fra det dyriske. Det viste sig også ved, at man i Frankrig fx. allerede fra 17. årh.'s begyndelse, brød den gamle skik med at sætte det helstege dyr ind på bordet, hvor det blev skåret for. Nu blev denne skik betragtet som dyrisk og ulækker og trukket ud af overklassens liv og kom til at foregå i køkkenet. Som tiden går forsøger man mere og mere at skjule, at det at spise kød har noget med at dræbe dyr at gøre.

Den øgede selvbeherskelse og skamfølelse gav sig udtryk på mange måder. For det første som nævnt i attituder over for naturlige funktioner som at spytte, pudse næse, lade vandet o.s.v. Oprindeligt var disse handlinger ikke forbundet med nogen skamfølelse og lige så naturlige, som fx. at tage sko på.

Et vigtigt træk ved den nye skamfølelse, var at den var socialt bestemt. Der var nogen man skammede sig over for og andre man ikke skammede sig over for.

Herren syntes det var ulækkert at se sin tjener pudse næse, men tænker ikke selv på at skjule samme handling over for tjeneren. De nye normer for skam øgede desuden afstanden mellem forældre og børns personlighedsstrukturer, som Elias udtrykker det. I middelalderen havde der ikke været langt fra børnenes til de voksnes manerer hvad angår skamfølelse, -

hvad angår spisevaner. I løbet af århundrederne bliver afstanden større og hvert barn må nu gennemløbe en udvikling af skamfølelsen, som mennesket har gennemløbet over århundreder. Men hvordan viser tidens forandrings-tendenser sig i familien og husholdet?

I de foregående århundreder havde det enkelte individ følt slægten som den vigtigste enhed og identitetsbærer, ikke kernefamilien. Det var loyalitet i slægten, i husholdet og fra fæsternerne, der holdt samfundet sammen. Ægtefællerne boede hver for sig i huset og kun økonomisk-politiske interesser holdt familien samlet.

16.-17. årh. er derimod kendetegnet ved en stadig styrkelse af den patriarkalske kernefamilie på slægtens bekostning, og samtidig steg kernefamiliens følelsesmæssige betydning, i takt med at slægtens betydning reduceredes.

Statsmagten kom efterhånden til at overtage nogle af de økonomiske og sociale funktioner, som slægten før havde dækket og den protestantiske moral efter reformationen styrkede den lukkede kernefamilie. Disse kræfter forøgede samtidig det patriarkalske aspekt inden for familien. I perioden 1500-1700 overtager en ny familietype altså langsomt den gamles plads i overklassen.

Som tegn på de ændringer der skete, kan nævnes at fætre og kusiner ikke længere blev regnet for nærmeste familie. Gæstfriheden over for fjernere slægtninge forsvandt. I England spiser kernefamilien ikke længere sammen med resten af husholdet i den store hal, men trækker sig tilbage til private værelser.

Den væsentlige styrkelse af patriarkatet fik også betydning indenfor selve kernefamilien. Navnlige calvinismen gav baggrund for at husherren kunne kræve atsolut lydighed af børnene og hustruen.

Statsmagten indpodede, at kongen var for folket, som en fader overfor sin familie. "Af Guds nåde". På den baggrund kunne man senere indføre enevælden.

Godsejeren, der tidligere blot havde betragtet sig som forvalter af slægtens gods, blev nu enerådende og kunne sælge og bytte godser som det passede ham. Ved på denne måde at kunne gøre børnene arveløse fik han stor magt over dem.

Samtidig med patriarkatets vækst kommer en stigende interesse for børnene. Den giver sig udslag i en meget bevidst og restriktiv børneopdragelse. Man gjorde alt for at bryde barnets vilje, så det undergav sig faderens autoritet. Børnene blev trænet ligesom dyr, for at få det "dyrsk" ud af dem. Prygl i hjemmet, i skolen, ja selv på universiteterne var ganske almindeligt, selvom denne praksis var stik imod de tanker humanisten Erasmus havde haft.

Adelsbørnene blev tidligt sendt på opdragelse på andre godser og også her blev de ofte mishandlet, Ud over pryglene appelerede man til børnenes skyldfølelse og mange fik psykiske men af den hårde opvækst.

Lydigheden strakte sig også til valg af erhverv og ægteskabspartner. Det 5. bud: "Du skal ære din fader og din moder" gjaldt stadig og kunne let gennemtvinges, da de unge var 100% økonomisk afhængige af forældrene. Selvom visse digtere, som blandt andre Shakespeare romantiserede kærligheden, så lå kærlighedsægteskabet stadig langt ude i fremtiden.

I 16.-17. årh. blev kvindeundertrykkelsen også større. I England fik manden i 16. årh. fuld-stændig rådighed over hustruens formue. Baggrunden for denne stigende undertrykkelse var bl.a. slægtens manglende støtte. Endelig mistede de kvinder der ikke blev standsmæssigt gift, den avancementsmulighed, som de i den katolske tid havde haft i klostrene.

Lawrence Stone konkluderer udviklingen i disse to århundreder ved at sige, at under pres fra staten og den protestantiske moral skiftede familien fra en åben struktur til en lukket kernefamilie. Dens funktion blev at socialisere barnet og give økonomisk og seksuel tilfredsstillelse til mand og hustru. I denne kerne skærpedes faderens magt, da han ikke var begrænset af slægten.

Den autoritære statsdannelse grundes også i at kristendommens enhed var blevet brudt med reformationen i mange småstykker og at kun autoritet kunne holde folk samlet om den rette lære på pågældende sted.

Den nye sociale orden viste sig efterhånden også i arkitekturen. Allerede i 16. årh. var det blevet almindeligt at husets facade skulle være symmetrisk og strengt opbygget, men man havde dog stadig fra ældre tid bevaret en grundplan med en stor gårdsplads, og måske voldgrave omkring. O. 1600 begynder man imidlertid at gå over til at bygge hele husblokke uden gårdspladser. De virkede mere statelige og samfundet. var efterhånden blevet så stabilt, at man ikke af forsvarshensyn behøvede at bygge borgagtige anlæg.

I 17. årh. slår symmetrien helt igennem også i det indre. Vi får det, som Mark Girouard kalder "Det formelle hus", repræsenteret med barokken som stilart. Nu skulle arkitekturens orden helt igennem afspejle den sociale orden.

Det mest gennemførte udtryk for dette er Ludvig XIV's Versailles, men stilen breder sig hurtigt til hele Europa.

Ja i England var man allerede o. 1600 enkelte steder begyndt at bygge huse med et stort centralt rum på hver etage omgivet af symmetrisk arrangerede smårum.

Disse små-rum var i Frankrig det man kaldte "appartement" og rummenes franske betegnelser bredte sig som det franske sprog over hele Europa. En appartement bestod af antechambre, chambre og cabinet. I Frankrig var chambre et rum med paradeseng og således på ingen måde et privat rum, i England derimod var rummene virkelig private.

Systemet blev især anvendt i kongelige paladser, hvor kongen og dronningen boede i hver deres appartement symmetrisk placeret omkring det centrale rum. I løbet af 17. årh. bliver selv mindre huse bygget efter denne plan. På denne tid får vi også de store trapperum med trappe til 1. sal symmetrisk i to løb. Denne hall med trappe erstattede i England den tidligere store hal, hvor folkene spiste, så disse måtte nu spise i mindre siderum.

Barokkens slot og herregårdsanlæg giver også på andre punkter udtryk for en ændret struktur i husholdet: Dels var tjenestefolkene nu henvist til køkkenregionerne, dels fik man samtidig med den store centrale trappe for første gang bagtrapper. Her færdedes tjenestefolkene. I barokkens hus er herskabs og tjenestefolks færdselslinier blevet adskilt. Herskabet fik mere privatliv og tjenestefolkenes sociale status faldt. Man havde ikke mere tjenestefolk, der var børn fra fornemme familier. Nu var det ikke længere fornuftigt for en adelssøn at komme i huset hos en herremand. Nu var der mere fremtid for adels- og borgersønner ved at gå ind i handel, jura og militæret.

Det formelle hus passede til det enevældige monarki. Lange alleer i parken pegede mod centrum i slottet, hvor kongen eller herremanden sad til taffel. Det formelle hus var en ideel kulisse for en stiv etikette. Rummen havde en nøje rangfølge, som kunne aflæses i mindste detalje i deres indretning. Fx. i farvevalg og materialevalg. De fornemmeste rum var udsmykket med gobeliner, de mindre fornemme med safttapeter - imiterede gobeliner, de alm. rum med malet lærred udspændt i vægfelterne.

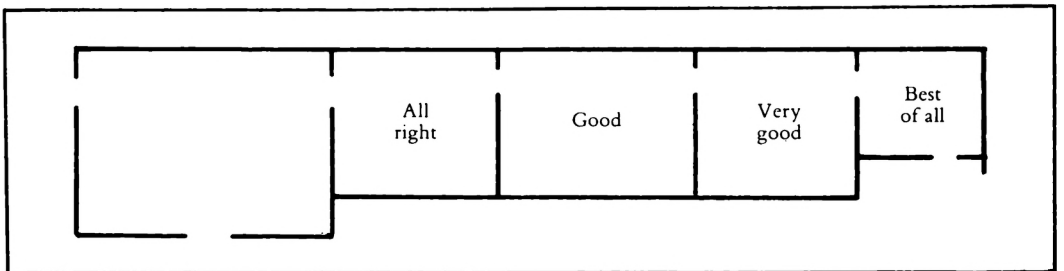
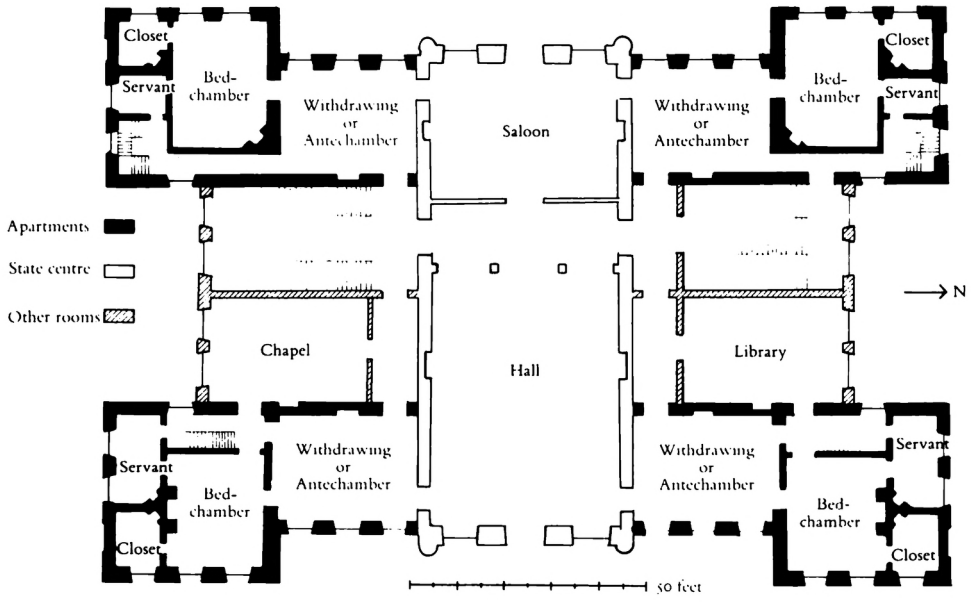
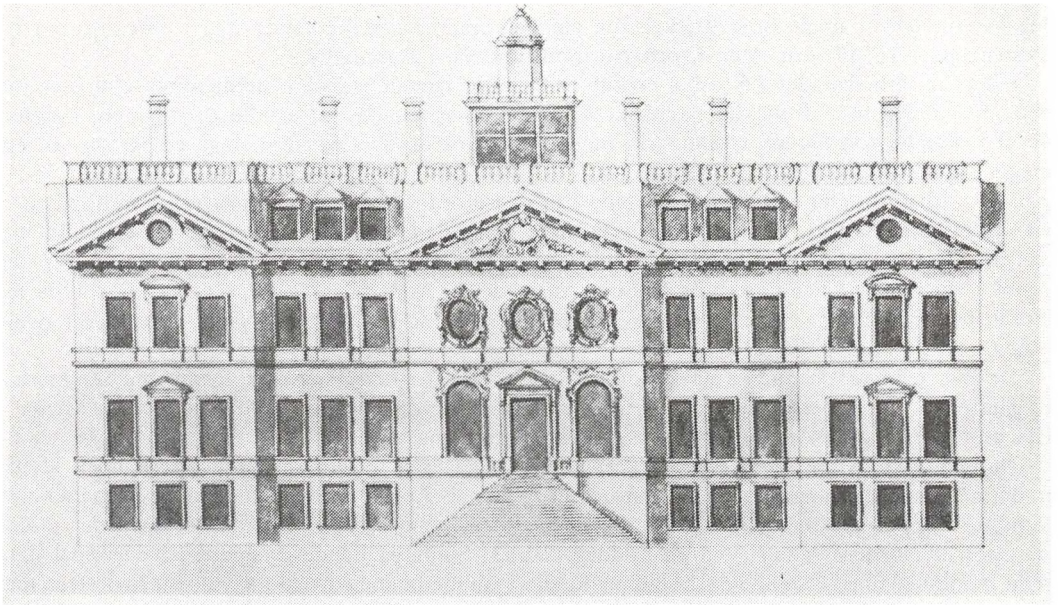
Ved hofferne stod mange håbefulde adelsfolk i forværelserne og ventede på at komme ind i det helligste. De personer som kongen virkelig ønskede at snakke med, hvad enten det var politikere eller en elskerinde, kunne så uset smutte ind ad bagtrappen. Det formelle var stadig kun en ydre etikette. Det var manerer, som man pålagde sig lejligheden - men civilisationen havde endnu ikke gennemsyret én fuldstændig.

Modstående side: "Det formelle hus" repræsenteret med barokken som stilart. Arkitekturens orden skal helt igennem afspejle den sociale orden.

Øverst: Ragley Hall, Warwickshire. Facadetegning o. 1679.

I midten: Grundplan af samme.

Nederst: Rummenes rangfølge i "det formelle hus". Rummet længst til venstre tænkes at ligge i husets midterakse.

Elitekulturen i Danmark.

Jeg har nu nævnt nogle hovedtræk af de vigtige forandringer der fandt sted i elitekulturen i Vesteuropa i 16.-17. årh. Men hvordan var forholdene i Danmark?

I det 17. årh. var det 16. årh.s civilite ikke rigtig trængt igennem herhjemme. Man kendte den, men ønskede endnu ikke slavisk at følge den. Jeg har desværre ikke tid til mere indgående at behandle forholdene i Danmark, men vil blot til illustration fremhæve et par, synes jeg, meget sigende eksempler:

I 17. årh. udstedes i Danmark en lang række hofordninger, der alle prøver at indføre en vis etikette ved hoffet, f.eks. at man ikke bare kan tillade sig uden videre at brase ind til kongen, når man vil tale med ham, at man skal udvise et vist minimum af renlighed. Helt specielt lægges der vægt på, at når der er udlændinge til stede, så skal man i hvert tilfælde overholde reglerne! Og ordningerne bliver gentaget i en uendelighed så de er ganske givet ikke blevet overholdt.

De nye manerer, civilite, fransk hofskik havde ikke let ved at trænge igennem i Danmark. Et glimrende eksempel på hvordan den søges indført er den første enevoldskonge, Frederik IIIs dronning Sophie Amalie, som var af tysk afstamning.

Hun talte tysk, men fulgte den franske mode og væsen og det smittede efterhånden af på undersåtterne. Bl.a. arrangerede hun store fester ude i skoven med telte og store scenerier med kunstige klipper og springvand. Dronningen påbød at hendes fester ikke måtte have det mindste spor af Nordens råhed. Ved en middag i 1663, holdt på hendes lystgård Frederiksdal dansede damerne, med dronningen i spidsen klædt i bondedragter til landlig musik, hvorefter man tog videre til Frederiksborg og overværede et teaterstykke med figurer fra den klassiske oldtid. Derefter blev der opført en ballet, hvori arveprinsesserne selv dansede med.

Denne ansats til en forfinet livsstil slog dog slet ikke generelt igennem. De store drikke og ædegilder fra renaissance fortsatte. Selvom man indførte visse franske kostvaner, så drak man på tysk!

Selv i den efterfølgende konge, Chr. V's tid holdt man fast ved mange af de gamle ikke forfinede omgangsskikke og fornøjelser. F.eks. tog man omrejsende gøglere ind på slottet til at optræde for kongen og det var stadig forholdsvis let for menigmand at få kongen i tale.

Det er tydeligt, at det som Peter Burke kalder elitekulturens tilbagetrækning fra folkekulturen i Danmark først begynder at slå igennem i slutningen af 17. årh.

F.eks. skriver Mejborg i sin bog om Christian V's hof, i en omtale af kronprinsen, senere Frederik IV's formælingsfest i 1695, at der var travlt med arrangementerne i København, men ude i provinsen var det kun noget man hørte om, thi formælingsfesterne havde ligesom dåbsfesterne skiftet karakter. Medens det i gamle dage var strålende folkefester, så var de nu gået over til at være familiefester, der kun angik kongehuset. Festen foregik inden for slottets mure og ikke som tidligere, hvor en del af den i form af optog, foregik udenfor og kunne beskues af folket.

Udlændinge opdager også at der o. 1700 er forandringer igang i Danmark. I 1629 havde en franskmand, der var til bryllup i København skrevet forfærdet om drukkenskaben og råheden. I 1694 skriver en anden franskmand derimod om de prægtige fester og at menuen er næsten lige så god som i Frankrig, kun serverer man store stykker saltet oksekød! Han er også lidt utilfreds med at man starter med øl, for først senere at gå over til at drikke vin. Drikkeriet er dog ikke så stort, som ved en tidligere lejlighed, hvor han var i København. Glassene er blevet mindre bemærker han!

18. århundrede.

Det er svært at sætte årstal på en civilisationsproces, eller rettere sagt på de forskellige samhørende processer jeg her er inde på. Det er umuligt, for alle manerer, alle personer, selv inden for eliten ændrer sig ikke med et slag, og som vi har set kan der være tidsforskydninger mellem landene.

Den livsform jeg har omtalt for 16. og 17. årh., betegnet med Erasmus' Civilite, indflydelsen fra det franske hof, levede videre og videreudvikledes i det 18. århundrede. Selskabeligheden og omgangsformerne i forbindelse med den blev *forfinet* i det 18. århundrede.

Men, som Philippe Ariés har påpeget, så var der i 16.-17., og navnlig 18. århundrede tale om to modsatrettede tendenser:

På den ene side har vi det gamle etikettefyldte selskabsliv, der stadig i 18. århundrede., var helt domineret af impulserne fra det franske hof. Det hørte sammen med "le ancien regime" - en tid, hvor det var titler og konversationsevnen ved hoffet der bestemte ens fremtid, snarere end faglig dygtighed og formue.

På den anden side har vi det Ariés kalder tilbagetrækningen til familien - privatiseringen, følelserne og individualismens vækst. Denne tendens var i første række repræsenteret af borger-skabet, men tendensen fandtes også hos det gamle aristokrati.

Det bliver denne sidste tendens, der i slutningen af 18. årh. får overtaget, - *men* det er vigtigt at holde fast på, at begge tendenser havde eksisteret samtidig lige siden renaissanceen. Jeg har allerede nævnt, hvordan kernefamiliens følelsesmæssige betydning steg i begyndelsen af 16. årh.

Alligevel er det først i 18 århundrede at kernefamilien, som vi kender den i dag, slår igen-nem og dominerer elitekulturen d.v.s. som en følelsesmæssig enhed trukket tilbage til privatlivets fred.

Først i 19. årh. bredte den privatiserede kernefamilie sig til stadig flere lag, heri indbefattet kongehusene, der længere end den øvrige elitekultur havde holdt fast ved den gamle "civilite". I denne konstatering af to modsatrettede tendenser ligger nok kernen til en forståelse af det modsætningsfyldte 18. årh. og tiden derefter.

Lad os se lidt nærmere på, hvordan disse to tendenser gav sig udtryk i 18 årh. Der er først den gamle tids selskabsliv, hvor en forfinelse som sagt slog igennem:

Denne forfinelse må ses som en reaktion på, at etiketten i løbet af 17 årh. havde nået et maksimum i kunstig komplicerbarhed. 17. årh. dannelse bestod i at kunne bukke på den rigtige måde, at kunne danse.

F.eks. var hatten et vigtigt statussymbol og blev også båret indendørs. Ud fra hvem, der løftede hatten hvornår kunne man aflæse sociale forskelle. Kun ambassadører for fremmede monarker, fik lov at beholde hatten på medens de forhandlede med kongen. Ceremonimesteren havde et stort arbejde med at finde ud af hvem, der måtte have hat på hvornår, alt efter ud-sendingene og deres lands status.

Disse og andre klumpede og overdrevne manerer ændrede sig i 18. årh. Nu blev det ved hjælp af de *fine nuances*, at man viste sin dannelse. Intet overdrevent bukkeri hele tiden, men små fine detaljer i bevægelserne.

Disciplineringen af kroppen nåede et højdepunkt, og indlæringen begyndte fra den tidligste barndom, hvor danselæreren var en vigtig person.

For mændene var snusdåsen, *tabatieren*, en uundværlig rekvisit i selviscenesættelsen. Reglerne for hvordan man tog sig en pris kræver et længere studium. For kvinderne var *viften* et nødvendigt tilbehør til kjolen. *Måden* viften blev bevæget på afslørede lynhurtigt ens sociale tilhørsforhold.

Ligesom i 17. årh. fik pigerne ikke nogen intellektuel opdragelse. De skulle lære de rette, franske, manerer for livet igennem at kunne foretage den selviscenesættelse, som lå lige et skridt foran de andre.

De forfinede manerer betød en ny selskabsform. Selve måltidet havde ikke længere den aldominerende rolle. Nu gjaldt det visitter og mindre selskaber, hvor man efter måltidet samledes i mindre, uformelle grupper og konverserede.

De nye nydelsesmidler, kaffe, the og chokolade, der havde vundet indpas fra slutningen af 17 årh. passede godt til den forfinede etikette. Det var ikke blot dette, at man drak de nye drikke, det var måden man drak dem på - måden hvorpå man balancerede med den hankelø-

se kop på fingerspidserne og fik kaffe eller te skænket af den opvartende negerdreng. Det var de, der havde betydning. De forrige århundreders voldsomme vin- og ølforbrug var ikke læn- gere comme il faut.

Helt modsat er baggrunden for de nye drikkes indtrængen hos det ekspanderende borgerskab og handelsaristokrati. Her blev navnlig kaffen nemlig brugt til at gøre ædru og nøgtern, til at kvikke op før *arbejdet*. Kaffen var ikke, som blandt det gamle aristokrati, blot et nyt middel til at udfylde fritiden og markere sin position.

Det er i det hele taget her hos borgerskabet, at man skal finde noget af baggrunden for den 2. tendens, som Ariëns omtalte, nemlig familism og privatiseringen.

Denne tendens fandt nemlig først og størst udbredelse hos det borgerskab, der i løbet af 18 årh. erobrede en plads på linie med det gamle hof- og adelsaristokrati.

Det var først og fremmest hos dette nye, økonomisk stærke borgerskab, at tanker om stør- re lighed og stærkere følelsesmæssige relationer mellem ægtefællerne voksede frem. De stærke tanker om individets ret til at søge sin egen lykke passede godt på en økonomisk/erhvervs-mæs- sigt ekspanderende gruppe.

Ret hurtigt bredte de nye tanker sig fra borgerskabet i byerne til adelen på landet, der af øko- nomiske grunde var blevet nødsaget til at lukke borgerskabet ind i varmen.

Det blev nu *penge* i højere grad end nedarvede titler og jord, som gav status. Hermed var også leveret et grundskud mod den gamle feudale, patriarkalske familie og samfundsorden.

I England var udviklingen særlig markant p.g.a. den tidlige merkantilisme og industrialisering. Det sås i selskabslivet: Aristokratiets vertikale gæstfrihed over for undersåtter blev erstattet af en horisontal gæstfrihed over for ens egen klasse og borgerskabet, kort sagt ens økonomisk li- gestillede. Man indordnede sig ikke længere under det strenge hieraki. Overklassen i England om- gikkes som lige med gensidig høflighed.

Borgerskabet havde gennem 16.-17.-18. årh. været præget af en puritansk askese helt mod- sat det gamle aristokrati, der var kendetegnet ved en overflod af luksus og komfort og fritid kombineret med, som Stone kalder det: en verdslig sensualisme.

Individualismen slog særlig stærkt igennem hos borgerskabet, der levede moralsk og religiøst med *hjemmet* og ikke selskabssalonerne som den faste ramme om tilværelsen. Det var åbent for nye strenge religiøse retninger, som passede til dets livsform. Det var en gruppe på vej op- ad i samfundet, og derfor satsede man da også meget bevidst på at overføre disse holdninger til børnene. Børnene blev opdraget til selvstændighed og selvbevidsthed.

Den borgerlige livsform, præget af en midtpunktsøgen mod familien og individet, vandt frem samtidig som borgerskabet vandt frem og fik o. 1800 helt overtaget.

Det religiøse islet bliver nok mindre, men den religiøse puritanisme lever dog videre, i form af kravet til hårdt arbejde. Den lever også videre i skyldfølelsen, der ofte førte til en selvopta- gethed, som vi typisk finder udtrykt i tidens mange dagbøger. En sådan dagbog er f.eks. James Boswell's dagbog fra sidste del af 18 årh. Den viser tydeligt skismaet mellem de to holdninger: den puritansk asketiske og den verdsligt sensuelle. James Boswell var søn af en berømt jurist og havde fået en streng calvinistisk opdragelse, som fyldte ham med skyldfølelse resten af livet. Det forhindrede ham dog ikke i at leve et seksuelt yderst udsvævende liv, omend afbrudt af perioder hvor skyldfølelsen overvældede ham. Hans dagbog afslører tidens karakteristiske selv- optagethed. - Som et andet karakteristisk træk ender alle udskjelserne med, at han stærkt mod sin faders vilje, gifter sig med en uformuende pige, som han har forelsket sig voldsomt i.

Omkring år 1800.

I begyndelsen af det 19. årh er den sammensmeltning af det gamle aristokrati og det nye, som jeg har været inde på efterhånden fuldført. Nok stærkest i England.

Individualismen og fælelserne er nu virkelig slået igennem inden for familien. Flere og flere gifter sig af kærlighed og ikke udelukkende af økonomisk/arvemæssigt strategiske grunde. Ge-

nerelt var det dog stadig sådan, at jo højere økonomisk man var placeret, desto mindre plads var der for følelserne ved valget af ægteskabspartner.

Kvinderne havde fået en vis større selvstændighed. I England havde de allerede fra slutningen af 17. årh. igen fået råderet over deres formue og godsejerne kunne ikke længere frit disponere uden om børnenes arveret. Individualiseringen slog også stærkt igennem i forhold til børnene. Hvert barn blev nu opfattet som et individ, der skulle opdrages af forældrene med kærlighed. Ikke som et dyr, der skulle dresseres!

Tidligere i 16. årh. havde drengenes store rites de passage været når de i 6-7 års alderen skiftede barnekjolen ud med mandsdragten med kårde. I 18. årh. forlod drengene barnekjolen tidligere og tidligere, og i stedet for direkte at skifte til mandsdragten, fik de en lettere utvungen dragt til de var 18-20 år gamle. Barndommen var nu blevet en periode i livet. På familieportrætter fra 18. årh. ser man for første gang legende børn. Forældrenes følelsesmæssige engagement i børnene hang også sammen med et kraftigt fald i børnedødeligheden, man gjorde at man turde sætte ind med børnebegrensning. Med færre børn koncentrerede man sig til gengæld om at give disse en opdragelse præget af forældrenes personlige kærlighed. En tilsvarende stor forandring var, som sagt, den nye vægt på *privatliv*.

Philippe Aries skriver hvordan bevidstheden om en barndom - om kernefamilies betydning, medførte nye både fysiske og moralske privatzoner, som ikke havde eksisteret tidligere.

I 18. årh. begyndte nogle familier at holde selskabeligheden på stadig større afstand. Privatlivets zone udvidede sig. Dette afspejlede sig også i husets indretning. Rummene blev nu placeret ud mod en korridor, så man selv kunne bestemme, hvor megen kontakt man ville have med hinanden. Tidligere havde alle rum været gennemgangsrum.

Begrebet *comfort* skabes i denne periode og hænger sammen med privatiseringen. Man fik soveværelser med behagelige senge og fornemme toiletborde med en overflod af tilbehør. Der udskilles særlige rum til spisning og til ophold.

Hele denne rumdifferentiering tilfredsstillede et behov for isolation. I de foregående århundreder havde man aldrig været alene. Nu installeredes klokker, så tjenestefolkene kun behøvede at vise sig, når man ringede efter dem.

Man modtog heller ikke længere besøg nårsomhelst. Der var kun bestemte tidspunkter, "hvor man var hjemme" og kunne modtage visit. Uden for disse tider, måtte de besøgende først sende deres tjener med et kort, for at spørge om besøg var belejligt. Delvis parallelt med og delvis i forlængelse af den øgede individualisering og privatisering, som jeg har omtalt, får vi i slutningen af 18. årh. det, som Mark Girovart kalder "the arrival fo informality".

Man kan måske kalde det en reaktion mod sin egen civilisation - imod etiketten - en søgen tilbage til naturen, som man skulle nyde i ensomhed eller begrænset selskabelighed fra sit landsted.

Det er det *enkle* man søger. Man begynder at interessere sig for bøndernes liv, men interessen for bøndernes liv var ikke som i 1600-årene, hvor man så det eksotiske i bøndernes skikke og dragter og indkaldte dem til underholdning ved hoffet. Næh, nu var interessen for landlivet og bønderne helt seriøs. I romantikken søgte man det enkle, det naturlige, det oprindelige, og her var bønder og oldtidsminder vigtige ingredienser. Bl.a. inspireret af Rousseau drømte man på denne måde om at vende tilbage til naturen.

Denne drøm fandt udtryk i litteraturen, i billedkunsten og ikke mindst i havekunsten. I de engelskinspirerede parker som anlagdes overalt i Europa, formede man et romantikkens idealandskab med bakker og søer, med templer og gravhøje og kinesiske lysthuse. Landstedernes hovedetage kom nu til at ligge i stueetagen, så man hurtigt kunne komme ud i haven og haven kom ind i stuerne via blomsterarrangementer.

Det naturlige angik også manererne. Man slængte sig nu behageligt i møblerne, der efterhånden fik permanent plads i grupper ude på gulvet. Disse friere, mere uformelle adfærdsformer kan måske betragtes som udtryk for at civilisationen nu var blevet noget så indgroet i folk, at man ikke behøvede at skilte med den, at den ikke var noget man især iagttog når man var til sel-

skab, - men at den i den grad hele tiden lå i kroppen, at man ikke behøvede at være bevidst om den - at man tværtimod kunne gøre et lille oprør mod den i sit sværmeri for det naturlige.

I England nåede man nok længst med det naturlige. I begyndelsen af det 19. årh. blev det således almindeligt at forlade den symmetriske arkitektur. Man byggede usymmetriske, naturlige huse, enten i landlig stil, bondestil eller i "gothic revival" som genopliven af middelalderlige former.

Fælles for disse naturlige huse i naturlige landskaber, er at tjenestefolkene var placeret i en sidefløj eller i kælderens. Der er navnlig i England en pudsigt kontrast i, at man i middelalderborgen med dens fjentlige udseende, med voldgrave og skydeskår var nærmere folket, havde tættere kontakt med omegnens bønder og egne tjenestefolk, medens romantikkens venligt udseende og indbydende landsteder var rammen om et liv med total adskillelse mellem herskabet og tjenestefolkene.

Jeg skal ikke vove mig nærmere ind på hvorfor romantikken blusser så voldsomt op på dette tidspunkt. Men som E.P. Thompson har påpeget, så var det nok ikke tilfældigt, at den kom tidligst til udtryk i England. Her var industrialiseringen allerede langt fremskreden o 1800, og man havde set nogle af de negative følger for arbejderne. Herved kom den gamle tid, kom bondesamfundet til at stå i et romantisk skær og man glemte at også det havde haft sine negative sider.

Dette skal ikke tages som en fuldgyldig forklaring, men kan være en medvirkende årsag til fænomenets styrke i England. Er naturligheden først etableret som en mode, så breder den sig uden, at de der optager moden behøver at tænke så meget over dens baggrund.

19. århundrede.

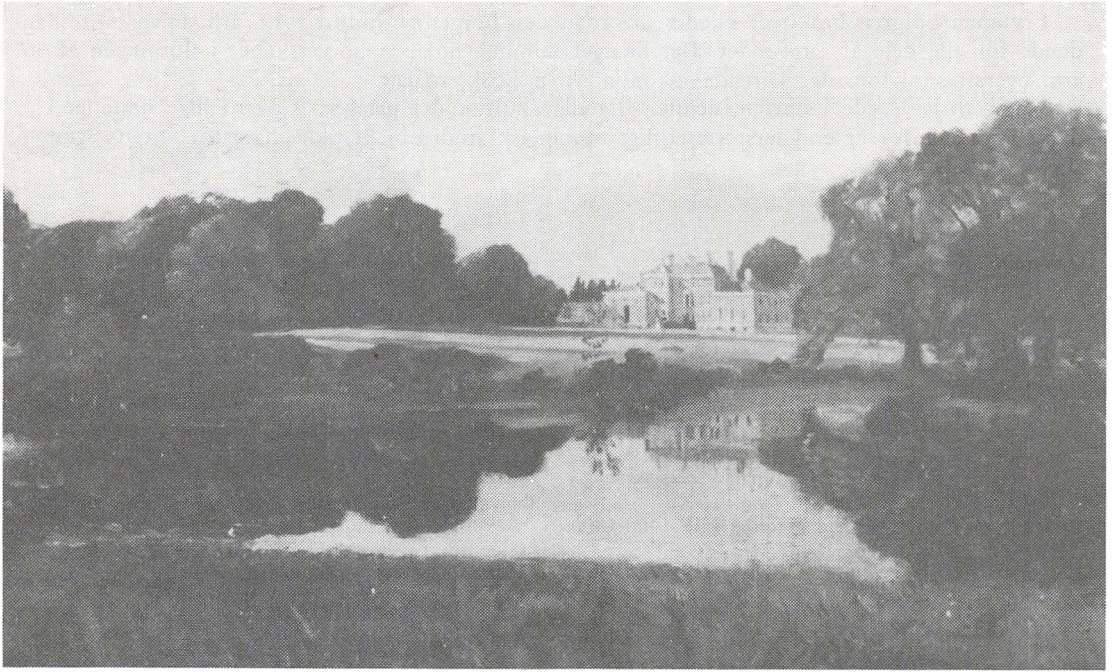
I begyndelsen af det 19. århundrede er den borgerlige udgave af elitekulturen blevet den helt dominerende og har bredt sig til også størstedelen af den øvrige elite. Overalt lægger man vægt på kernefamilien og privatlivet og på en vis enkelhed i livsformen - en enkelhed, som også slår igennem i tidens boligindretning, hvor stilarterne Louis XVI og empire står i markant kontrast til den gamle tids rokoko.

Jeg vil tillade mig at slutte lidt brat her i begyndelsen af 19. årh. Det vil blive for omfattende inden for tidsrammen jeg har til rådighed, at beskrive hele udviklingen frem mod vor tid. For resten af 19. årh. ville beretningen først og fremmest handle om, hvordan den udvikling af elitekulturen, som borgerskabet havde ført frem, blev udbredt til stadig større dele af befolkningen.

Modstående side: "The Arrival of Informality". I slutningen af 18. årh. vinder den veliscenesatte naturlighed indpas i arkitektur, havekunst og livsførelse.

Øverst: Malvern Hall, Warwickshire. Maleri af John Constable 1809.

Nederst: Sir Brooke Boothby. Maleri af Joseph Wright of Derby 1781.

Frykman/Löfgren beskriver således, hvordan den borgerlige kultur i 19. årh. bliver normdannede for alle dele af samfundet. Det hænger sammen med, at borgerskabet i slutningen af 19. årh. overalt stod som det sejrende: økonomisk, politisk, socialt.

Det er, som jeg sagde i starten, denne borgerlige kultur, der præger os på utallige områder i dag og som derfor er et yderst væsentligt etnologisk studieobjekt, ikke bare for elitens egen skyld!

Anvendt litteratur:

- Andersen, B.: Adelig opfostring. Kbh. 1971.
- Anderson, R.T.: Traditional Europe. A Study in Anthropology and History. Belmont 1971.
- Ariès, P.: Centuries of Childhood. Harmondsworth 1979.
- Antonson, I. Mejer: Saftapeter. Et bidrag til vægbe-trækkets kulturhistorie. Nationalmuseets Arbejds-mark 1979.
- Braudel, F.: Capitalism and Material Life 1400-1800. Bungay 1979.
- Burke, P.: Popular Culture in Early Modern Europe. London 1978.
- Clausen, J. & Krogh, T. (red.): Danmark i fest og glæde. Kbh. 1935.
- Elias, N.: The Civilizing Process. New York 1978.
- Elling, C.: Ledreborg. Kunstmuseets Arsskift 1933-34.
- Fabricius, N.: Det bugter sig. Kronik i Skalk 1981 nr. 2.
- Frykman, J. & Löfgren, O.: Den kultiverade människan. Lund 1979.
- Girouard, M.: Life in the English Country House. Yale University 1978.
- Laursen, J. & Fabricius, N.: Hverdagens stimulanser. Søllerød Museum 1981.
- Mejborg, R.: Billeder af livet ved Chr. V's Hof. Kbh. 1882.
- Schivelbusch, W.: Paradiset, smagen og fornuften. Kbh. 1980.
- Stone, L.: The Family, Sex and Marriage in England 1500-1800. Harmondsworth 1979.
- Veblen, Th.: The Theory of the Leisure Class. London 1924.
- Wanscher, O.: Møbelkunsten. Kbh. 1966.
- Wildeblood, J.: The polite World. A Guide to English Manners and Deportment. London 1965.

Den allmogliga dynamiken

Om en mikro-makromodell för studium av kulturförändring.

Av Sören Jansson.

Forfatteren opstiller i artiklen en analysemodel for studiet af kulturelle mønstre. Modellen, som sammenfatter en materialistisk og interaktionistisk teori, vises ved brug på studiet af foreningslivet i Enköping gennem tiden.

1. Under arbetet med studien "Förening och gemenskap" (1981) försökte jag bygga upp och tillämpa ett analyschema. En allmän utgångspunkt var Börje Hanssens forskningstrategiska resonemang i artikeln "Kulturens permanens och förändring" (1975). Han betonade där vikten av att man i undersökningar av kulturella mönster i ett samhälle lägger stor vikt vid en ingående analys av de bredaste folkgruppernas vardagstillvaro. Först i andra hand skall man fråga efter influenser från utomstående grupper eller minoriteter av elitgruppskaraktär.

Tanken i detta är inte att leda jakten efter den ursprungliga "roten" till människors handlingar och därmed underbygga någon form av idealistisk förklaringsmodell. Tvärtom var Hanssen mycket kritisk mot alla försök att konstruera "determinanter". Intresset för hur en viss företeelse uppstått eller för vad som har orsakat, betingat eller determinerat densamma var enligt honom kvarlevor från en primitiv form av tänkanden där den gudomliga hämnden automatiskt följde vissa straffbelagda handlingar, då alla ifrågasatta fenomen *måste* ha en bestämd ofta skuldbelastad orsak eller, såsom i rättsmedicinen, där varje dödsfall måste tillskrivas en bestämd dödsorsak (Hanssen 1975-37). Poängen är i stället att man i människornas vardagssituation finner ett analytiskt fäld där grundläggande processer kan studeras. Detta är inte att bortse från individens samhällskontakt, men väl att fästa särskild betydelse vid de *konkreta* förhållanden som människor lever under. De bakomliggande sammanhangen borge enligt Hanssen kunna studeras, i et mikro-makroperspektiv, där individens resurser och önsknings sammanställs med samhälleliga faktorer.

Mot bakgrund av dessa allmänna utgångspunkter har jag ställt samman ett analyschema med tre enheter: makrostruktur (samhälle), kulturform och mikrostruktur (individ). Med makrostruktur menas övergripande faktorer, som människan aldrig kan frigöra sig ifrån så länge hon lever samman i större grupper eller kulturer. För att accepteras i gruppen måste den enskilde anpassa sig till den kollektiva etiken och moralen, till gemensamma föreställningar om vad som är rätt och fel (*normsystemet*). Likaså står individen under inflytande av de gemensamma erfarenheter som utmärker en kultur, t.ex kunskap om det språk människor talar för att kommunicera med varandra, kunskap om historiska händelser eller föreställningar om värdsaltets beskaffenhet (*det kognitiva systemet*). Med gruppbildningen framträder ett övergripande sätt, på vilket människor tillvaratar tillgängliga resurser (*det ekonomiska systemet*). Vare sig gruppen praktiserar självhushållning, bytehushållning, eller penningshushållning måste den enskilde medlemmen anpassa sig till denna ordning. Med gruppbildningen sammanhänger även en social ordning (*det*

sociala systemet). Den kan vara egalitär eller stratifierad, men är ändå alltid en faktor, som den enskilde lever under. Normsystemet, det kognitiva systemet, ekonomin och den sociala strukturen utgör tillsammans kulturmiljöns makrosystem (1981:62).

Kulturformen bestäms av föremål, vanor, språk, trosformer m.m. som delas av en grupp människor. Inom etnologin brukar man traditionellt uppdelat kulturformen i "andliga" kulturprodukter, materiella kulturprodukter och sociala relationer (t ex familj, släkt, grannlag eller förening). Mikrostrukturen åsyftar enskilda individers erfarenheter, värderingar, tillgångar och behov. Erfarenheter är sådan kunskap som människor får via sinnesorganen medan värdering står som benämning för kulturellt tilldelade normer, intressen och önskningar. Fysionomi och intelligens är exempel på individuella tillgångar som inte är kulturellt tilldelade i samma direkta avseende som erfarenheter och värderingar.

I socialpsykologisk litteratur finns många försök till närmare bestämning av grundläggande behov som är bundna till människan i hennes egenskap av biologisk och social varelse (se t ex Thomas 1924, Linton 1944, Maslow 1954 och Etzioni 1968). Gemensamt är att de tillmäter behov av emotionell respons och behov av trygghet på lång sikt stor betydelse som bakomliggande motiv för mänskligt handlande. Behovet av trygghet på lång sikt uttrycks band annat i den rika uppsättning skyddsmekanismer, av både materiell och andlig art, som människor omger sig med. Tänkbara framtida hot om sjukdomar, fattigdom och social isolering är otillfredsställande och man vidtar därför olika åtgärder i förebyggande syfte. Emotionell respons behöver människan för att utveckla identitetskänsla och självförtroende (1981:82 f).

I schematisk framställning får modellen följande utseende:

Modellen anknyter till två av 1970-talets teoretiska strömmingar i svensk etnologi: materialismen och interaktionismen. Materialistiskt orienterad forskning har framförallt bedrivits inom projektet "Kulturgränser och klassgränser" vid etnologiska institutionen i Lund. Genomgående tillmäts där samhällsfaktorerna en central och grundläggande betydelse i kulturförändringsprocessen. Men man avvisar samtidigt teorier om mekanisk koppling mellan makrostruktur och kulturform. I stället betonas ofta att enskilda individer aktivt påverkar samhällslivet och den makrostrukturella basen, något som kan synas irrelevant ur strikt materialistisk synpunkt (se t ex Löfgren 1980: 2 f).

Liksom historiematerialismen är interaktionismen en bred teoretisk strömning som fått starkt fäste inom många vetenskapsgrenar. Utmärkande är det individorienterade perspektivet: man intresserar sig för hur människor i den sociala samvaron skapar och uttrycker sin identitet. Interaktionen är av central betydelse inte bara därför att kulturella mönster formas därigenom utan även därför att den förmedlar kunskap om den kulturella karaktären hos de agerande parterna. Medvetet förenklat kan man säga att mänskliga handlingar enligt materialis-

tisk synsätt är resultat av övergripande ekonomiska och sociala faktorer i samhället medan interaktionister snarast ser dem som personliga överväganden med bestämda syften.

Som exempel på interaktionism i etnologisk form kan nämnas två arbetslivsundersökningar: Gösta Arvastssons "Arbete i tid och rum" (1977) och Billy Ehns "Arbetets flytande gränser" (1981). Arvastssons studie skildrar ingående den kulturella betydelsen av en till det yttre monoton, ogästvänlig och avsocialiserad fabriksmiljö. Den pekar bland annat på en rad "dolda" kvaliteer, t ex en viss makt för arbetarna att påverka arbetstakten, yrkesstolthet och vi-känsla, som gjorde att de som jobbade i fabriken upplevde den formella arbetsorganisationen anorlunda än tillfälliga besökare. I Billy Ehns studier blir "arbetet" via aktörernas erfarenheter och föreställningsvärld en integrerad del av hela deras livssituation, inte en rumsligt och tidsmässigt avgränsad aktivitet.

Ett centralt tema i interaktionismen är, att människor handlar utifrån erfarenheter och värderingar som de förvärvat i samvaro med andra och att värderingarna ständigt förändras i ljuset av nya erfarenheter. Åke Dauns studie av levnadsförhållanden i stockhomsförorten Vårberg är inom svensk etnologi en av de mer konsekvent genomförda analyserna med utgångspunkt från denna generella teori (Daun 1974).

Utifrån dessa exempel är det svårt att peka på egentliga motsättningar mellan materialistiskt och interaktionistiskt synsätt. Förvisso ligger tyngdpunkten i analysen vid helt skilda fenomen, men att tillfälligt bortse från vissa faktorer i samhällslivet är inte alltid detsamma som att förneka deras betydelse i ett vidare sammanhang. Bland de makroorienterade etnologerna i Lund (t ex Alsmark 1979, Frykman 1977 och Löfgren 1978 och 1980) finns ett mer eller mindre framträdande perspektiv som ställer den agerande individen i en central position. På motsvarande sätt har Åke Daun visat att en interaktionistiskt präglad analys med fördel kan kopplas samman med teorier om övergripande samhällsförändring (Daun 1980). Mot bakgrund av detta kan man, enligt min tolkning, skönja en utvecklad etnologisk syntes på 1980-talet, en mikro-makroanalys av medvetande och kulturellt beteende.

Delvis hänger detta samman med ännets utveckling under loppet av 1970-talet. Man kan säga att det har skett en viss förändring i synen på vad som är det egentliga objektet i etnologisk forskning. Tidigare betraktades i många fall kunskap om de materiella föremålen i människans omgivning som en viktig målsättning i sig. Numera ligger tyngdpunkten ofta på människors sätt att tänka, vara och agera. Det är med andra ord människan själv snarare än den materiella omgivningen som står i fokus.

På detta sätt utgör också etnologin en integrerad del i den aktuella interdisciplinära strömning, som ibland kallas "vardagsrealism". Oralhistory-traditionen, med sin fokusering på "vanliga" människors levnadsförlopp är ett uttryck för denna strömning (Thompson 1980). Andra kan nämnas, t ex två artiklar av Sven-Eric Liedman, "Det är i vardagen allt stort sker" (DN 26 aug. 1980) och "Den dynamiska människan" (DN 5 mar 1981) vilka behandlar aktuell marxistisk forskning som lyfter fram "vardagsmänniskan" i delvis ny belysning. Hit hör också olika försök till systemanalytiska modeller, där vardagsbeskrivningen ges ett avgörande inflytande på modellens förklaringskraft. Låt oss som exempel ta del av Göran Ahrnes tankar inom detta område:

Jag vill upprepa att jag inte anser att de strukturella beskrivningarna egentligen är abstraherade mikrobekrivningar. Men i beskrivningen av t ex strukturella motsättningar och styrkan hos en klass måste man uppmärksamma vardagsverkligheten för att över huvudtaget kunna genomföra en meningsfull analys (...)

För att analysera den strukturella huvudmotsättningen mellan bönder och feodalherrar inom det feodala produktionssättet måste man alltså även se till den "motivation" (min kurs.) som skapades hos den enskilde bonden i hans vardagsverklighet. Genom att bönderna lyckades tillkämpa sig ett fast arrende oberoende av hur mycket de producerade blev det också lönsamt för dem att försöka förbättra brukningsmetoderna på den egna gården. Denna situation blev ett led i den ökande motsättningen inom det feodala sambället (Ahrne 1981: 81-82).

Analysens schemat som presenterades tidigare kan ses som en metod att belysa problematiken om individens roll i förmedlingsprocessen mellan makrostruktur och vardagsverklighet. I det följande skall jag kortfattat försöka illustrera på vilket sätt modellen, som i allt väsentligt bygger på etablerade synsätt inom etnologin, har tillämpats i min studie av föreningslivet i Enköping.

2. Enköping är en tämligen ordinär småstad belägen sju mil nordväst om Stockholm. Vid sekelskiftet präglades stadsbilden av trädgårdsnäringen, som dessförinnan under ett par århundraden haft en gynnsam position på grund av goda naturliga förutsättningar och närheten till huvustadens marknad. Men vid början av 1900-talet blev hantverk och småindustri den viktigaste försörjningskällan för stadens invånare. Folkmängden ökade i långsam takt, men efter en stagnationsperiod på 1920- och 1930-talen skedde en markant ökning, främst som en följd av omfattande inflyttning från landsbygden. Under efterkrigstiden förändrades stadsbebyggelsen mer än någonsin tidigare under sin månghundraåriga historia. I centrala delarna revs småhuskvarteren och ersattes med affärer och varuhus. Människorna flyttade istället ut till höghus- eller villaområden som byggts i en cirkel run den gamla stadskärnan.

Undersökningen, som omfattar perioden 1880 till 1970, avser att ge en närmast heltäckande bild av föreningsväsendets verksamhetsformer och medlemsunderlag. Olika kategorier presenteras var för sig: frikyrkoföreningar, nykterhetsföreningar, politiska föreningar, idrottsföreningar, intresseföreningar, fackföreningar, frivilliga föreningar, försvarsföreningar, kulturella föreningar, kulturhistoriska föreningar, sällskapsföreningar och övriga ideella föreningar. Av diagrammet nedan framgår medlemsutvecklingen för respektive kategorier under perioden 1920-1970.

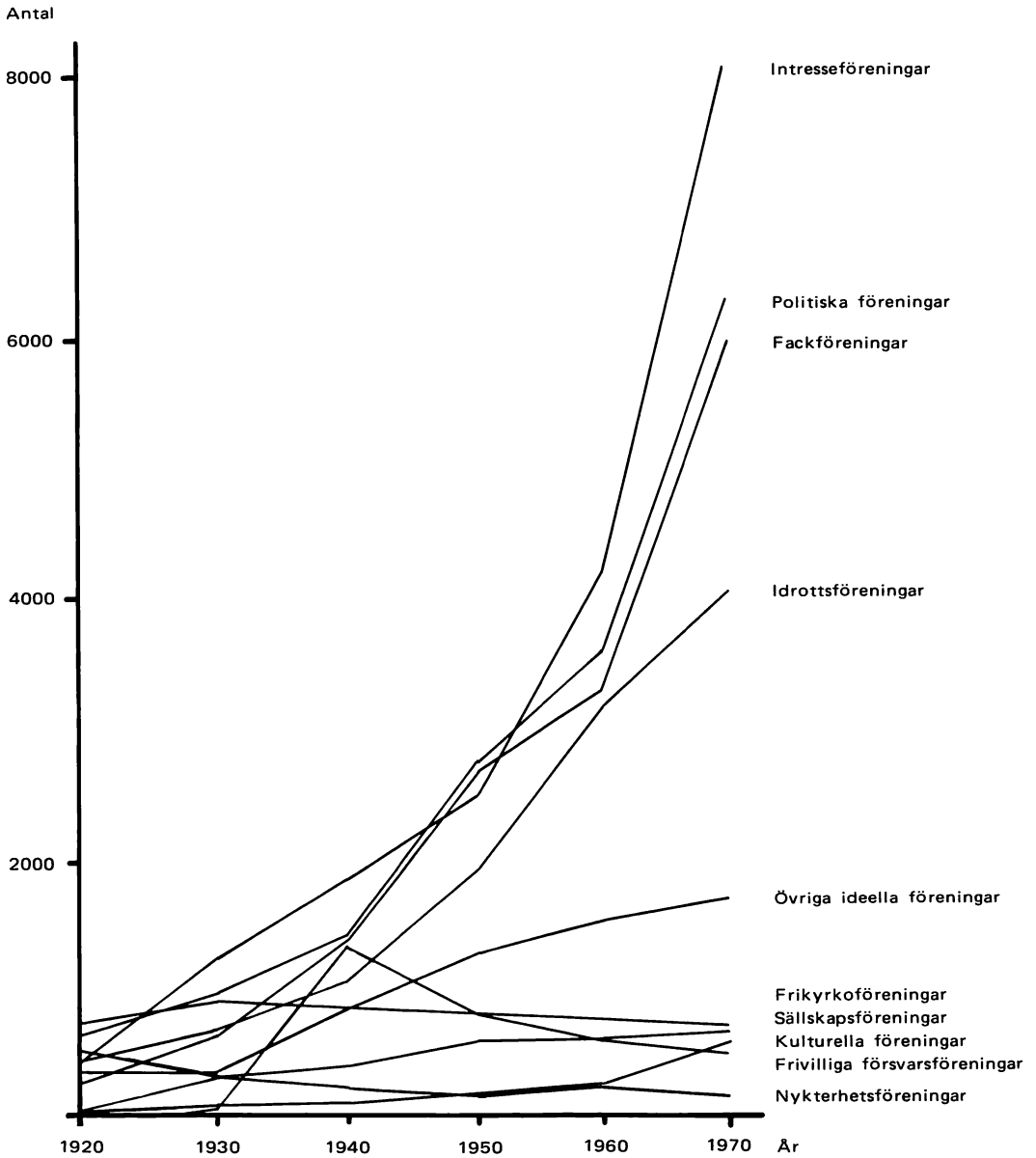
Aktiviteterna inom föreningarna har i många fall genomgått en märkbar förändring. Vi skall se på några exempel. Frikyrkornas verksamhet uppvisade till det yttre en påfallande stabilitet. Gudstjänster, andakter, bibelstudium och föreningsmöten utgjorde hela tiden basen i aktiviteterna. Men lika påtagligt är att det skett en nedtoning av vissa karaktärsdrag som tidigare representerade stora värden i gemenskapen, om man så vill en tendens mot ett ljummare andligt klimat. Exempel på detta är att regler för kvinnonas klädsel och frisyr fick allt mindre praktisk betydelse och att föreningsmedlemmars äktenskap med icke rättroende accepterades i högre grad än tidigare.

Nykterhetsföreningarna var ännu på 1920- och 1930-talen veritabla nöjesetablissemang. Amatörteater, musikuppträdanden, deklamation, frågetävlingar och utflykter var bärande programinslag. Andra världskriget markerade dock ett brott för denna typ av aktiviteter. Antalet sammankomster minskade generellt mycket kraftigt och i den minimala form som det fortfarande fanns programverksamhet var denna av "seriösare" slag, t ex föredrag. Samma trend utmärkte de aktivare ungdomsföreningarna, där tidigare populära inslag som t ex amatörteater och danstillställningar i helt försvann på 1950-talet. En motsatt tendens var fullt tydlig inom många andra föreningar. I några av de yrkesbaserade sammanslutningarna, t ex Hantverkarföreningen, Gartnerskällskapet och Handelsföreningen, blev den nöjesbetonade verksamheten allt viktigare sedan ordinära fackliga sammanslutningar bildats för dessa grupper. Andra föreningar bortsåg nästan helt från den formella målsättningen utan hade i praktiken som uppgift att ordna gemytliga sammankomster för medlemmarna.

Kategorin frivilliga försvarsföreningar kunde särskiljas i två block, varav det ena mot slutet av undersökningsperioden förde en tynande tillvaro på gränsen till nedläggning och det andra snarast expanderade och upprätthöll en livaktig verksamhet. En intressant iakttagelse i detta sammanhang var att den grupp som gick tillbaka bedrev verksamhet i traditionellt militära former, t ex skjut- och krigsövningar. Den grupp som expanderade hade en mera rikhaltigt sammansatt verksamhet, som anknöt till andra intressen, t ex välgörenhetsarbete, allmänbildande föredrag, kurser i praktiskt tillämpbara ämnen som motorteknik och trafik kunskap, resor, manekänguppvisning, fester m.m.

Detta skall ses som exempel på spännvidden i den kulturform som valts för analysen. Ändå kan man via modellen bringa systematik i mångfalden och variationsrikedomen. I avhand-

Föreningarnas medlemsutveckling 1920-1970

lingen riktades först intresset mot makrostrukturen. Ett av dess karaktärsdrag är att den inte klart och entydigt kan avgränsas regionalt. Om vi ser till den sociala struktur som objektet, föreningarna i Enköping, är del av, ligger det nära till hands att avgränsa den till själva staden och de relationer, som finns där mellan grupper och individer. Den ekonomiska makrostrukturen har en påtaglig lokal förankring i de faktiska näringar, som bedrivs på orten. Å andra sidan är det nödvändigt att se dessa i förhållande till det större ekonomiska system som de utgör en del av. Det innebär att man inte kan begränsa sig till riksplaner utan även måste se till den internationella ekonomin. Makrostrukturen bestäms med andra ord av de reella samhälleliga fenomen som åsyftas och dessas rumsliga relationer. Därmed faller det sig även naturligt att dess lokala framträdandeformer kan vara av större eller mindre betydelse.

Der är inte svårt att påvisa det intima sambandet mellan föreningslivet och den lokala närings- och befolkningsförändringen. När trädgårdsodlingens position försvagades mot slutet av 1900-talet avspeglades detta bland annat i en rad försök av odlarna att via nybildade organisationer värna om sin existens. Inom Gartnersällskapet (1897) ram samlades peparotsodlarna till gemensamma aktioner för att effektivisera produktionen och samordna försäljningen. Experiment gjordes också för att utveckla nya produktionsgrenar, t ex korgpilsodling. Fackföreningsrörelsens genombrott omkring år 1900, dess tillväxt och inre struktur, främst metallavdelningens dominans, hade givetvis också nära samband med den industriella utvecklingen. En jämförelse mellan befolkningsutveckling och förändring av antal föreningar och antal medlemmar visade också på ett starkt samband. Den kraftiga folkökningen på 1940-talet avspeglas direkt i en motsvarande ökning av medlemsantalet i föreningarna.

Av betydelse för det lokala skeendet var också riksorganisatoriska strävanden. Med exempel från bland andra frikyrko- och nykterhetsrörelsen visades konkret att lokalföreningarnas verksamhet i många avseenden direkt påverkades av aktiviteter på riksplanet, kanaliserade via en centralorganisation. Det var också viktigt att observera icke-organiserade ideströmmingars inverkan. Nationalromantiken, som var allmänt utbredd i Sverige omkring sekelskiftet, tog sig uttryck i många olika typer av föreningar, t ex sällskaps-, frikyrko- och idrottsföreningar. Man ordnade fosterländska fester, höll tall och sjöng till konungens och fosterlandets ära.

Tekniska innovationer, såsom bilen och televisionen, medverkade till en förändring av föreningslivet. Deras intrång i den svenska allmänhetens vardag skedde på 1950-talet, samtidigt som många föreningar började rapportera om sämre uppslutning bland medlemmarna. Det är troligt att människorna i allt högre utsträckning började att välja söndagsutflykter med bil och hemmakvällar framför TV:n istället för att gå på föreningsmöte.

Så långt några exempel på makrostrukturell belysning av föreningslivet. Dessa pekar på vissa tydliga samband, t ex att ökningen av folkmängden gjorde att föreningarnas medlemsantal ökade, att initiativ till föreningsbildningar ofta kom utifrån och, att TV-apparatens intrång hos en bredare allmänhet gjorde att aktivitesgraden minskade. Den lokala kulturformen, i detta fall föreningslivet, förändras i takt med storsamhällets ekonomi, ideologier och tekniska kunskande.

Men vid en närmare granskning måste man fråga om de makrostrukturella faktorerna har tillräckligt förklaringsvärde. Det tycks snarare som att de *pekar* på väsentliga samband utan att säga något om *varför* sambanden ser ut som de gör. Varför, t ex, skedde en medlemsökning parallellt med folkökningen? Om man inte slår sig till ro med någon form av lagbunden automatik, vilket det inne finns empiriskt underlag för, är det uppenbart att analysen måste vidgas. Enligt den grundsyn som schemat uttrycker blir sambandet mellan makrostruktur och kulturform begripligt först i och med att man närmare betraktar de människor som konkret berörs av omvandlingen. Svaret på frågan om de strukturella betingelsernas effekt ligger i en analys av hur förändringen av befolkningsstrukturen påverkat människornas existensvillkor eller förutsättningar att agera efter sina resurser och behov.

Ett av antagandena i modellen är att människan har "sociala" behov av kontakt med andra människor, av att känna samhörighet med andra och av att få emotionell respons från sin om-

givning. Detta antagande ger en rimlig och konsistent förklaring till den ökande anslutningen till föreningarna. Det är nämligen troligt, att när folkmängden i en småstad ökar kraftigt, kommer anonymiteten bland invånarna att öka samtidigt som möjligheten till spontant umgänge bland vänner och bekanta minskar. De som bott i stan en längre tid finner att de måste organisera sitt umgänge bättre, t ex i form av föreningar. De som flyttat in nyligen blir lätt desorienterade i den allmänna omvälvningen. Ett sätt att knyta kontakter och få en egen social plattform blir för dem att gå med i en förening.

På liknande sätt kan man hävda att det inte var TV:n i sig som förändrade föreningslivet utan faktiskt människors sätt att anamma denna innovation. Om de t ex inte hade funnit någon nytta eller glädje av att sitta hemma framför TV:n utan istället längtat till nästkommande föreningsmöte hade naturligtvis inte aktiviteten i föreningarna påverkats oavsett hur många TV-apparater som fanns runt om i landet. Den intressanta frågan är *varför* så många valde TV:n framför föreningsgemenskapen.

Här finns varken utrymme eller tillräckligt underlag för att närmare belysa denna problematik, men vissa antydningar må tillåtas. Efterkrigstidens kommersialisering av nöjeslivet medverkade till en förändrad syn på "nöje" och "underhållning". I ljuset av de professionella utövarna verkade föreningarnas amatörmässiga programverksamhet mindre lockande. När man dessutom via TV:n kunde sitta på första parkett och avnjuta sin favoritartist blev valet ofta lätt att göra. Dessutom är det viktigt att inte blanda samman det sena 1950-talets TV-tittande med dagens motsvarighet. Nu för tiden har nästan alla människor TV och det finns många undersökningar som visar att TV:n verkar socialt isolerande, såväl inom kärnfamiljen som i ett vidare perspektiv. I begynnelsen var läget annorlunda. Då var det inte så många som hade apparat själva utan man samlades istället i större grupper framför rutan. TV:n var ett gemensamt intresse, en gemensam upplevelse och ett gemensamt diskussionsämne.

Som avslutande exempel för att belysa tankegången skall vi se litet närmare till fackföreningsrörelsens genombrott i Enköping. Traditionellt brukar man i staden tidfästa denna händelse till år 1899, främst därför att fyra föreningar bildades detta år. Till det yttre ter sig accepteringsprocessen tämligen okomplicerad. Fackföreningsrörelsen hade vid denna tid vunnit spridning över hela landet och det låg i sakens natur att den också fick fotfäste i Enköping. Dess ideologiska budskap fördes ut till stadens arbetare som ställde upp bakom idén därför att den motsvarade en önskan om bättre levnadsförhållanden. Arbetarna gick samman i lokala föreningar och arbetade för deras målsättning.

I en sådan tolkning spelar gemene man en passiv roll. Han är mottagare av ett budskap, som tillämpas på ändamålsenligt sätt. Det aktiva momentet på individnivå är själva accepteringen av budskapet. Men detta ses inte främst som resultat av en individuell tankeprocess utan snarare såsom en naturlig reaktion, en reflexmässig handling grundad på personliga erfarenheter av o-tillfredställande levnadsvillkor.

Enligt den analysmetod som jag förespråkar är detta en alltför ytlig tolkning, som faktiskt inte säger mycket om processen bakom accepteringen utan på sin höjd anger vissa moment i dess yttre ramar. Man får inte glömma att människorna i sekelskiftets Enköping begrundade och övervägde sina handlingar enligt samma principer som vi gör idag. Därför är det viktigt att bemöda sig om att få ett individperspektiv på den aktuella situationen, att man söker göra sig en konkret föreställning om vilka förhållanden och alternativ som människorna hade att laborera med.

Blir bilden av fackföreningsrörelsens genombrott i Enköping annorlunda om vi inte läser oss vid att se den som synonym med bildandet av de fyra "första" föreningarna 1899? Ja säkerligen. En kärnpunkt i det fortsatta resonemanget är att det faktiskt fanns en (ofta bortglömd) fackförening tidigare. Den bildades tio år före "genombrottet", 1889, av skradderiarbetare i staden. Trots bristande källmaterial vet man att föreningen bedrev verksamhet till 1893, främst i form av diskussioner rörande understöds- och lönefrågor. Eftersom föreningen hade positiva relationer med Skradderiarbetarförbundet är det också klart att den inte tillhörde de

liberala arbetareföreningarna, som stod vid sidan av den socialdemokratiskt präglade fackliga rörelsen. Dessutom vet vi med säkerhet att föreningens existens var känd bland befolkningen i Enköping. Tydligaste indikationen på detta är att lokalpressen lovordade initiativet till föreningens bildande och att man även publicerade stadgarna i sin helhet.

Det blir därmed tämligen ointressant att tidfästa fackföreningsrörelsens genombrott i Enköping till 1899. Ur etnologiskt perspektiv är den centrala fråga *varför* det dröjde så länge innan man faktiskt accepterade en ide som var välbekant och *varför* man slutligen just 1899 valde att ställa upp bakom iden trots att man tidigare tvekat.

I undersökningen (s 92 ff) diskuteras olika lokala förhållanden som var betydelsefulla i detta sammanhang. Det är känt att ordnandet av sjuk- och olycksfallsförsäkringar var en av de viktigaste uppgifter som facket hade att arbeta med i början och att utsikten att få del av försäkringssystemet var en av de tyngre bevekelsegrunderna för medlemskap. Därför är det av viss betydelse att notera att det i Enköping fanns en offentlig sjuk- och begravningskassa som arbetarna kunde ansluta sig till samt att denna expanderade starkt på 1880- och 1890-talen. Ett av de vanliga motiven för fackföreningsbildning fanns med andre ord inte i Enköping just vid denna tid.

Större betydelse i detta sammanhang hade Enköpings Arbetareförening. Den var aktiv en period vid början av 1880-talet, men hade återbildats i maj 1890, sex månader efter Skrädderiarbetarföreningens start. En del av medlemmarna var grovarbetare, men där fanns också hantverksarbetare och hantverksmästare. Ledningen utgjordes till största del av egna företagare. I motsats till Skrädderiarbetarföreningen bedrev den liberala Arbetareföreningen en utättriktad verksamhet, där man på olika sätt arbetade för att förbättra arbetarbefolkningens levnadsförhållanden. Man inrättade arbetsförmedling organiserade och finansierade ett flertal nyodlingsförsök, inrättade sjuk- och begravningskassa och startade en föreläsningförening. Regelbundet ordnades fester, föredrag och välbesökta utflykter. Det kan hållas för troligt att dessa aktiviteter indirekt påverkade betingelserna för fackföreningsbildning. Möjligtvis kanaliserade Arbetarföreningen vissa människors önsknings, vilka under andra omständigheter kunnat ta sitt uttryck i fackföreningar.

När man söker förklara den sena accepteringen av fackföreningsiden är det viktigt att notera att Enköping på 1890-talet var en utpräglad agrarstad. Små hantverksföretag dominerade "industrin". En av de få arbetsplatserna med goda yttre förutsättningar att bilda fackförening, Enköpings Mekaniska Verkstad (sedermera BAHCO), hade emellertid en inre struktur som verkade i motsatt riktning. För det första låg verkstaden ett par kilometer utanför centrum, i stadsdelen Fanna, där en välintegrerad arbetarmiljö snart växte fram. Även företagsledaren J.P. Johansson, legendarisk uppfinnare av skiftnyckeln och rörtången, var delaktig i denna miljö. Han bodde i Fanna, deltog praktiskt i produktionen och hade samma yrkesmässiga bakgrund som de anställda. Förhållandet att Fanna låg avskilt från den egentliga stadsbebyggelsen och att arbetarna överlag tillhörde en, vid denna tid, exklusiv yrkesgrupp, som var delaktig i ett expanderande och uppmärksammat företag, gjorde att man där upplevde sig som en helhet gentemot övrig befolkning.

Det fanns en form av lojalitet och ömsesidighet i relationerna mellan arbetarna och företagsledaren som gjorde det svårt, eller varför inte säga opraktiskt, för arbetarna att rikta lojaliteten mot annat håll. Betydelsefullt är också att de kunde förbättra sina levnadsförhållanden utan att behöva göra detta. Dels finansierade Johansson en sjuk- och begravningskassa för verstadens arbetare, dels gynnade han även arbetarnas lyckade initiativ, när de 1899 startade Enköpings första handelsförening. Jag påstår därmed inte att företagsledaren vägledes av osjälviska motiv. Det kan också röra sig om kalkylerade eftergifter för att undvika konfrontation. Oavsett motiven är det emellertid troligt att handlingsresultatet var en verksam del av de betingelser som inte gynnade en fackföreningsbildning.

En av fackföreningarna som bildades 1899 var järn- och metallindustriarbetarförbundets avdelning. Karaktäristiskt nog ställde sig arbetarna vid Mekaniska Verkstaden till en början kall-

sinniga till denna organisation. Initiativet tog istället vid ett nystartat företag, Enköpings Maskinfabrik. Där fanns ingen inbördes lojalitet mellan olika kategorier av anställda och heller inga nedärvda traditioner att falla tillbaka på. Företaget var ett aktiebolag med utspridda och för arbetarna anonyma ägarintressen. Arbetarna hade inte mycket att förlora på att ansluta sig till den då relativt väletablerade fackföreningsrörelsen. I stället kunde de genom organisering förhandla sig fram till förbättringar, av vilka några redan fanns vid verkstaden i Fanna.

Sammanfattningsvis kan följande konstateras: Arbetarnas handlingssätt måste tolkas utifrån konkreta förhållandena i omgivningen och deras betingelser för behovstillfredställelse. Att söka förbättra materiella levnadsvillkor och trygga framtida försörjning var en viktig målsättning. Bildandet av fackförening var ett tänkbart medel för detta syfte. Men i Enköping fanns till en början andra alternativ, som bedömdes vara effektivare. Inför valet att bilda en facklig sammanlutning tvingades arbetarna att laborera med presumtiva för- och nackdelar. Om de fick sina lönekrav tillgodosedda och kände trygghet inför framtiden, fanns i allmänhet ingen anledning att riskera ett ömsesidigt förtroende med arbetsgivaren genom att bilda fackförening. Om å andra sidan levnadsförhållandena var otillfredställande, sökte man på olika vägar förbättra dessa, t ex genom sjuk- och begravningskassor, handelsföreningar, föreläsningföreningar eller andra neutrala organisationsformer. Om dessutom lojalitetsbandet mellan arbetare och arbetsgivare saknades utgjorde fackföreningen ett lockande alternativ för många.

3. Vi har sett exempel på hur förändringen av ett lokalt kulturmönster kan härledas ur makrostrukturella faktorer. Folkökningen (som representerar det sociala systemet), televisionsapparaten (som representerar ett ekonomiskt system och ett tekniskt kunnande) och fackföreningsrörelsen (som representerar en ideologisk strömning) satte på olika sätt sin prägel på föreningslivet i småstaden Enköping. Men när det gäller förhållandet mellan makrostruktur och kulturform är det viktigt att skilja mellan *samband* och *orsakssammenhang*. Det förstnämnda finner vi klara uttryck för i de aktuella exemplena. Men om man mera enträget börjar fråga hur påverkansprocessen faktiskt tar sig uttryck ges ingen djupare förståelse. Relationen blir begriplig först när vi anknyter till vanliga människor i konkreta levnadssituationer. Först då kan man få en mera inträngande kunskap om de processer som ligger bakom kulturella mönster.

Det är viktigt att hålla dessa grundprinciper klara inte bara vid analys av historiska händelser utan även när man vill förstå sin egen samtid. Det faktum att nykterhetsrörelsens framväxt under 1880- och 1890-talen hade direkt koppling till järnvägsnätets utbredning har lett somliga att tro att det var på grund av järnvägen som nykterheten växte sig stark i landet. Kommunikationsnätets utbyggnad var visserligen viktig för nykterhetsidens spridning, men detta är endast ett moment i förändringsprocessen. Att nykterhetsrörelsen blev betydelsefull i svenskt folkliv vid tiden omkring sekelskiftet berodde inte enbart på att agitatorer reste runt och predikade avhållsamhet. Teoretiskt sett kunde mötesbesökarna lika gärna ha vänt nykterhetsivrar- na ryggen och gått hem. Rörelsen blev stark därför att så många människor upplevde medlemskapet i föreningarna såsom meningsfullt. Kanske därför att det gav social gemenskap, var ett instrument för att få bort superiet eller fungerade som ekonomisk trygghet.

Samma grundläggande principer torde gälla allt mänskligt handlande. Därför blir jag ibland fundersam när samhällsplanerarna vill angripa negativa konsekvenser av 1960-talets bygnadsprogram (t ex passivitet, anonymitet och dåligt utvecklade sociala relationer) genom att med olika medel aktivera föreningslivet. Om syftet är att skapa en form av lokalt nöjesliv eller annan fritidsverksamhet, må så vara på ideell eller kommersiell grund, blir planerna begripliga och, om man så tycker, även eftersträvandvärda. Men då är det fel att jämföra denna typ av aktiviteter med det vi traditionellt förknippar med de gamla folkrorelserna. Dessa existerade därför att människor förenades i gemensamma strävanden grundade på gemensamma upplevelser av den materiella, sociala eller "andliga" omgivningen. Det var med andra ord värdegemenskap som låg till grund för aktiviteterna. En konstlad aktivering, där verksamheten saknar konkret förankring till sådant som människor upplever som angeläget, kan på sin höjd ge ett sken av gemenskap.

Litteratur

- AHRNE, Göran, 1981: Vardagsverklighet och struktur, Göteborg: Korpen
- ALSMARK, Gunnar, 1979: Herdar på Korsika. (skifter från Folklivarkivet i Lund nr 22)
- ARVASTSON, Gösta, 1977: Arbetet i tid och rum (Arbetsliv-Dokumentation av industri och människa. Kristianstad: Riksförbundet för hembygdsvard).
- DAUN, Ake, 1974: Förortsliv. En etnologisk studie av kulturell förändring. Stockholm. Prisma.
- EHN, Billy, 1981: Arbetets flytande gränser. En fabriksstudie. Stockholm: Prisma.
- ETZIONI, Amitai, 1968: The active society. A theory of social and political processes. London/New York.
- FRYKMAN, Jonas, 1977: Horan i bondesamhället. Lund.
- HANSEN, Börje, 1975: Kulturens permanens och förändring. Nord-Nytt 3/4 1973, s. 24-44/tryckt 1975/
- JANSSON, Sören, 1981: Förening och gemenskap. En etnologisk studie av föreningslivet i en svensk småstad: Enköping 1880-1970. Stockholm: Akademitratur.
- LIEDMAN, Sven-Eric, 1980: Det är i vardagen allt stort sker (Dagens Nyheter 26 augusti 1980).
- LIEDMAN, Sven-Eric, 1981: Den dynamiska människan (Dagens Nyheter 5 mars 1981).
- LINTON, Ralph, 1945: The cultural background of personality. New York/London.
- LÖFGREN, Orvar, 1978: Fångstmän i industrisamhället. En halländsk kustbygds omvandling 1800-1970. Lund: Liber
- LÖFGREN, Orvar, 1980, Kulturell homogenitet och kulturpåverkan. Stencil, Etnologiska institutionen, Lund.
- MASLOW, Abraham, 1954: Motivation and personality. New York.

Om motsättningar i den amerikanska antropologin

Av Kerstin Eidlitz Kuoljok.

Hvorledes ser sovjetiske etnografer på den amerikanske kulturantropologiske forskning? Artiklen refererer den nyligt afdøde Julia Petrova-Averkjeva's bog "Den teoretiske tankes historie i den amerikanske etnografi"

Julia P. Petrova-Averkjeva, den nyligen avlidna chefredaktören för Sovetskaja Etnografija, har i *Istorija teoreticeskoj mysli v amerikanskoj etnografi*¹). (Den teoretiska tankens historia i den amerikanska etnografien) Moskva 1979, analyserat den amerikanska kulturantropologins utveckling från Lewis H. Morgan och fram till våra dagar. Hennes målsättning är att analysera de historisk-filosofiska begrepp, som är karakteristiska för den amerikanska kulturantropologins olika utvecklingsetapper.

Boken handlar alltså om den amerikanska kulturantropologin sedd ur marxist-leninismen, bl.a därför att Averkieva tar upp föreställningar inom den amerikanska kulturantropologin om marxism-leninismen och påvisar missuppfattningar (t ex att marxismen skulle vara ekonomisk determinism och hävda en unilinjär evolutionism). Hon förklarar också hur de marxist-leninistiska antropologerna ser på olika frågor. Eftersom hon är en väl etablerad etnografi i Sovjetunionen kan vi utgå från, att vi i hennes arbete kan studera hur den marxist-leninistiska metodiken används i praktiken i antropologisk forskning. Svårigheten är inte att teoretiskt lära sig dialektiken och den historiska materialismen utan att använda dem i konkret forskning. Så vitt jag vet finns ingen enkel handledning i det.

De etapper hon urskiljer i den amerikanska kulturantropologin skiljer sig inte från den i väst vedertagna periodiseringen. Först behandlar hon Morgan och andra 1800-talsevolutionister,

sedan den "historiska skolan" med Franz Boas och hans elever, återvändandet till evolutionismen och materialismen på 50-60-talen och sist olika materialistiska och idealistiska riktningar på 60-70-talen. Framställningen är koncentrerad till några centralgestalter: Lewis H. Morgan. Franz Boas, Alfred L. Kroeber, Melville J. Herskovits, Leslie A. White, Julian H. Steward och Marvin Harris. Deras arbeten redogör hon för utförligt och konkret. Andra forskare får ett något mindre utrymme (t ex Ruth Benedict och Marshall D. Sahlins), medan andra åter endast nämns i det teoretiska sammanhang de hör hemma. Bokens omfång blir därigenom överkomligt.

Antropologin i ett samhälleligt sammanhang.

Samtidigt som hon ger en konkret redogörelse för teorierna sätter hon i dem i ett filosofiskt och samhälleligt sammanhang för att förklara dem. Beskrivning av företeelser och förklaring av dem anser hon vara två med varandra oupplösliga processer i det vetenskapliga arbetet. Hon kritiserar Boas och Kroeber som såg faktasamlade och generalisering som två skilda processer. Hon påvisar också analoga teorier i närstående vetenskaper (t ex historia). Hon ser antropologin som deltagare i en kamp som äger rum inom hela samhällslivet: den antropologiska tanken är inte fristående från filosofin och samhället i övrigt. Därför förklarar hon antropologins utveckling utifrån filosofins och samhällets utveckling. I marxismen ser han den största åsiktsdelaren i västantropologin. Skillnaderna mellan västforskarnas teorier, skriver hon, följer inte nationernas gränser. De har en ideologisk karaktär, och gränsen går vid forskarnas relation till marxismen. Den skarpa kritiken mot t ex Morgan var, enligt henne, egentligen riktad mot marxismen, den "historiska skolans" strävanden gick ut på att skydda den antropologiska tanken från marxismen. Även om företrädare för den historiska skolan hävdade att evolutionismen var död, levde den dock kvar men havde svårt att hävda sig vid de amerikanska universiteten. Förutsättningarna för att materialismen och evolutionismen skulle kunna komma igen finner hon i själva det amerikanska samhället, som präglas av starka motsättningar mellan reaktionära och progressiva företeelser. Hon kontrasterar inte sovjetetnografi och västantropologi: även i den amerikanska kulturantropologin finner hon forskare, som hon anser på ett riktigt sätt löst vetenskapliga frågor. Dem ger hon dock inget stort utrymme (med undantag av Morgan). Det mesta i den amerikanska kulturantropologin under 1900-talet står i motsättning till marxism-leninismen. Det gäller också den västmarxistiska antropologin, som växte fram på 60-70-talen. Karaktäristisk för den antropologin anser hon vara, att man velat "förbättra" marxismen, att man använder sig av marxistiska begrepp men ger dem ett icke-marxistiskt innehåll. Även om hon inte accepterar den materialism, evolutionism och marxism, som finns i den amerikanska kulturantropologin i dag, anser hon dock den antropologin vara progressiv i jämförelse med den antropologi, som var förhärskande tidigare, och i jämförelser med idealistiska riktningar i dag (t ex symbolantropologi). Förutom den kritik hon själv formulerar drar hon fram den kritik som formulerats av västforskare. Däremot tar hon sällan upp den kritik som tidigare riktats mot amerikansk kulturantropologi av sovjetetnografer. Med det greppet får hon fram motsättningarna inom just västantropologin.

Förtigandet av marxismen.

Marxismens betydelse för antropologins utveckling anser hon ha förtigits eller förringats i väst, särskilt innan marxismen blev modern på 60-70-talen. Antropologerna har inte heller på ett riktigt sätt studerat marxismen. Hon hävdar t ex, att Harris studerat marxism genom att studera marxismens kritiker. Steward följde slaviskt sina kolleger i deras syn på vad marxism är. Han och Åke Hultkrantz har hos Leslie White funnit "dogmatisk marxism". Averkjeva anser det inte befogat att kalla White för marxist, även om han stod marxismen nära och även om han, som hon anser, hade den största betydelsen för omsvängningen i den amerikanska antropologin. Det är därför inte heller befogat att döma marxismen efter White. Hon kritiserar hans energiteori (att utveckling kan mätas i hästkrafter). För White är basen endast tekniken, för marxist-leninisterna är basen produktivkrafterna och produktionsförhållandena. Kommunism är, skriver hon och citerar Lenin, sovjetmakt plus elektrifiering av hela landet (alltså inte bara e-

lektrifiering av hela landet). Leslie Whites tekniska bas omfattar inte ens marxisternas produktivkrafter, eftersom han i den inte innesluter de viktigaste produktivkrafterna (människorna). Leslie White fjärrar sig också från marxismen i sin symbolteori, som är idealism och inte materialism. Averkieva går inte in på orsakerna till det svala intresset i väst för sovjetetnografien, men hon konstaterar t ex lite ironiskt, att de amerikanska kulturanthropologerna inte satt sig in i vad som gjorts inom sovjetetnografien, när de kritiserar sovjetetnografernas syn på "ursamhället". De utgår helt enkelt från att den är densamma som Morgans. Förringandet av marxismens betydelse för antropologin har också tagit sig uttryck i att man inte skilt mellan idealistisk evolutionism (Hegel, Spencer) och materialistisk (Darwin, Morgan Marx och Engels) utan fört samman alla 1800-talsevolutionister till en enda evolutionistisk skola. Först under senare åren har den distinktionen uppmärksamats i väst²). Som exempel på hur västforskare negligerat den materialistiska evolutionismen nämner hon, att Hultkrantz i sitt arbete över etnologiska begrepp³) endast tar upp Spencers idealistiska utvecklingsbegrepp och inte det materialistiska.

Averkieva urskiljer genomgående i arbetet motsättningar mellan idealism och materialism, antievolutionism och evolutionism, antihistoricism och historicism⁴), antimarxism och marxism inom filosofin, antropologin och i samhället i övrigt. Djupast kontrasterar hon två synsätt på mänskligheten, dess historia och kulturer: 1) den marxistiska uppfattningen att mänskligheten på samma gång är en enhet och en mångfald med en historia, som går att generalisera, men där de lokala konkreta historiska processerna är unika, och med kulturer, som samtidigt har en unik prägel och deltar i en generell utveckling, och att samhällsutvecklingen följer sina egna sociala lagar⁵), som mänsklig vilja inte kan påverka och 2) den icke-marxistiska uppfattningen att mänskligheten inte utgör en enhet utan endast en mångfald, att historien inte går att generalisera, och där, om man över huvud taget talar om utveckling, den utvecklingen inte anses följa några lagar. De två synsätten är oförenbara.

Positivismen

Man kan inte förstå föreställningen om mänsklighetens enhet och mångfald om man inte begriper dialektikens kategori "det generella, det speciella och det individuella". Det generella och det speciella (och det individuella) är en dialektisk oupplösbar enhet. Amerikanska kulturanthropologer förstår det i allmänhet inte. Neoevolutionister som t ex Steward måste därför införa begreppet *multilinjär evolution* för att förklara mångfalden i den konkreta utvecklingen. Att de inte förstår dialektiken leder också till att de anser att marxismen hävdar en unilinjär evolution. Men enligt marxism-leninesmen har mänskligheten som helhet (det generella) gått från det klasslösa samhället till det socialistiska. De enskilda konkreta samhällena (det speciella) behöver dock inte följa samma utvecklingsväg utan kan gå t ex från förklassamhälle direkt till kapitalism eller socialism.

Averkieva anser, att den mest reaktionära antropologin i Amerika var den idealistiska, antievolutionistiska, empiristiska ("den rena erfarenheten"), antihistoriska och kulturrelativistiska antropologin, som Boas lade grunden till och som kom att bli dominerande fram till mitten av 50-talet. De filosofiska rötterna till den antropologin finner hon i positivismen, neopositivismen, kantianismen och neokantianismen. Positivismen blev under andra hälften av 1800-talet borgerlighetens vapen mot materialism, evolutionism och marxism. Liksom historikerrelativisterna absolutiserade säregenheterna i ländernas sociala liv och förnekade världshistoriens enhet, absolutiserade kulturrelativisterna de enskilda kulturernas säregenheter. Varje folks kultur var ensam i sitt slag, och varje stams kultur behandlades som ett unikt aggregat av olika seder och bruk mer eller mindre hopflätade till en enhet. Såväl Boas som hans elever tog upp Tylors kulturbegrepp, men till skillnad från Tylor, som såg den mänskliga kulturens enhet, såg Boas och de flesta av hans elever endast unika kulturer.

Själva de metoder som den "historiska skolan" använde sig av bidrog att föra fram till denna kultursyn. Fältforskning, som kom att ses som vetenskapens högsta kriterium, blev ett vapen mot evolutionismen. Man samlade detaljerade upplysningar om de enskilda kulturerna. Överdrivet av det speciella gjorde forskarna övertygade om, att det inte gick att fastställa det

gemensamma (det generella) i folkens kulturer. Den "historisk metod", som Boas införde och med vilken han avsåg att man noggrant och empiriskt skulle studera varje enskild stams eller mindre områdes institutioner, seder och bruk kom att utvecklas till rena faktasamlandet och beskrivning av kulturer, som kom att ses som mer eller mindre statiska. Kulturområdebegreppet blev en naturlig följd av en fältforskningsmetodik. där utbredningsbegreppet ersatt det historiska greppet. Denna metodik blev också en grund för kulturrelativismen.

Historicism

Averkieva är självklart ingen motsändare till fältforskning, som i sovjetetnografin anses vara en nödvändig metod. Den är dock inte upphöjd till "vetenskapens högsta kriterium". Däremot är "historicism" et absolut krav (se not 4). Den "historiska skolans" historiska metod anser Averkieva vara antihistorisk. Som exempel på det nämner hon, att man använde data från indianer på reservat för att bevisa att Morgans och Engels syn på ursamhället var fel. Enligt Averkieva (och andra sovjetetnografer) är indianer på reservat inga "primitiva" folk och representerar inte "ursamhället". Indianer på reservat har levt länge under inflytande av kapitalismen, påshalden har utvecklats, och indianerna är helt borttryckta från sina ursprungliga villkor.

Averkieva är självklart synnerligen kritisk mot kulturrelativismen. Förutom de rent vetenskapliga invändningarna (t ex mot förnekandet av det generella i utvecklingen och absolutiseringen av det unika, det speciella) har hon ideologiska. På 30-talet hade kulturrelativismen ett berättigande i kampen mot rasismen, anser hon. Men senare kom den att skapa en barriär mellan den infödda befolkningen och västerlänningarna däremot att antropologerna accentuerade det unika i de traditionella kulturerna och underströk skillnaderna mellan dem och den europeiska - amerikanska. Det gav en stor läsekrets föreställningen, att de förtryckta folken i kolonierna var människor med exotiska seder och bruk. Senare kom också kulturrelativismen att bli grogrund för nationalistiska riktningar.

Det är karakteristiskt för marxism-leninismen att se vetenskapen också ur ett ideologiskt perspektiv. Det finns ingen "ideologisk ren" vetenskap. Om Morgan t ex säger hon, att han inte ägnade sig åt vetenskapen för vetenskapens skull. Hela hans vetenskapliga strävande gick ut på att bevisa att folken var jämlika deltagare i det mänskliga samhällets progressiva utveckling. Han påminde ständigt om indianernas rättigheter som Amerikas urinvånare och om USA's skyldigheter gentemot dem. Hon hävdar, att få av Boas' elever tog sig ur den empiriska vetenskapens trånga gränser och kom att spela någon roll i det samhällspolitiska livet. Och kulturekologer, som sökte orsakerna till krig i de ekologiska villkoren, rättfärdigade kriget i Vietnam.

Averkieva anser, att den "historiska skolan" var en återvändsgränd. De snabba förändringarna ute i världen efter andra världskriget, befrielseörelserna o dyl tvingade antropologerna bort från studier av "statiska kulturer" till studier av "förändringar". Men hon anser inte, att dessa "förändringsstudier" innebar något helt nytt. Det nya var att materialismen, evolutionismen och det historiska greppet kom tillbaka. I dag präglas den amerikanska antropologin såväl av materialism som idealism. Antropologkongressen i New York 1952 ser hon som den konkreta vändpunkten. Föredragen från den kongressen vittnar om, att de amerikanska antropologerna var medvetna om, att man måste söka nya vägar inom antropologin.

Julia P. Petrova-Averkievas arbete över den amerikanska kulturanthropologins historia borde översättas till engelska. Det går inte att läsa om de sovjetiska arbetena och vara säker på att man får en rätt bild av sovjetetnografin. I längden kan vi inte heller skylla på "språkbarriären", det är en av de barriärer som är lättast i vår tid att bryta.

Noter:

- 1) Julia Petrova-Averkieva använder benämningen *etnografi*, därför att hon anser, att sovjetetnografin och den amerikanska kulturanthropologin har samma forskningsområde.
- 2) t ex i *Current Anthropology* 1974:3.
- 3) Åke Hultkrantz, 1960: General Ethnological Concepts. International Dictionary of Regional Euro-

pean Ethnology and Folklore 1. Copenhagen.

- 4) Med *historicism*, som är ett absolut krav i sovjetetnografin, avses att varje företeelse måste studeras och tolkas i sitt konkreta historiska sammanhang.
- 5) De sociala lagarna är av ett helt annat slag än de biologiska. Petrova-Averkieva kritiserar de antropologer som "biologiserar" samhällslivet.

Debat

En imøtegåelse

Svar til Ulf Palmenfelt

Af Ronald Grambo

I Nord Nytt 12 1981 forekommer en anmeldelse av min bok Norske trollformler og magiske ritualer (1979) som krever et gjensvar, fordi den inneholder en del feil og misforståelser. Jeg skal forsøke å ytre meg i korthet:

Palmenfelt gjengir mine ytringer i min bok på side 6 der jeg uttaler meg om visse handlinger en skal avholde seg fra. Det er opplagt at jeg her ikke sikter på å avgi en utfyllende definisjon av begrepet tabu. Jeg forklarer her kun at visse aspekter ved magien involverte tabu mot å tale eller le osv. Hvis jeg skulle ha levert en holdbar definisjon på begrepet tabu, måtte jeg nok ha tatt for meg hele begrepet på global basis.

Jeg forstår ikke nødvendigheten av å trekke frem Frazer i denne forbindelsen, ei heller Malinowskis funderinger om forholdet mellom religion og magi. Nå gir ikke den kortfattede gjengivelse av Malinowskis tanker på dette felt noen som helst ide om at hans begrepsapparat dog var atskillig mer omfattende. Malinowski utformet sine tanker om religion og magi på grunnlag av feltforskninger i Torres-stredet blant trobrianderne, som kjent. Hva Palmenfelt tydelig vis ikke vet, er at de forskjellige teoretiske sider ved Malinowskis virksomhet er blitt inngående analysert av flere av hans elever. S.F. Nadel tar for seg hans tanker om nettopp forholdet mellom religion og magi, og Nadel er meget, meget kritisk. Nadel fremhever mellom annet at Malinowski mente at religion ikke var stort annet enn et bedre og større slag av magi (se Nadels artikkel i samlebindet *Man & Culture. An evaluation of the work of Bronislaw Malinowski* Edited by Raymond Firth London 1957 s. 200).

Palmenfelt innrømmer ganske visst at mangel på kontekstuelle data skaper vanskeligheter, og i den anledning refererer han sandelig til Bjarne Hodnes doktoravhandling om Jørgen Moses fortellere. Nå burde Palmenfelt vite (som øyensynlig vet så meget) - at det er *Ørnulf* Hodne som har skrevet denne boken.

Jeg skjønner heller ikke hvorfor Honkos artikkel i *Fataburen* skal pådyttes meg. Hans inndeling passer ikke helt for mitt materiale. Blant annet skilles det der mellom kriseriter og kalenderriter, noe som ikke alltid er så bra. Den som har lest Eliades bok om den evige gjenkomst, vet nok hva jeg mener her. Kriseriter er nemlig ofte identiske med kalenderriter (*Mircea Eliade: The Eternal Return. 1964*)

Palmenfelt innvikler seg videre i fruktesløse funderinger om nytten av Levi-Strauss' teorier om dichotomier i samfunnslivet, men dette er en begynnerbok og en kan ikke uten videre anvende Levi-Strauss begrepsapparat her. Dessuten er det få strukturalister som er blitt så kritisert som nettopp Levi-Strauss, som kjent, og det er ikke hensiktsmessig å introdusere et slikt

begrepsapparat uten videre i en bok av denne karakter. Man skal for øvrig ikke være så sikker på at de dichotomier, mediasjoner og trichotomier som presenteres av Levi-Strauss i hans mange verker virkelig har relevans for det norske formel-materiale. Begrepsapparatet til den franske forsker baserer seg spesielt på erfaringer hentet fra analyser av primitivt mytemateriale som har en ganske annen karakter enn de norske formler. V. Propp trekkes også frem, men som kjent fra denne russers analyser av strukturalistisk art bygget på Afanasjevs eventyrsamling og der kun på såkaldte undereventyr. De funksjoner (31 i tallet) som Propp opererer med, kan da ikke anvendes i studiet av trollformler? Bare tanken er grotesk, og viser at Palmenfelt ikke vet hvad han skriver om.

Dessuten finnes mange flere strukturalister enn de herrer som Palmenfelt omtaler som nok kan være verdt et studium. Helt bort i veggene er påstanden om at jeg skal ha skrevet slik at en kunne forledes til å tro at jeg går ut fra at arkivpersonalet skulle har sørget for en sammenblanding av formler. På s. 41 gis en temmelig utfyllende liste av endringer formlene kan underkastes over tid. Det er bare Palmenfelt som makter å misforstå dette.

Palmenfelt vil ha det til at jeg ikke nevner at sykdommer kan oppfattes som forårsaket av overnaturlige vesen eller døde mennesker, av vekster eller dyr. Nå er jo dette en innledning og en god del opplysninger erholdes i kommentarene. Men på s. 55 skriver jeg blant annet: At sykdommer ofte er blitt tenkt i form av demoniske skikkelser enten menneskelige skikkelser eller som dyr, har hatt meget å si for form, struktur og funksjon når det gjelder sykdomsformlene. På foregående side skildrer jeg en ormeformel. På s. 56 nevner jeg rett ut at døde mennesker kan være årsak til sykdommer. Det har ikke Palmenfelt sett.

Jeg fastholder min påstand at skjebnen ikke lar seg manipulere i de orakler jeg behandler. Ved hjelp av orakler oppnår man likevel det man ønsker: å se inn i fremtiden. Derfor er oraklarrangering magi, hvad nå enn Palmenfelt måtte mene. Det kunne være meget mer å si, men en får håpe at Palmenfelt kan lære seg til å lese innenad. Det skal dog bemerkes at innledningen må forstås på bakgrunn av formelutvalget og kommentarene til hver enkelt oppskrift som presenteres. Boken må sees på som en helhet.

En må ikke tillegge forfatteren meninger han ikke har og slett ikke anklage ham for utelatelser som ikke er begått. Skal bibliografiske råd først gis, bør de helst ikke være så *mal a propos* som i dette tilfellet.

Dessuten later det til at dette å avvike fra tidligere oppfatninger fremsatt av anerkjente koryfeer innen folkloristikkens verden, i seg selv er en sort åttende dødssynd. Skal en klamre seg til hvad andre har skrevet før en i alle livets tilskikkelser, er jeg redd for at vitenskapene vil stagnere. Enkelte av de forslag anmelderen fremsetter, for å kunne forbedre mitt vitenskapelige opplegg, må avvises. Han mener f.eks. at jeg burde ha atskilt botemidler og botemetoder for seg. Nå mener jeg ut fra det materialet jeg arbeider med at botemidlene er deler av en helhet som utgjøres av botemetodene. En må ikke abstrahere slik at enkeltdelene atskilles fra sin kontekst. En alt for formalistisk strategi vil virke livsfjern og den vil ikke gi uttrykk for de funksjonelle sider av sakskomplekset.

Videre foreslår han at jeg kunne ha ekstrapolert mine opplysninger i mangel av relevante kontekstuelle data og henviser i den anledning til Ørnulf (ikke Bjarne) Hodnes doktoravhandling om Jørgen Moe. Det er riktig at en i visse tilfeller kan nå resultater ved en smule ekstrapolering, skjønt henvisningen til Hodnes bok om Jørgen Moe er noe *mal a propos*. Den boken dreier seg vesentlig om identifisering og beskrivelse av informanter med grunnlag i kirkebøker, skjøter, militære ruller etc. Videre er den en stilistisk analyse av tekstene. Jeg kan ikke begripe hva dette kan ha å gjøre med de spesifikke problemer en støter an mot i studiet av formlene. I en slik bok må jeg først og fremst forsøke å angripe formlene ut fra forskjellige innfallsvinkler. Dette medfører at en beveger seg på forskjellige analytiske nivåer. De synspunkter en fremsetter, vil naturligvis bære preg av dette forhold. Derfor kan jeg ett sted se på formlene lingvistisk, et annet sted kulturhistorisk. Dette har nok ikke anmelderen forstått.

Palmenfelt begriper ikke sammenstillingen av formelen fra Marcellus og en islandsk som ci-

teres. Hadde han lest overskriften på dette avsnittet, ville han kanskje ha fattet det. I begge tilfeller opptrer nitallet. Jeg forklarer videre at nitallet når det gjelder antall demoner, har antikke aner.

Norrøn runemagi forekommer ikke i det materialet jeg kommenterer. Jeg motsier meg ikke når jeg i en historisk utredning behandler den norrøne runemagi for å kunne skape en helhetsperspektiv på stoffet. Jeg skriver tydelig at det nyere formelmaterialet i sitt innhold er av kontinental art og ingen direkte forbindelse har med det norrøne materialet. Historisk sett foreligger her et brudd. Hadde anmelderen lest min bok litt grundigere, vill han uten videre ha forstått at jeg faktisk peker på en viktig diskontinuitet her. Jeg må avslutte her av hensyn til redaksjonen og av hensyn til leserne. Men jeg synes nok at anmelderen har satt seg selv i et meget uheldig lys, så meget mer som boken har fått gode kritikker annetsteds, bl.a. i Schweizerisches Archiv für Volkskunde.

Blir etnologin antropologi? ¹⁾

Är det slut med knuttimring, dräktskick och hemmålade kistfötter?

av Karl-Olov Arnstberg.

På detta kan man naturligtvis svara att dessa fenomen aldrig haft något egenintresse inom etnologin utan att ämnet alltid varit en regional kulturforskning som - med någon eftersläpning - rättat sig efter de internationella skolbildningarna. Man kan också hänvisa till att ämnet numera heter etnologi, särskild europeisk, och att det således inte finns någon möjlighet att legitimeras sitt specialinriktade bygdeintresse (eller vad det nu kan vara) med ämnets beteckning.

Men det finns också en kunskapsmässig grund för att en stor del av undervisningen bör vara antropologiskt inriktad. Om vi säger att etnologerna är intresserade av att utforska *oss själva* och antropologerna *de andra*, så kommer vi att ha ständiga problem med analysen eftersom vi är hemmablinda, stugvarma, trivialiserande, reducerande, på flykt någon annanstans, moraliskt inriktade, värdeintegrerande, identifikationsförstärkande etc.

Hur håller vi kvar kulturen (-erna) i fokus, avslöjar den, river undan självklarhetens slöjor?

Ett nödvändigt steg i detta är att skaffa sig kännedom om *de andras* kulturer och på så sätt få syn på *oss själva*. Denna process kan benämnas symbolisk inversion (=man tolkar människor genom deras utsagor om andra). Ytterligare ett begrepp för kortregistret är reflexiv objektivitet.

I sin korta uppsats *Death be not strange* skriver Peter A. Metcalf om hur han stöts bort av begravningskicket hos det stamfolk på Borneo han studerar (Berawan). Han berättar för dem hur man gör i USA och då blir lyssnarna i sin tur äcklade och skräckslagna. I deras föreställningsvärld måste USA vara ett lan befolkat med zombies. Poängen med uppsatsen är, i Metcalfs ord:

As we learn to think of other peoples' ways as natural, we simultaneously begin to see our own as strange. In this sense, anthropologists import the exotic, and that, I suppose, puts us on the side of the angels (s. 328).

Så långt som att se studielitteraturens personage som bärare av "det naturliga" och det egna som egendomligt behöver kanske inte etnologen gå - och har för den delen heller knappast möjlighet till. Men han kan komma en bra bit på väg - och ha glädje därav.

Det handlar trots allt inte bara om att läsa om Berawans eller något annat spännande folk, det handlar också om att göra fältarbete och producera god vetenskap. Etnologerna bör därför efter förmåga skaffa sig analytiska redskap och det bästa varuhuset är utan tvekan det antropologiska. Detta leder emellertid inte på något oförmedlat sätt över från studiet av oss själva till studiet av andra.

Att tro så är att begå ett analytiskt felsslut av samma slag som när forskarna på 1960-talet trodde att det var slut med zigenarna bara för att de tröttnat på att bo i tält och gillade att åka bil bättre än bakom häst och vagn.

Såvitt jag förstår är etnologerna fullt sysselsatta med att utforska Sverige och svenskarna och beger sig till och med ogärna (tyvärr) ens ut i det Europa som finns inskrivit i ämnesbeteckningen. Något identitetsbyte inom ämnet handlar således inte det antropologiska intresset om - utan om analytiskt förnuft.

Note:

Artikeln har tidigare varit publicerad i den interna *Doktorandbulletinen* nr 7 (mars 1982) vid institutionen i Stockholm.

Nyt og noter

Institutt for folkeminnevitenskap, Oslo

I vårsemesteret 1982 avla Ragnheidur H. Þorarinsdóttir magistergradseksamen ved instituttet. Hun har skrevet om barnetradisjon på Øst-Island til sin magistergradsavhandling. Emnet til prøveforelesningen var folkloristikk og kvinneforskning, en vurdering. Ragnheidur er Islands lokalredaktør i Nord Nytt og er nå ansatt som direktør for et nytt museum på Øst-Island.

Ved siden av ordinære forelesninger, har det blitt holdt en rekke seminarer ved Instituttet i høst. Temaene har vært svært forskjellige, bl.a. kvinneforskning, kontekstproblematikken, oral-historybevegelsen og folkloristikk, og psykologisk eventyrfortolkning med innledning av sjefpsykolog Paul Jan Brudal.

På Norsk Folkeminnelags årsmøte i juni gikk Velle Espeland av som formann etter å ha sittet i formanns-stolen i 6 år. Anne Swang ble valgt til ny formann. Det er første gang i lagets historie at formannen er kvinne. Laget utgir tradisjonssamlinger fra hele landet.

Institutt for folkelivsgransking, Universitetet i Oslo

Det begynte 40 nye studenter ved instituttet i høst, og dette er et høyt tall sammenliknet med tidligere år. Forelesningssalen er nesten blitt for liten. Grunnfagsstudentene var på den faste ekskursjonen til Maihaugen, Lillehammer, i september. Det var en fin tur, hvor de nye studentene fikk sjansen til å bli fort kjent med hverandre.

Dugnads redaksjon har fått tre nye medlemmer: Susan Barr, Bjørn Fjellheim og Tove Tor-sæter.

Det årlige Etnologseminaret er under forberedelse. Det skal avholdes i januar 1983, og temaet skal være Hamskiftet.

Instituttet uteksaminerer to kandidater til magistergraden dette semesteret. Det er Even Gaukstad og Harald Hvattum. Dessuten er Bjørn Fjellheim og Grete Swensen ansatt som vitenskapelige assistenter.

Balkanseminarium i Uppsala

Under våren 1982 har initiativ tagits till att bilda ett Balkanseminarium vid Uppsala universitet. Avsikten är att försöka samordna forskare från olika ämnesområden som intresserat sig för Balkanhalvöns länder, kulturer, språk och samhällen för att i seminarieform dela med oss av våra kunskaper. Områdesstudier har blivit allt populärare vid de svenska universiteten, och Balkan är ett utomordentligt intressant område, som bl.a på grund av den språkliga uppdelningen hittills mest studerats partiellt och vid olika institutioner. För etnologerna är ju Balkan halvön av särskilt stort intresse, dels för att många invandrargrupper kommer därifrån, dels utgör det etniskplurala och kulturellt komplexa Balkan med den från övriga Europa starkt avvikande sociala strukturen ett både pedagogiskt och kunskapsteoretiskt intressant objekt. Inom kursen "Kulturvariation i Europa" har Balkan därför fått en framträdande plats.

Balkanseminariet består av ett tiotal forskare som representerar olika ämnesområden, däribland sociologi, etnologi, historia, slaviska språk och romanska språk. Förutom seminarier avser gruppen att bedriva undervisning i för balkanistiken viktiga ämnen där universitetet i dag inte bedriver någon undervisning. Hötsterminen 1982 anordnas en kurs i albanska och längre fram planeras en kurs i makedonska. Gruppen har också börjat bygga upp ett bibliotek med balkanlitteratur.

Ingvar Svanberg

Udstilling om lokalkultur og arbejderkultur.

I ugen fra den 9. til den 16. februar 1983 vises i Sjællandsgades Beboerhus i Århus udstillingen "Baggårdsretirader og afhøvede gulve". Udstillingen er åben daglig fra kl. 14-21. Udstillingen, der er et resultat af et litteraturhistorisk projekt om litteraturen i lokalsamfundet, er opbygget i to hovedafdelinger. Ved hjælp af plancher skildres den lokalhistoriske proces i Sjællandsgade-kvarteret i Århus i to historiske knudepunkter: Under industrialiseringen i 1890'erne og under kvarterets nutidige ombrydninger i 1960'erne og -70'erne. Ud fra billeder og tekst søges der givet en samlet fortolkning af lokalkulturen i de to perioder. Til den moderne afdeling hører foruden båndafspilninger med beboerinterviews en lyd/dias-serie og en filmforevisning.

Anmeldelser

Bondesyninger på lærred.

af Gudrun Andresen.

Dragværk. Rudesyning. Korssting. Historie og teknik. Borgen. København 1981. 132 s. ill. 155 d.kr.

anm. af Helle Ravn.

"Bondesyninger" er den tredje bog af samme forfatter i en bemærkelsesværdig række af håndarbejdsbøger, der alle drager gamle danske tekstiler frem for at nutidens håndarbejdsinteresserede kan drage nytte og hente inspiration derfra.

I denne bog ligger hovedvægten på de tre broderiteknikker dragværk eller uddragen syning, rudesyning og korssting.

I en kort indledning tidsfæstes disse broderier til ca. 1750-1900, og Gudrun Andresen ser dem som udtryk for folkekunst. Derefter behandles de anvendte materialer, og det underrettes med rette, at de smukke broderier er et resultat af et samspil mellem stof, broderiteknik og mønster.

Hver af de tre teknikker bliver behandlet i to afsnit. Først illustreres og beskrives deres anvendelse ud fra lokale variationer. Dernæst vises ved hjælp af fine tegninger og fotografier, hvorledes disse syninger udføres.

Gudrun Andresen har virket som højskolelærer i mange år og har gennem sit arbejde med Danmarks Folkelige Broderier fået et indgående kendskab til danske tekstiler. Genstandsmaterialet anvendt i denne bog er i privateje, og bogen er derfor en bearbejdelse af materiale, der ikke kan studeres på museerne. Forfatterens forudsætninger giver imidlertid det negative udslag, at den sytekniske side af sagen er ret avanceret. Jeg tvivler på, at jeg vil kunne udføre dragværk og rydesyning ud fra denne bog.

Hvor meget jeg end priser G.A.'s grundige arbejde, store materiale og smukke bog, må jeg dog være kritisk overfor den kulturhistoriske bearbejdelse af materialet. Broderier bliver her beskrevet ud fra begrebet folkekunst. Folkekunst beskrives som en udtryksform, der afspejler jævne folks natur og væremåde.

Selv om hun sætter en tidsmæssig og social grænse for folkekunst, er det forkert at arbejde ud fra dette begreb. Derved betragter hun nemlig fænomener som noget statisk, der eksisterer i perioden og - bum - ophører. Af denne årsag finder der heller ingen analyse sted af de lokale variationer, hun selv lægger så stor vægt på.

Bogens undertitel er "Historie og teknik". I en bog med denne titel og byggende på så solidt et genstandsmateriale, forventer man at finde en analyse af broderiernes betydning i forhold til de broderede tekstiler, for det enkelte individ og i en samfundsmæssig kontekst.

I de senere år er kommet flere eksempler på analyser af tekstiler, som vil kunne anvendes i en bearbejdelse af bondesyningerne. Det ville være oplagt at analysere disse bondesyninger som en del af den tekstile helhed. Hvilke genstande var især broderet?

Hvilken betydning havde de i forhold til andre tekstiler? Hvilke ændringer skete der, såvel af genstanden som dens betydning?

Også kommunikationsaspektet ville det være interessant at inddrage. Hvilke signaler og symboler rummer de? Hvorledes videregives teknisk viden og holdninger om disse syninger dels indenfor lokalsamfundet og dels over tid?

Ved en samlet analyse af tekstilerne i et hushold er det økonomiske aspekt væsentligt. Hvorledes blev de broderede stykker vurderet i forhold til andre? Havde de en betydning for sammensætningen af et udstyr? Var de måske en del af en form for kvindelig kapital?

Den manglende analyse af disse bondesyninger gør, at bogen vil have en begrænset anvendelse blandt etnologer. Til gengæld har den ved fremhævelsen af samspillet mellem stof, broderiteknik og mønster en meget stor betydning i en tid, hvor megen anvendelse af gamle teknikker bliver for-poppet og anvendt som led i en nostalgisk bølge.

Finnische Volkskunde. Materielle und gesellschaftliche Kultur.

av Veikko Anttila och Ilmar Talve.
Helmut Buske Verlag Hamburg 1980.

anm. av Marianne Wahlberg.

Skriften presenteras som nr 13 i en serie som utges av Finlandsinstitutet i Köln. På ca 150 sid, inklusive foton i svartvitt och i färg behandlas den finska folkkulturen på ett traditionellt sätt. Författarna inleder med en genomgång av naturförhållanden, det historiska förloppet och även ngt om hur Finland befolkats, sedan följer i tur och ordning kap om bosättning och bebyggelse, samarbetsformer, familjen, byggnaderna, näringarna, kosthållet, transport, folkdräkt och nationaldräkt, textilier, folkkonst, livets fester, årsfesterna, ngt om städerna och om industri och arbetarbebyggelse. Framställningen är klart historisk med en ambition att även fånga ngt av nutiden, t.ex hur ett älgkalas i dag för vidare att äldre festmönster. Det är i huvudsak tiden 1880-1930 som skildras och i första hand landsbygdsförhållanden, i två korta kap ges en översiktlig bild av stads- och industrikulturen, tyvärr det enda material som känns nytt och fräscht.

De ekologiska betingelserna har varit viktiga för förf och här förs än en gång de tankar fram som under lång tid engagerat traditionella etnologer, nämligen uppdelningen av Finland i en västlig och i en östlig zon. Gång på gång fastslås att gränsen mellan östfinskt och västfinskt samtidigt är en kulturgräns. Förf säger sig också vilja visa hur det finska folket smält samman dessa östliga och västliga drag till en gemensam finsk kultur, men tydligen tar förf intresse för kulturutvecklingen slut efter 1930, man konstaterar nämligen att industrialismen och urbaniseringen fört Finland närmare den amerikanska och europeiska enhetskulturen som såvitt jag forstår, inte skulle vara lika väsentlig att utforska. Dock borde det vara mkt intressant att få veta hur t.ex världskrigen påverkat folkkulturen och därigenom människornas livsmönster, värderingar etc. Man kan t.ex nämna sådana konkreta saker som de hantverkare och tillverkare som uppstod för att utföra "surrogatföremål" - vart tog de vägen sedan? En del av dessa kristidsföremål tillverkas nu som ett slags exklusiva turistsouvenirer.

En annan viktig fråga är. Vem är boken skriven för? Enligt utgivaren har den tillkommit under viss vanda, så har bl a den ursprungliga förf utbyttts mot de ovan nämnda. Den tyska översättningen är enkel och de bilder som används belyser på ett pedagogiskt sätt vad som sägs i texten, men tyvärr är den inte på ngt sätt problemorienterad. Lättillgängligheten gör den förmodligen användbar som bredvidläsningslitteratur i t.ex den svenska gymnasieskolan. Förmodligen kan den även uppväcka ett visst intresse hos den resande tyska allmänheten och att den kanske skrivits just för en kontinental publik framgår av att förf i ett kap bl a påpekar att Finlands vattendrag är tillfrusna vintertid. Dessutom behandlas även de omtalade karelska pirogerna liksom den finska bastun.

Folklivsskildringar i urval.

av Stig Tornehed.

J.A. Göth - en opptecknare av småfolkets historia.
Falköping 1981. LT:s förlag.

anm av Bengt-Arne Person.

I serien Svenska bokskatter har några folklivsskildringar av J.A. Göth presenterats som berättelser ur småfolkets historia i Sjösåsbygden, Kronobergs län, i det sydsvenska landskapet Småland.

Stig Tornehed, mångårig radioman med hembygd och folkkultur som specialitet, nu TV-chef i Växjö, har insett värdet av att den som skriver folkets historia såsom den berättas av folket också bereds tillfälle, om även posthumt, att lämna ett bidrag till den lokalhistoriska forskningen.

Vem var J.A. Göth? Jo, en märklig smålänning som föddes 1869 i "den fattigaste och minsta torpstugan i bygden". Han skulle komma att i sann Hazellius-anda bygga upp ett Smålands Skansen i Braås, i grannskapet av Växjö, skriva folklustspel, ett trettiotal bygdeskildringar, som ibland utkom på eget förlag, bli en av Nordiska museets främste ortsmiddelare och en god bygdemålsberättare. Han förblev småbrukare och om sin utbildning skrev han själv: "Mina universitet var torpstugorna och mina professorer var käringar och gubbar".

Denne meget folkkære upptecknare av en levande allmogetradition bortom allfarvägen för oss nära människorna i deras vardag. Det är berättelser som oförblomerat skildrar verkligheten. Samtida författare av småländskt ursprung som Albert Engström och Vilhelm Moberg uppskattade Göths ärliga sätt att dokumentera samtiden, men också hans förmåga att levandegöra den historiska traditionen i bygdegårdar och hembygdsparkar. Under senare delen av sitt långa och rika liv blev Göth författare på heltid. Han lade ner pennan för alltid 1952. Då efterlämnade han en kulturhistorisk skattkammare, vars material blott i ringa omfattning bearbetats inom den etnologiska forskningen. Stig Tornehed har här på ett otomordentligt sätt velat föra fram ett väsentligt dokumentärt material, som ofta förblir bortglömt i det etnologiska fältarbetet. Man skulle onekligen önska sig en sammanställning av motsvarande materialsamlingar i Norden, ty dessa finns i icke ringa omfattning som ett uttryck för en rad räddningsaktioner av den förindustriella bondekulturen. Här inryms mycket av tvärvetenskapligt intresse. Kanske någon universitetsinstitution skulle vilja ta upp denna handske?

Trælbunden frihed.

af Troels Boeberg Jensen og Jes Jessen.
Odense 1981. 158 s.

anm. af Else Marie Kofod.

Bogen er det tiende bind i serien "Dansk kulturhistorie og bevidsthedsdannelse 1880-1920", der bliver redigeret af Povl Schmidt og Jørgen Gleeurup fra Nordisk Institut på Odense Universitet. "Trælbunden frihed" består af en række artikler fra samtidige fagblade og tidsskrifter, "som har haft tilknytning til og opfattet sig som talerør for forskellige grupper i landbobefolkningen". Formålet med at udgive en sådan antologi har været, at belyse, hvordan ændringerne i landboernes arbejdsforhold også medførte nye holdninger og overvejelser af politisk og social art.

I et forord gør de to forfattere rede for den politiske og sociale udvikling igennem det 19. årh., således at læseren får en nødtørftig baggrund for at forstå de ting, der sker på

landet i de sidste to årtier. I en kort gennemgang af antologiens to hovedafsnit, beskriver forfatterne den del af udviklingen, de har lagt vægt på, og som derfor afspejles dels i deres udvalg af tekster og dels i dispositionen.

Af første hovedafsnit fremgår, hvordan samfundsudviklingen ændrer landboernes arbejde og som følge heraf tænkemåde. Det gamle gårdhusholds fællesskab og indbyrdes afhængighedsforhold opløses på flere måder: kvinderne mister et vigtigt ansvarsområde ved at mælken nu forarbejdes på andelsmejerierne. Istedet vender de sig mod de indendørs sysler, med familie, hygiejne o.l. Skellet mellem gårdmandsfamilien og tjenestefolkene uddybes, således at der ikke længere er tale om et gårdhushold, hvor familiegruppen kun adskilte sig fra anden arbejdskraft ved at det var den, der forvaltede kapitalen. Istedet er det nu arbejdsgivere, på den ene side og arbejdstagere på den anden side. Gårdmandens ansvarsfølelse overfor de ansatte mindskes i takt med denne udvikling, mens arbejder- og fattigdomsproblemerne vokser. Samtidig voksede dog også en stigende bevidsthed omkring det at være lønarbejder, om at organisere sig og om det at betragte sin arbejdskraft som en salgsvare.

I antologiens andet hovedafsnit bliver man præsenteret for en række mere teoretiske artikler der, med udgangspunkt i 3 forskellige idestrømninger beskriver, hvordan arbejdsforholdene og tænkemåden kan ændre udviklingen i landbrugssamfundet. De tre idestrømninger, der trækkes frem, er georgeismen, andelstanken og socialismen. At der finder en vekselvirkning sted mellem på den ene side de strømninger, der ligger i tiden, og på den anden side følgerne af en helt konkret samfundsudvikling, antydes implicit ved, at flere af artiklerne i første afsnit er skrevet på én af de 3 overnævnte idestrømningers præmisser.

Som supplement til periode- og emnelæsning er antologien nyttig. Da ingen af de repræsenterede tidsskrifter er indekseret i de gængse bibliografiske hjælpemidler er et ellers vanskeligt tilgængeligt stof blevet lettere at anvende. En god ide er det desuden at beskrive de repræsenterede tidsskrifter, jvf. listen bag i bogen, fordi læseren derved får mulighed for at sætte de enkelte artikler i relation til målsætning, redaktion o.l. for det tidsskrift, artiklen stammer fra. I forlængelse heraf kunne man nævne spørgsmålet om artiklernes ophavsmænd. Forfatterne skriver i foror-

det, at de har ønsket at lade "tidens landmand, hans kone og deres tjenestefolk" selv tale. Desværre har disse kun sjældent yttet sig offentligt om deres arbejdsforhold og tænkemåde, hvorfor det har været nødvendigt at medtage artikler, der er skrevet af "landbrugsfaglige rådgivere og skrivende ideologer, der formulerer sig ud fra en selvforståelse om at tale i landbobefolkningens (eller grupper af landbobefolkningens) interesse". Man kunne derfor godt nære en vis tvivl om, hvorvidt det virkelig er landbobefolkningen selv, der taler, eller hvorvidt det er de lærere, landbrugskandidater, akademikere eller politiske skribenter, som faktisk har skrevet langt de fleste af artiklerne, og som man godt kunne forestille sig også havde andre interesser at varetage, hvadenten det er politiske eller faglige eller mere personlige.

I forbindelse med udvælgelsen af de enkelte artikler ville det have forøget brugsværdien af antologien, hvis forfatterne havde beskrevet hvilke udvælgelseskriterier, der er blevet anvendt. Det samme gælder for så vidt også m.h.t. valget af hvilke tidsskrifter, der skulle undersøges. Endelig skal nævnes at antologien består af så mange forskellige artikler, at det kan være svært at finde sammenhængen, hvis man læser den som et selvstændigt værk - også selv om man læser forordet og den detaljerede indholdsfortegnelse bag i bogen flere gange forinden.

Blow Boys Blow.

Sjanties frå Diderik Brochmanns samlinger.

av Velle Espeland.

Norsk Folkeminnelags Skrifter nr. 123. Oslo, Tiden Norsk Forlag, 1981. 85 s. mus. noder.

anm. af Otto Holzapfel.

Diderik Brochmann, født 1879, var selv til søs og udgav sine shanty-samlinger på populariserende maner fra 1908 til 1937. Det er fra disse publikationer de her optrykte viser er taget, delvis suppleret med melodier fra S. Hugills engelske udgaver. De for det meste engelske tekster vidner om en svunden tid. Velle Espeland giver i denne ukomplicerede lille bog indledningsvis korte oplysninger om visernes syngemaner og brugsfunktion.

Det osynliga arvet.

Sexton invandare om sin bakgrund.

av Billy Ehn & Karl-Olov Arnstberg.
Författarförlaget. Lund 1980. 311 s.

anm. av Ingvar Svanberg.

För ett par år sedan gav Författarförlaget i Stockholm de båda etnologerna Billy Ehn och Karl-Olov Arnstberg i uppdrag att i bokform skildra "de vanor, värden och normer som invandare fört med sig till Sverige och som svenskarna sällan bryr sig om, ofta missförstår och lätt skakar på huvudet åt". De båda författarna valde att intervjua sexton invandrare av varierande kulturell och geografisk bakgrund. Intervjupersonerna kommer från Finland, Jugoslavien, Chile, Turkiet, Grekland, Polen, Tyskland, Syrien och Ecuador och omfattar flera olika etniska och religiösa grupper.

I intervjuerna berättar sagespersonerna om sin uppväxt och bakgrund i sina respektive hemländer. Biografierna återges i lätt redigerad form interfolierade med intervjuarnas frågor. De enskilda biografierna ger en föreställning om den mångfascetterade bakgrund de människor har som vi lätt buntar ihop till en schablonmässig bild eller föreställning om invandrarbakgrund.

De olika invandrarna har gett sin egen bild om sin egen bakgrund. De har tagit fasta på olika saker i sina kulturarv. Flyktingar och politiskt aktiva har många gånger lagt tonvikten på det dramatiska, andra har redogjort för sin personliga version av respektive hemlands könsroller, barnuppfostran, familjerutiner och kamratumgänge. Erfarenheterna i Sverige och uppfattningen om svenskarna har förmodligen präglat den bild man har av sin egen bakgrund. Men det är inte bara om bakgrunden som berättarna i boken redogör. De skildrar också upprottet, utvandringsbeslutet och de nya erfarenheter man förvärvat i Sverige.

Boken ger en fin bild av olika immigran-töden. Genom att välja biografins form lyckas Ehn och Arnstberg förmedla en omedelbar närhet och insikt i hur en enskild individ uppfattar sin bakgrund och nya tillvaro och hur det kan kännas att byta hemland. I inledningen försöker Ehn och Arnstberg att systematisera de olika berättelsernas innehåll, att finna gemensamma drag i variationen. På så vis får läsaren en viss stadga. Inledningen

ger en insigt om att det individuella trots allt kan sättas in i ett större sammanhang, att det finns vissa urskiljbara generella drag i berättelserna.

Det är min övertygelse att fler än jag kommer att finna den här boken intressant och tankeväckande.

Dansk erindringslitteratur 1956-77. En annoteret bibliografi.

af Sonja Jensen og Margit Sloth Christensen.
København 1981. 270 s. ill. (Studier fra Danmarks
Biblioteksskole 38).

anm. af Else Marie Kofod.

"Dansk erindringslitteratur 1956-77" er en hovedopgave fra Danmarks Biblioteksskole, 1979. Den består af en annoteret bibliografi over 517 erindringer, der er udkommet i perioden 1956-77, og hvis handling først og fremmest er henlagt til Danmark i det 20. århundrede. Medtaget er ikke erindringer "af almen, filosofisk, religiøs eller politisk karakter" eller erindringer, der "handler om forfatterens arbejdsområde i almindelighed", ligesom skønlitteratur eller skønlitterært lignende erindringer og visse typer af dagbøger, breve og interviews også er udeladt.

Bibliografien er ordnet alfabetisk efter forfatternes efternavne. I tilfælde af dobbeltnavne er der henvisninger fra det ikke benyttede navn. Bag i bogen findes et titel- og illustratorregister.

De enkelte annotationer beskriver dels bogens udstyr og sammenhæng med andre værker og dels bogens indhold. Det betyder, at man kan finde oplysninger om "bogens hovedtema(er), oplysninger om forfatterne, steds- og tidsangivelse" m.m. Man vil også kunne finde visse vurderende bemærkninger i forbindelse med bogens "litterære kvalitet, det sproglige niveau og dermed målgrupper, ligesom bogens "farve" eller "tone" karakteriseres".

Formålet har været at skabe et arbejdsredskab, der både skal kunne anvendes af "bib-

liotekarer og af de lånere, som selv ønsker at søge litteratur i denne gruppe". Det er i høj grad lykkedes forfatterne at skabe et sådant redskab, idet det faktisk er muligt ud fra de udarbejdede annotationer at få et indtryk af de enkelte erindringer, ligesom også konsekvensen m.h.t. de medtagne oplysninger fortjener at blive nævnt. Synd er det dog, at emneregistret "ikke blev fundet tilstrækkeligt godt til at komme med". Mange har netop ofte brug for at finde erindringer fra en bestemt årrække, et bestemt miljø e.l.e., så det ville virkelig have været en god hjælp, hvis det havde været der - også set i relation til de øvrige eksisterende hjælpemidler.

I forordet gør forfatterne omhyggeligt rede for deres arbejdsmetode og udvælgelseskriterier. Undervejs er ca 2/3 af de registrerede erindringer blevet sorteret fra, fordi de ikke faldt inden for de afstukne grænser. Det er forståeligt nok, at man i forbindelse med en hovedopgave må lave logne udvælgelseskriterier, når der er tale om så stort et materiale, og at noget, der måske burde være medtaget, derved bliver sorteret fra. I dette tilfælde gælder det f.eks. de skønlitterært-lignende erindringer, d.v.s. "bøger, hvor der konsekvent er anvendt hun/han, og hvor der ingen steder i bogen fremgår, at den fremstiller forfatterens personlige erindring". Et citat fra Eske K. Mathiesen, *Erindringer som historieskrivning*, København 1981, s.17-18, vil vise hvorfor: "En tredje gruppe udgøres af de erindringer, som har fået roman- eller novelleform, eller i alle tilfælde ikke er skrevet i jeg-form. Af formen skal man ikke lade sig forlede til at tro, at disse erindringer er mindre "ægte" end de andre. Foruden litterære ambitioner kan der ligge blufærdigheds- eller diskriminationshensyn bag".

I mange af annotationerne er der taget stilling til bøgernes sproglige niveau og dermed også deres målgruppe. Dette er set ud fra et bruger-synspunkt en god ting. Mere problematisk er spørgsmålet om "litterær kvalitet". Den difition, man får i forordet, kan bruges i relation til skønlitteratur, mens den nok i forbindelse med erindringer kan virke temmelig prætentios. Når man om nr. 5 (Ingrid Andersen: *Jeg kan se det ligeså tydeligt*) læser, at bogen er holdt i taleprog, "hvilket virker primitivt", eller om nr. 503, (Else Vedel: *En gård i Jelling*), at den er "skrevet i et ubehjælpsomt sprog", bliver man glad for, at "det litterære kvalitets-krav" ikke har været anvendt som udvælgelseskriterium.

Sources and Analogues of the Uncle Remus Tales.

av Florence E. Baer.
FF Communications No. 228. Helsinki 1980. Uinnbundet. 188 s.

anm av Ronald Grambo.

Det mest omfattende korpus av folkelige beretninger av ulike slag i USA stammer fra den svarte befolkningen, som med sine 20 millioner utgjør ca. en tiende-del av innbyggertallet.

Denne rike folkloristiske skatt ble kjent for det store publikum i 1880 da J.C. Harris en journalist fra Georgia, gav ut boken *Uncle Remus, His Songs and His Sayings: the Folk-Lore of the Old Plantation*. Den kom ut i New York. Den inneholder 34 fortellinger i den dialekt som de ble fortalt i.

Folkloristene begynte med en gang å søke etter paralleller fra andre land og kulturer. Harris selv la vekt på at bøkene om onkel Remus beretninger skulle ha en autentisk klang, og han understreket at en derfor måtte gjengi dem i den dialekt som de ble fremført i. Hovedinformanten, onkel Remus selv, synes å være modellert over flere slaver og kan ikke umiddelbart føres tilbake til noen bestemt mann. Vi vet at Harris ikke ønsket å publisere materiale som han trodde var uekte. Derfor ville han verifisere de beretningene han offentliggjorde ved å sammenholde dem med andre varianter som var funnet i muntlig tradisjon. Det kunne være interessant å sammenligne de trykte fortellingene med originalmanuskriptene og undersøke om Harris foretok mange justeringer av materialet. Men en må her erindre seg at Harris arbeidet som en journalist. Manuskriptene ble som regel ødelagt sammen med korrekturflakene etter at disse var behørig gjennomsett og rettet. En skal merke seg at Harris la vekt på å komme frem med paralleller til beretningene i noteapparatet. Han presenterte bøkene sine med et gjennomført vitenskapelig noteapparat. Han hadde vel ventet respons for dette viktige arbeidet, men den uteble dessverre. Senere fremstilte Harris seg som helt uvitende når det gjaldt folkloristisk metodikk, sannsynligvis som reaksjon på den likegyldighet som arbeidene hans ble møtt med av folk som hadde vitenskapelig bakgrunn til å kunne bedømme disse bøkene.

Forfatteren har satt seg som mål å analysere hver enkelt fortelling i samlingene til

Harris og klarlegge proveniensen. Spørsmålet er om beretningene er av afrikansk opprinnelse eller ikke. En må undersøke om enkelte av dem stammer fra Europa eller kanhende fra indianerne.

Forfatteren forsøker å finne analoger i Europa, Vest-india, Afrika og blant indianerstammene i Sørøst-staterne i USA. Som en forståelse, er dette primært katalogarbeid med hyppig anvendelse av Aarne og Thompsons eventyrkatalog og Thompsons motivindeks. Blant annet er også et uttrykt register brukt, som er forfattet av Sophonia Machabe Mofokent: *The Development of Leading Figures in Animal in Africa* (Univ. of Witwatersrand, Johannesburg).

På grunn av sin særegne karakter trenger nok det afro-amerikanske fortellerstoffet et eget register, eller kanskje flere i henhold til hva slags genre det dreier seg om.

Den altoverveiende delen av beretningene til Harris er dyreeventyr. Hovedpersonen er gjerne Brer Rabbit som ofte trekker det lengste strå i sine stadige skjærmydsler med Brer Fox og Brer Bear. Den aller mest kjente fortellingen er utvilsomt Tar Baby (AaTh 175). Her lykkes det kaninen ved list å få reven og den lille kaninen klistret fast til en tjørredukke i tornekraattet. Harris og hans lesekreter gikk ut fra at denne beretningen måtte stamme fra Afrika opprinnelig. Her og i Vest-india fins det da også parallele fortellinger.

Av de 184 som her gjennomgås, stammer i følge forfatteren 122 (66,3%) fra Afrika. Dessuten stammer 28 (15,2%) sannsynligvis fra Europa (dette omfatter også De britiske øyer) og 17 (9,2%) synes å ha oppstått i den nye verden (afro-amerikansk omfatter både USA og Vest-india). Tre er så oppblandet at en ikke kan bestemme proveniensen, fire kommer enten fra Europa eller Afrika og ni forekommer det ikke paralleller til.

Florence E. Baer peker i sitt korte (egentlig for korte) slutt-kapittel på at dyr som trickstere forekommer meget ofte i Afrika. Hun nevner spesielt at den afrikanske haren må være grunnlaget for Brer Rabbit i historiene til onkel Remus.

Denne boken virker meget vederheftig, men har sine åpenbare begrensninger. Vi får ikke rede på hvilke faktorer i det gamle slavemiljøet som har bevirket at disse fortellingene i det hele tatt ble tatt vare på og fortalt. Dessuten meddeles ikke hva slags situasjoner, ved hvilke anledninger slike beretninger ble fortalt. Vi vet heller ikke om hvor-

vidt faktorer som kjønn og alder kan ha påvirket repertoaret til fortellerne. Kontekstuelle data mangler altså. Videre må en vel ha i tankerne at dette i mangt og meget er materiale som er kommet fra Afrika. Hvilken rolle spilte de ulike beretningene i Afrika og hvilke forandringer i form og funksjon ble disse til del ved overflytningen til USA? Hvor stabil har den afrikanske tradisjonen i det hele tatt vært? Dette er naturligvis spørsmål av vidt-trekkende omfang, men disse problemene må en gang reises.

Forfatteren kjenner ikke Elsie Clew Parsons store arbeid (samlet utgitt i tidsskriftartikler i årene 1917 til 1943) som omfatter hundre autentiske tekster, heller ikke hennes trebinds verk *Folk-Lore of the Antilles, French and English* (MAFLS 26, 1943). Hun kunne ha benyttet K.W. Clarke: *A Motif-Index of the Folktales of Culture-Area V, West Africa* (1975), som riktignok er uttrykt, men som sikkert kunne utlånes som mikrofilm. En burde også nevne M.W. Beckwith: *Jamaica Anansi-Stories New York 1924* som ville ha vært i blinken for denne undersøkelsen.

Som sagt, dette er en nyttig bok for komparatistene, men den mangler liksom kjøtt og blod. En betrakter ikke beretningene som produkter av livssyn og sosiale forhold. En kjenner smaken av bibliotekstøvet, men ikke av det pulserende livet som beretningene var en del av.

Samerna i Sovjetunionen.

Historia, næringsliv, kultur.

av Aleksej Kiseljov & Tatjana Kiseljova.

Lunds Universitets Geografiska Institution. Elmhult 1981. 131 s.

anm. av Ingvor Swanberg.

Vår kjennedom om samerna i Sovjetunionen i dag er alltså knapphändig. Litteraturen er sparsam og de fleste oppgifter om samerna på Kola-halvön i handböckerna bygger på äldre i synnerhet språkvetenskaplige arbeiten. Vad som hänt bland samerna under Sovjetpoken är mindre känt. Först för några år sedan sammanställde Kerstin Eidlitz-Kuoljok en liten expose byggd på de fåtaliga sovjetiska undersökningar som publicerats. År 1979 kom det dock ut ett större arbete i Murmansks om samernas

historia i Sovjetunionen efter revolutionen. Fil. dr. Elis Pålsson vid Geografiska institutionen i Lund har påpassligt översatt detta arbete vilket måste betraktas som synnerligen förtjänstfullt. Enligt Pålssons förord föreligger enstaka små avvikelser från originaltexten, dessutom har smärre partier utelämnats då de av översättaren betraktas som ointressant för nordisk publik. Översättningen är också försedd med några förklarande noter, däremot har en del av originalets källhänvisningar utelämnats. För de som inte är insatta i sovjetiska forskares vetenskapssyn och sovjetisk minoritetspolitik vill jag rekommendera att parallellt med den här boken läsa docent Kerstin Eidlitz-Kuoljoks klagörande och förtjänstfulla arbete "Revolutionen i norr. Om sovjetetnografi och minoritetspolitik". *Uppsala Research Reports in Cultural Anthropology* 1. Uppsala 1979. Först efter att ha läst den har man fått ett sammanhang och mycket i boken om de sovjetiska samerna blir begripligt.

"Samerna i Sovjetunionen" skildrar Kolasamernas liv under den sovjetiska tiden. Samerna är bosatte i Murmansdistriktet. Förutom samer, som har indigenatsrätt i området, finns där även kareler, ryssar och andra slaver samt *komer* (=syryaner) och *nener* (=samojeder). Pålsson kallar dem nentser, ibland ser man i litteraturen även nenetser). De två sistnämnda etniska grupperna flyttade in på Kola-halvön 1887 i samband med en epidemisk rensjukdom som härjade på Kaninhalvön varifrån de härstammar.

I början av 1920-talet uppgick samerna på Kola-halvön till omkring 1500 personer. Riktig statistik från den här tiden saknas dock. Enligt författarna var samerna fattiga och utnyttjadas av privata köpmän. Så beskriver förövrigt sovjetiska forskare situationen för de flesta nordliga folk vid den tiden. 90% av samerna var analfabeter, som jämförelse kan nämnas att 55% av komerna var analfabeter och av nenerna ca 70%. Samerna var spridda över hela Kolahalvön, bedrev nomadiserande renskötsel och vid kusten ett betydande havsfiske.

Efter Sovjetmaktens införande inrättade man rensköttarkolchoser och samerna bofastfjordes under 1930-talet. År 1932 var ca 50% av rensköttarna kollektiviserade. Strax före andra världskriget bodde samerna på 37 platser och kollektiviseringen var vid den här tiden helt slutförd.

Under andra världskriget inkallades och deltog nästan alla vuxna manliga samer. Detta rub-

bade könsfördelningen och det finns fortfarande ett markant kvinnoöverskott bland de sovjetiska samerna.

År 1970 uppgick samerna i Sovjetunionen till 1884 personer, varav 1715 bodde i Murmanskdistriktet. Dessa fördelar sig på Lovozero-räjongen där det bor 1022 samer, 264 bor i Kolaräjongen, 156 i Severomorsk, 156 i Apatitys, 57 i Montjegorsks och 56 i Murmansks administrationsområde. Av dessa har mindre än 60% samiska som modersmål och 1/3 del av de sovjetiska samerna bor i städer.

Renskötelsen har under årtiondenas lopp ändrat karaktär. Kollektiviseringen genomfördes med stora svårigheter och renarnas antal har växlat starkt. I början av 1970-talet hade man omorganiserat renskötsekolchoserna till sovchoser. Orsakerna till svårigheterna med renskötelsen i början av 1970-talet var enligt författarna minskade renbetesmarker på grund av industrialiseringen, svåra naturförhållanden, bristande planering och utbildningsproblem.

Vad beträffar den kulturella utvecklingen bland samerna framhåller författarna att Sovjetstaten alltid bemödar sig om att samerna skall bevare sina traditioner, sin nationella kultur och sitt konsthantverk, och att de inte skall förlora sitt språk. Sensationell är uppgiften om att man på nytt infört undervisning på samiska i skolorna i Lovozero-räjongen. Under det första årtiondet efter revolutionen förekom förmodligen en viss undervisning på samiska i skolorna på Kolahalvön. Man försökte också utveckla ett samiskt skriftspråk som dock aldrig slog igenom. Och år 1937 beslöts centralt att samiskan hörde till de språk som inte skulle utvecklas till et modernt skrift- och undervisningsspråk. I en not återger dock Elis Pålsson förtydligande uppgifter från Sovjetunionen att ingen undervisning på samiska bedrivs, däremot i samiska. Förutom språkundervisning i samiska ges alltså all annan undervisning fortfarande på ryska.

Författarna ger en utförlig redogörelse för den socialistiska omvandlingen under Sovjettiden. Man påtalar även brister, svårigheter och olösta problem. I ett slutkapitel ger författarna också sin syn på samerna i övriga Norden, en ganska pessimistisk syn. I ett slags sammanfattning framhåller de att de flesta nordiska samer lever vid existensminimum, har dålig utbildning och dålig politisk skolning. De nordiska samernas öde är ofta avhängigt naturens nycker, av den osäkra produktionsavsättningen och av hur renskötelsen och fisket lyckas. Det finns dock, enligt författarna, en del samer

som kämpar för sin existens, för politisk självständighet och bevarandet av samekulturen. I sin kamp får de bl.a. de nordiska kommistpartierna.

Avslutningsvis nämns också om kontakter mellan de sovjetiska samerna och de nordiska samerna i övrigt. Som bekant har de sovjetiska samerna inte varit intresserade av att delta i det samiska samarbetet på Nordkalotten. Deras deltagande har hitintills instränkt sig till att skicka folkloristgrupper vid kulturfestivaler. Det är också den typen av kontakter som redovisas här. En del samer från Norden har också besökt Lovozero.

Det är ingen tvekan om att den här boken i sin svenska översättning är ett välkommet viktigt tillskott till den rika litteratur om samer som föreligger, men där uppgifterna om de sovjetiska samerna är få och ofta starkt föråldrade. Man bör dock ha en viss kännedom om sovjetiska förhållanden och sovjetiska forskares sätt att framställa sitt material. Boken riktar sig till sovjetiska läsare, vilket man bör ha i minnet när man läser den.

Förutom kartor är boken illustrerad med fotografier, dessutom en förkortad bibliografi där översättaren också översatt titlarna. Boken "Samerna i Sovjetunionen" kan enklast erhållas direkt från översättaren (343 00 Elmhult, Sverige. Tel: 0476/112 10),

Allmogens byggnadskultur.

Förvandling och upplösning.

Intill 1900-talets början.

af Finn Werne.

Doktorsavhandling. Charlmers tekniska högskola, Göteborg 1980, XVII.-420 s. iii.

anm. Viggo Petersen.

I den allerførste sætning i indledningen til denne afhandling udtaler forfatteren, at byggevirksomheden i det industrialiserede samfund præges af en ensidig forretningsøkonomisk tænkning, af arbejdsfordelingens problemer og kulturløshed. Man får altså straks fra begyndelsen et indtryk af forfatterens holdning til sit emne, og vi får da også snart efter at vide, at et af hovedformålene med afhandlingen er at vise, hvordan produktionen af huse er blevet fragtet folket og er blevet fremmed for store grupper af mennesker. Det er bogens erklære-

de mål at bidrage til en udvikling, hvor folket igen bliver bærer af bygningskulturen, hvor livet igen får et skabende indhold, og menneskene får ret til at udvikle sig i meningsfyldt arbejde og glæde over livets rige helhed. Forfatteren vil støtte den undertrykte, men levende folkelige bygningskultur. Karl Marx's og Mao Tse-Tungs historieopfattelse og videnskabs-teori har været vejledende for forfatteren, men det har ikke været hans hensigt, siger han, at drive kildekritik eller give en indtrængende beskrivelse af et historisk forløb. Han har ikke villet tilføre forskningen nyt kildemateriale gennem egne feltstudier eller finde nyt materiale i arkiverne, men han har holdt sig til litteraturen og svarene på Nordiska Museets spørgerister fra 1920'erne og 1930'erne. Indledningen slutter med at forfatteren forklarer, at afhandlingen først og fremmest er en arbejdsrapport og et tendentiøst program til et fortsat forskning.

I det første hovedafsnit gennemgår forfatteren almuens byggeri i 1700-tallet og 1800-tallet, da folket stadig havde den direkte kontrol over deres eget byggeri. I andet afsnit beskriver han, hvordan de forskellige stænders byggeri fra middelalderen har udviklet sig forskelligt, og i tredje hovedafsnit behandles udvikling og opløsning af almuens bygningskultur under indvirkning fra statsmagt og fremvoksende kapitalisme. Sidste afsnit udgøres af sammenfatning og diskussion.

For anmelderen har det afgjort været mest interessant at læse det sidste, sammenfattende afsnit, fordi forfatteren her klarest og mest koncentreret redegør for, hvordan det er gået til, at almuen fra selv at medvirke ved boligens opførelse efterhånden er blevet frataget mere og mere indflydelse på byggeriet, indtil bygningskulturen er blevet så fremmed for folket, at mange i dag, som forfatteren skriver, slet ikke ved, hvad der skjuler sig bag tapetet i deres egen stue. Det er jo rigtigt! Citatet er typisk for forfatterens udtryksform.

Derimod virker de indledende afsnit med gennemgang af bygningskulturens forskellige elementer ikke særligt dybtborende. Store dele af teksten består af ordrette citater fra andre forfatters bøger, og nogle af dem bruges endog flere gange. Undertiden er citaterne modstridende uden at det får konsekvenser for forfatteren. Også hvor der ikke er tale om ordrette citater har man ofte på fornemmelsen, at forlæggerne ikke er langt borte, men synsvinklerne er mange gange nye, f.eks. ses udskiftningerne, skovlovgivningen og lignende

statsindgreb i et usædvanligt negativt lys.

Teksten er overalt skrevet i et nemt forståeligt sprog, hvilket er meget rosværdigt, og forfatterens tankegang er behageligt let at følge. Det har utvivlsomt netop været forfatterens hensigt at skrive forståelige, og det er altså lykkedes.

Bogen er mangfoldiggjort ved direkte gengivelse af et maskinskrevet manuskript, og det er der vel ikke noget at indvende imod, men det er meget irriterende at illustrationer undertiden er så dårligt gengivet, at det er plad umuligt at se, hvad de forestiller.

Botare

En bok om etnomedicin i Norden

av Bente Gullveig Alver,
Bengt af Klintberg,
Birgitte Rørbye och
Anna-leena Siikala.

LTs förlag Stockholm Falköping 1980. ISBN 91-36-01654-3.

anm. av Hindrik Strandberg

Den här boken, som utkom år 1980 på LTs förlag i Sverige är sammanställd och utgiven av Bengt af Klintberg och består av ett "teckant porträtt" på fyra olika folkbotare från fyra av de nordiska länderna och den är resultatet av ett forskningsprojekt som utförts av en etnomedicinsk forskningsgrupp inom ramen för Nordic Institute of Folklore.

Den svenska folkbotaren är "Hejnum käringen" från Gotland som här avporträtteras av Bengt af Klingberg.

Hejnumkäringen som var Gotlands mest kända boterska hette egentligen Gertrud Ahlgren (1782-1874) och bodde i Hejnum på Gotland. I likhet med många andra kloka gummor så tillhörde Gertrud Ahlgren en botardynasti. Hon ärvde nämligen inte bara sina kunskaper utan också namnet av sin mor Greta Olofsdotter (1746-1831) från Gothum i närheten av Hejnum.

Den här skildringen omfattar dels den äldre och dels den yngre Hejnumkäringen och bygger på det omfattande arkivmaterialet dels i form av intervjuer och dels i form av artiklar skrivna om dem.

Hejnumkåringen besöktes till övervägande del av patienter från de närbelägna socknarna och patienterna tillhörde allmogen. Hejnumkåringens sjukdomsförklaring löd helt kort:

"Jag botar efter gammalt och doktorerna efter nytt, men sjukdomarna är efter gammalt". Förklaringarna till sjukdomarnas uppkomst har hon lärt sig av sin mor.

Som det i särklass vanligaste upphovet till sjukdomerna framstår de underjordiska "di sma unda jordi" som det heter på Gotland. Hennes botemedel består vanligtvis av torkade örter, isolering inomhus samt de rituella inslagen.

Hennes förmåga att ställa diagnos enbart genom att hålla i ett plagg som har tillhört den sjuke har även tillskrivits henne liksom en mängd andra botare inom Skandinavien. Hon ansågs även vara allvetande. Det som gör dessa boterskor unika är att det är frågan om en dynasti av boterskor faktiskt genom fyra generationer, där den folkmedicinska kunskapen har gått i arv inom familjen hemlighållande för utomstående.

Beskrivningen av en klok från Finland utgörs av det av Anna-Leena Siikala tecknade porträttet av Miina Huovinen (1837-1914) som var en verbalexatiker från Fjärrkarelen.

Han kallades för Tietjä-Miina vilket närmest betyder en vis man och han var känd över ett vidsträckt område som en vis man, sin vismångåva eller konsten att trolla hade han ärvt av sin farmor.

Kunskapen om Tietjä-Miina bygger på det upptecknade materialet. Av Miinas tradition av magiska kväden och trollformler att döma så var hans specialitet att avvärja och bota farfoter och sjukdom samt att trygga en framgångsrik boskapsskötsel och lindra eventuella förluster. Huvudsakligen använde Miina sitt kunnande till att hjälpa sina medmänniskor. Sel och lindra eventuella förluster. Huvudsakligen använde Miina sitt kunnande till att hjälpa sina medmänniskor.

Som botare representerade han den typ som har kallats verbalexatiker. I sin mest karaktäristiska form gestaltar sig boteakten härvid till ett skådespel där den exalterade botaren genom sin muntliga prestation försöker påverka sjukdomen eller rättare sagt dess vårlare.

Hans sjukdomsförklaringar kan indelas i följande grupper: sjukdomsprojektiler, en illvillig människa som sjukdomsvällare, en sjukdemon har trängt in i människan, sjukdomen uppkommer genom smitta. Hans redskap för

botande baserar sig helt på magins kraft och bestod bl.a. av alla slags påsar innehållande, björnskalle, tänder, tassar, klor, galla och strupen av en björn. Han hade dessutom en mössa och ett bälte, en rest av en uråldrig shaman-dräkt.

Boteakten bestod av att han förde patienten till den eldade bastun och badade den sjuke, läser trollformler eller besvärjelser och befinner sig i ett exalterat tillstånd och intensifierar sin behandling med speciella förfaringsätt allt efter sjukdomens art, t.ex. genom att skjuta med en pistol. Tietjä-Miina tilltalade sjukdomen, han bad och bönade skröt eller tvingade med våld.

Som botare så representerar Miina Huovinen liksom den fjärrkarelska vismannen i gemen en synnerligen ålderdomlig och renodlad typ.

Botaren från Danmark vars porträtt tecknas av Birgitte Rørbye representeras av Peder Kragssig (1812-1895) från Skanild på Jylland. Liksom ifråga om Hejnumkåringen så hade Peder Kragssig även en far Peder Kragssig, den äldre (1782-1853) av vilken han hade ärvt sitt kunnande på läkekonstens område.

Kunskapen om botaren bygger på arkivaliskt material bestående av hans egna handskrivna och tryckta böcker.

Det berättas att Peder Kragssig i samband med behandlingen pratade med sina patienter, ett drag som man möter hos framgångsrika botare, vidare gav han ett eller flere recept på olika medikamenter. Han kunde även lägga ett bra förband samt dra armar och ben i led. Bevarade patientbrev vittnar om att han ibland kunde ordinera sina huskurer uteslutande på folks egna sjukdomsbeskrivningar. Han var även djupt religiös. Hans tro på Guds kraft var så stark att han även använde bibelns ord i sin behandling av sjukdomen.

Peder Kragssig byggde till en början sitt kunnande på den muntliga erfarenheten och visdomen som han ärvt av sin far men under årens lopp samlade han ett helt litet bibliotek med medicinska handböcker och föreskrifter. Han hänvisar ofta t.ex. till Henrick Smids läkebok från 1577. I sina behandlingar ordinerade han många inhemska örter och dagliga matvaror men han brukade också i stor utsträckning färdiga medel som erhöles på apotek.

Skildringen av Peder Kragssig avslutas med en skematisk framställning av han botar - patient relationer.

Det framkommer även att Peder Kragssig

var en botare med en mycket stor praktik och han hade en allmän utbildning som låg över genomsnittet.

Det sista botarporträttet som är kallat "Andreas" handlar om en typisk representant för den etnomedicin som utövas i dagens Norge och det är tecknat av Bente Gullveig Alver. Det skiljer sig ifrån de tidigare inte enbart på grund av att det behandlar en nulevande botare utan även botarens metoder avviker. Andreas har nämligen "starka händer" och representerar sålunda en botartyp känd i hela Norden sedan gammalt.

Porträttet av Andreas har tillkommit dels genom att författaren har följt med honom i hans arbete och dels genom intervjuer med de patienter som han har behandlat.

Det sägs att Andreas händer har ett slags elektrisk utstrålning som kan lindra smärtor och bota sjukdom. Han ställer även diagnoser med hjälp av sina händer. Patienterna upplever behandlingen så att de känner en stark värme från hans händer och att det känns som om det går elektrisk ström genom dem.

De patienter som uppsöker Andreas hade i regel först besökt en läkare men eftersom de inte blivit botade och kände sig besvikna på den vård läkaren kunde erbjuda dem så vände de sig till Andreas.

De sjukdomar som Andreas behandlar är s.k. hopplösa sjukdomar som kroniska lidande och psykiska lidanden, det är cancer, stela nackar, dåliga ryggar, migrän osv. Men för Andreas är ingen sjukdom hopplös han sänder inte bort någon utan att först ha försökt att behandla. Efter behandlingen vill Andreas överbevisa sina patienter att de har blivit friska och ber dem därför utföra något som de knappast skulle ha kunnat göra innan de kom under behandling.

Botaren av typen Andreas är en institution som tar emot människor i en nödsituation som inte kan vända sig någon annanstans. Det sägs att etnomedicinen kommer trots allt att leva vidare i vårt samhälle som en marginell medicin eftersom det finns grupper av patienter som den vetenskapliga medicinen inte kan hjälpa.

Rubriken på den här boken lyder etnomedicin i Norden. En beskrivning av en botare från Island saknas helt och hållet.

Boken avslutas med en allmän etnomedicinsk översikt av Birgitte Rørbye i vilken de etnomedicinska grundbegreppen behandlas. Här ingår även en skematisk framställning av å ena sidan sjukdomsdramat och å andra sidan

en framställning av goda och dåliga patienter.

En mera ingående utredning görs även av patienterna som indelas i 14 olika grupper vilka framställs genom en kort beskrivande tabell och en litet utförligare beskrivning av varje enskild grupp.

Relationerna patient - sjukdomsbot, hälsa och bot tas även upp till behandling samt relationen botare - hälsa sjukdom och bot.

Den här allmänna översikten avslutas med en framställning av olika etnomedicinska upplevelseberättelser som indelas i två huvudtyper, nämligen botberättelser och sjukdomsberättelserna.

Översikten avslutas med ett avsnitt om botaren och samhället där författaren konstaterar att de ingår i en del av en samhällsmässig konflikt och detta tar sig uttryck i en dubbelhållning till dem.

Deras verksamhet kriminaliseras formellt men i praktiken kan de flesta utöva verksamheten någorlunda ostört.

Samhället håller fast vid sin tro på hälso-myten och därför har de behov av botaren, även om de officiellt kriminaliserar dem. Botarna är samhällsnyttiga när de skapar trivsel och hälsa men också när de kan nyttjas som syndabockar.

Båtflyktingarna.

av Annika Söderman-Wiren.

SIV Dokumentation. Stockholm 1980. 32 s. ISBN 91-7016-366-9.

anm. Inguar Svanberg.

Våren 1979 mottog Sverige den första gruppen kinesiska "båtflyktingar" från flyktingläger i Sydostasien. Senare har ytterligare grupper anslutit sig. Bakgrunden till flyktingströmmen torde väl vid det här laget vara väl känt med tanke på det stora utrymne de fått i massmedia. Man räknar med att bland de 370.000 flyktingarna i Sydostasien tillhör ca. 200.000 de s.k. båtflyktingarna. Sverige har i likhet med flera andra nordiska länder åtagit sig att ta emot en smärre kontingent av dessa flyktingar. Till Sverige uttas kinesisktalande flyktingar, bl.a. på grund av att Sverige förfogar över kinesisktalande tolkar och har bättre beredskap när det gäller hemspråklärare än för t.ex. vietnames-talande. Ett problem är dock att flyktingarna framförallt talar kanton- och chauhokinesis-

ka vilka är vitt åtskilda och ej förstårliga för mandarinkinesiskunniga, det språk vi i dagligt tal kallar kinesiska. Mandarinkinesiskan har som bekant status som riksspråk i Folkrepubliken Kina.

Den här skriften som sammanställts av Statens Invandraverk är ämnad som en kort informationskrift om de sydostasiatiska kinesiska flyktingarna. Innehållet är mycket ytligt och ger en snabbskiss över den kinesiska familjeorganisationen, religion, umgängesvanor, språk och marvanor. Etnologer har inte mycket att hämta här men kanske väl mer att ge, enkanterligen som etnografiska och sociologiska uppgifter om kineserna i Vietnam är mycket sparsamma. Behovet av att kartlägga de kinesiska invandrarernas levnadsvanor är stort och torde kunna vara till hjälp vid återanpassningen. Flyktinggruppens sociokulturella anpassning till det svenska samhället, reorganiseringen av familje- och släktbanden samt förändring och stabilitet i deras kultur torde vara av allmänetnologiskt intresse och borde sporra någon till forskning.

Læge-Bog vedkommende Mennisker, Hæster og Kiør.

av Ole Steensen Hotvet og Arne Johan Gjermundsen.

Holla Historielag, Ulefoss 1980. 199 s. Innb. n.kr. 150,00.

anm. av Reimund Kvideland.

Bonde Ole Hotvet (1731-1807), Holla i Telemark, førte i 1794 ei lækjesbok på 81 sider i pennen. Den er nå utgitt i faksimile med parallell transkribert tekst. Den blir i reklame og føreord karakterisert som "svartebok". Men den inneheld ikkje formlar og ikkje bøner, heller ikkje skademagi. Rettast er det å kalla den ei lækjesbok. Den er delt inn i tre avsnitt: 1. Sjukdommar på menneske, 2. på hestar, 3. på kyr. Deretter kjem eit avsnitt med ei anna hand og eit siste tillegg av O.S. på 37 sider med diverse lækjeråder. Dei tre hovudavsnitta startar med råder mot sjukdommar påførte ved trolldom, deretter "naturlige Sygdomme", som spedalskhet, syfilis og kreft. Trolldomssjukdommane er få når det gjeld hesten, men i klart flerital når det gjeld kyr. I heile boka er det den magiske medisinen som

dominerer med eit sterkt innslag av ekskrementlæra eller Drek-Apoteke.

Karakteristisk er at i tillegg til sjølve lækjeråda kjem ei rekkje eksempel som viser kor verksam ein kur er.

I tillegg til sjølve handskriftet inneheld boka 6 korte innleiingar, (s. xiii-xxxvi). Utgjevaren skriv om O. S. Hotvet. Velle Espeland har fått i oppdrag å skriva om svarteboka. Han gjennomgår dei kjende svartebøkene frå Telemark og konkluderer med at denne boka berre med sterke etterhald kan kallast svartebok, og at Ole Hotvet knappast er blitt oppfatta som svarteboksmann av samtida. Medisinhistorikaren Øyvind Larsen stiller spørsmålet om kva lækjesbokskrivarane las. Det er uklart om Larsen meiner at Ole Hotvet har lese dei forfatarane han refererer til. Personleg vil eg tru at han baserer sin kunnskap på tidlegare kompilasjonar, truleg på dansk.

Kjeldegrunnlaget er ikkje klarlagt og Larsen har ikkje hatt tid nok til å identifisera forfatarane og dei siterte verk. Sjølv gjorde eg eit stikkprov på "Johan Just Winkelmann som har udgivet den Bog, Dræk-Apoteket kaldet, i Bremen Anno 1696, den 4de Junii."

Når Larsen ikkje har klart å identifisera dette verket, er det fordi forfataren er Christian Franz Paullini (1643-1711) som gav ut eit Dræk-Apoteke i fleire utg. Eg hadde høve til å kontrollera ei utg. frå Frankfurt am Main 1734. Her finn vi i slutten av første del eit brev frå Winkelmann datert Bremen 4. juni 1696. Og i kap 20 ovanfor står nettopp dei kurar og historier som Hotvet refererer s. 12ff.

Botanikarane Ove Arbo Høeg og Inger Nordal har skrive så instruktivt som 2.5 sider tillet det om botanikken bak lækjeråda. Arnold Nordal, Inst. for farmakognosi skriv om lækjeråda og Per Slagvold karakteriserer veterinærmedisinen og viser i ei tabellarisk jamføring med P. C. Abildgaard: Dansk Helst og Queglære. Kbh 1791 at Hotvet byggjer mest på tradisjonell magisk medisin.

Boka er avslutta med merknader og saksregister. Bokutforminga er gjort med smak og omtanke. Faksimilen er klar, typevalet godt, detaljane gjennomtenkte frå innbinding i lyst skinn, svart forsatspapir til opplysningen om Hotvets signet s. 1. Nettopp derfor irriterer eit par unøyaktigheter: Mottoet s. v har ingen kjeldetilvising, nokre saksopplysningar er umotivert plasserte under teksten og språkforma i merknadene er stundom inkonsekvent. Men i det heile er likevel resultatet ei førsteklasses kjeldeutgave som kan stå som mønster for andre.

Træk af folkeskolens historie i Nord-slesvig 1864-1920.

af L.S. Ravn.

Åbenrå, Historisk Samfund for Sønderjylland 1981.
206 s. fotografier, kort.

anm. af Otto Holzapfel.

Ud fra egen oplevelse og erfaring formulerer L.S. Ravn i sin nye publikation eksemplarisk den nordslesvigske landsbyskoles skæbne i brydningen mellem dansk og tysk fra 1864 til 1920, altså under preusisk administration. Dette er indbundet i træk fra landsdelens almindelige historie siden sprogreskripterne fra 1851 og også vedrørende købstæderne og deres skoleforhold. Her skildres typiske drag fra skolens indre (læreruddannelse, undervisningsmateriale) og ydre (skolebyggeri, administration) historie. Bogen vidner med gennemtænkt materialesamling og citatudvalg om et mangfoldigt og solidt grundlag for videregående analyser på forskellige spændende områder: kulturelle skel og politiske grænser, tosprogethed og flersprogethed, den nationale vise som propagandamiddel, sprogpolitik, nationale (etniske) fordomme osv. Den inspirerende bog er udstyret med informative fotografier og kortskitser.

Folkmusik.

av Anneli Asplund och Matti Hako.
Finska Litteratursällskapet 1981

anm av Albert Anttonen

Insamlingen och forskningen av finsk folkmusik började egentligen i början av 1800-talet. Typiskt för denna verksamhet har tills helt nyligen varit att dessa musikforskare koncentrerat sig på musikens produkter dvs. melodierna. Före den etnomusikologiska forskningsinriktningen fästes ingen uppmärksamhet vid musikens sociala och kommunikativa aspekter.

Traditionellt har det rått en arbetsfördelning i forskningen av folkmusik dvs. mellan musikforskare som forskat i melodier och folklorister som forskat i texterna. Folkloristiken, som länge har varit textcentrerad, tolkade den sjungna folksången som oskriven litteratur. På grund av att forskarnas kompetens vanligen inte sträckt sig till de båda veten-

skapsgrenarna, har en helhetsbild av finsk folkmusik saknats.

Anneli Asplund och Matti Hako, erkända forskare inom både folkmusik och annan folktradition, har utgivit det första omfattande verket om finsk folkmusik. Boken som fått namnet "Folkmusik", råder bot på den brist som länge har rått inom forskningen, och tjänar också som ett basverk för dem många som intresserar sig för folkmusik. I boken har man samlat den musikologiska och folkloristiska kunskap som finns om folkmusik och sångtradition utan att glömma traditionens sociala sammanhang.

"Folkmusik" ger en bra bild av det man för ögonblickat känner till om finsk folkmusik. Den innehåller de nyaste rönen om genrerna i traditionell musik och dans och om deras utveckling, stil, innehållsmässiga och musikaliska drag samt om utövarna och i vilka sammanhang det har musiserats. Utom instrument-sång och danstraditionen presenteras också två etniska minoriteters musik, samernas och zigenarnas. Även insamlingen och forskningen av folkmusiken och den nuvarande renässans har granskats.

De äldsta finska folksångerna fanns i den fornfinska mytdiktningen, som enligt forskarna blev metrisk för ett par tusen år sen. Detta diktmått som kallas för kalevalameter har endast påträffats bland de västliga östersjöfinska folken: estländare, voter, ingermanländare, finnar och karelare. Motsvarande fenomen känner man inte till någon annan stans i världen.

Kalevalaspråket kan jämföras med ett musikaliskt modersmål, där individen lär sig reglerna för stil och konstruktion genom att tillägna sig det egna samfundets gemensamma musiktradition. Också det musikaliska tänkandet som styr variationerna inom musikens tonala principer är baserat på samfundets traditioner. I sånger med mycket snävt tonomfång har dessa variationer kunnat förekomma t.o.m. mycket rikligt. I Kalevalameterens melodier fanns det nämligen inte någon skild dur-moll tonalitet, utan skalans tredje ton kunde tack vare variationerna vara någondera dur, moll eller neutral. I stället för att tala om dur och moll skulle det också vara bättre att prata om stor och liten ters.

Kalevalametern, troke i fyra led, bevarades som den dominerande folkdiktningensmodell inom epiken, lyriken, bröllopsångerna och trollformler ända till slutet av 1600-talet, i det finsk-karelska kulturområdets östra delar bevarades den t.o.m. ända in på 1900-talet.

Den undanträngdes av en ny slags folksång med vers och rim som spreds från Skandinavien och Tyskland.

De äldsta instrumenten är den femsträngade kantelen och olika blås- och skrämseleinstrument, som herdarna använde i sitt arbete. Dessa var bl.a. näverlur och -pipa, bockhorn, metallklockor samt skallror gjorda av trä. Den femsträngade kantelen är ett instrument för solospel och ackompanjemang som har sitt ursprung bland de baltiska folken.

Tidigare ackompanjerades dansen av en stråkarpa av skandinaviskt ursprung, i vars ställe senare kom fiol, klarinett och dragspel.

Boken "Folkmusik" är på grund av sitt rike innehåll mycket användbart i Finland. Och fastän man koncentrerar sig på den traditionellt fastställda folkmusiken och de olika genernas historiska utveckling, vittnar den ändå om en ny slags forskning där tyngdpunkten läggs vid frågor som gäller textsammanhangen. Termerna som har tagits både från sociologin och folkloristiken håller på att utvidga folkmusikens forskningsfält allt mer mot fenomenet inom populärkulturen. Folkmusiken eller traditionell musik lever också i vår tid bland alla dessa tekniska kommunikationsmedier.

Kakkelovn og jernovn.

Boligens opvarmning i Danmark gennem tiderne.

af Ebbe Johannsen.

Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, København 1980
131 s. ill., kr. 79,50.

anm. Viggo Petersen.

"Kulde, krig og krise" hedder et afsnit af Ebbe Johannsens bog om ovne, og også i forordet og indledningskapitlet henviser forfatteren til emnets forøgede aktualitet i disse energikrisetider, som vi jo alle har fået helt ind på livet. Bogen her er dog slet ikke noget indlæg i energidebatten, men simpelthen en gennemgang af ovnens historie fra før skorstenens opfindelse til de nyeste tider.

I det første kapitel forklares forskellen på kakkelovne og jernovne, og forfatteren fortæller, hvad en bilægger og en vindovn er. I de

følgende kapitler går kronologisk frem, kakkelovne og jernovne hver for sig. De norske jernovne får deres kapitel, de danske et andet osv. Til sidst er der et afsnit om transportable varmegivere og tilhører til ovne og et om ovne som antikviteter.

Bogen behandler altså et meget langt tidsrum, men der er ikke lagt lige megen vægt på alle tidsaldres ovne. Medens de første afsnit er temmelig summariske, får f.eks. kakkelovnene fra Christiansfeld en meget indgående behandling. Man mærker nok, hvor forfatterens interesse især er. Fajanceovnene får vist også en større del af teksten, end deres procentvise udbredelse egentlig berettiger dem til. Dette går dog slet ikke ud over rimelighedens grænse. Vi har alle lov til at finde, at noget er interessantere end andet. På samme måde skal anmelderen heller ikke gøre ophævelser over, at det for ham så interessante spørgsmål om den teknologiske side af boligens opvarmning, som også datiden fandt så vigtig, atter en gang er blevet underordnet ovnenes udseende. Bogen hedder jo "Kakkelovn og jernovn", og "Boligens opvarmning" er kun undertitel. Faktisk er der i høj grad grund til at glæde sig over, at så meget kulturhistorisk stof er kommet med, og at antikvitetssynspunktet er trængt så meget i baggrunden. Et enkelt eksempel på anskuelsen af ovnen som kunstværk kan jeg dog ikke dy mig for at nævne. Under overskriften "Det afgørende vendepunkt kom i 1901" finder man slet ikke en beskrivelse af en teknologisk landvinding, men blot fortællingen om, hvordan en række kunstnere på dette tidspunkt designede ovne for C.M. Hess i Vejle. Det kan være svært i dag at se, at disse ovne skulle være så meget smukkere end de ældre, og f.eks. vil mange nok finde "slotsarkitekt" Thorvald Jørgensens ovn i stilen "moderne" overordentlig rædselsfuld i udgaven med spejloverdel, hvor spejlet sidder i en støbejernsramme med kruseduller! Men sådanne indvendinger er naturligvis kun pjat, og den lille bog indeholder en glimrende gennemgang af ovnenes historie, ja, det er faktisk den eneste, der har denne bredde. Der er litteraturliste efter hvert afsnit, men ikke noget noteapparat. Bogen er nogenlunde rimeligt illustreret, selv om man af og til savner et og andet billede, f.eks. er der hverken et fotografi af den så almindelige runde kappeovn eller den typiske hjørnekaminovn. De fleste illustrationer stammer naturligt nok fra Købstadsmuseet Den gamle By, hvor forfatteren er museumsinspektør.

Bildlore.

Studiet av folkliga bildbudskap.

af Nils-Arvid Bringéus.
Gidlunds. Södertälje 1981.

anm af. Bjarne Kildegaard Hansen.

Gennem årene har professor Nils-Arvid Bringéus i Lund markeret sig som den mest fremtrædende etnolog, hvad angår studiet af billedmateriale. En lang række undersøgelser om billeder har han publiceret i flere tidsskriftssammenhænge. Tro mod sin interesse har han nu valgt at skrive en hel bog om emnet. Den består dels af en opsummering af de erfaringer og konklusioner, han tidligere har skrevet om, men bundet sammen på en spændende og perspektiverende måde, dels består den af en række nye tanker og strømpile mod fremtidens forskning i emnet.

Det er en bog, som ihvertfald jeg selv har kastet mig over med stor iver, og som givet fylder et tomrum, der hidtil har været i etnologien for en samlet fremstilling af resultater og ideer inden for billedstudiet. Med sine 214 sider forsynet med mange inspirerende billedeksempler samt en stor litteraturfortegnelse vil "Bildlore" givet finde anvendelse både som en slags håndbog, men forhåbentlig ikke mindst som et idekatalog. Ikke mindst den sidste funktion anser jeg som væsentlig, idet billedforskning blandt etnologer på så godt som alle felter har været et forsømt område i Skandinavien. Bringéus afgørende kritiske forudsætning for at tage billedloren op, er, som han selv udtrykker det, at man totalt har forsømt at studere billeder som instrument, dvs. som påvirknings- og kommunikationsmidler (p.1). Billeder har først og fremmest interesseret etnologer og folklorister som dokumenter og illustrationer. Denne interesse har da også betydet ganske omfattende indsamlinger og brug af billeder, men en egentlig billedlore, hvor fænomenet i en videre sammenhæng studeres i en kulturfunktionel hensigt- og det har man manglet!

Begrebet billedlore, der dels indgår i bogens titel, samt er titlen på bogens første kapitel, synes jeg er uklart. Hvis man ønsker at døbe et nyt og kommende forskningsfelt med denne betegnelse, mener jeg, der må en diskussion af betegnelserne til. Afsnittet benævnt bildlore er især en argumentation, og en dygtig sådan, for billedstudiets berettigelse og nødvendighed. Men selve betegnelsen gøres ik-

ke til problem. Vi kan godt være enige om argumentationen, men hvad indebærer selve overskriften for det, vi gerne vil foretage os? Hvorfor ikke bare etnologisk billedforskning, billedstudier eller billedanalyse? På hvilken led kan det være relevant at karakterisere det studium, kulturforskeren bedriver med den type materiale, som en billedlore?

Konteksten lader vide, at betegnelsen er et forsøg på at afstikke et specielt kulturhistorisk og analytisk felt. Ligesom en del af netop denne betegnelse må således indebære, at etnologen/folkloristen laver noget på billedkategorien, som andre ikke gør. Det er ikke den kunsthistoriske, den æstetiske eller på anden måde isolerede beskæftigelse med billeder, der er kulturforskerens hensigt. Og force. Det er tværtimod den funktionelt kulturelle produktion og forbruget af billeder, han vil afdække. Billeders sammenhæng og plads i det kulturelle system, i menneskets miljø, historie og hjerte/hjerne.

Hvis jeg har forstået forfatteren korrekt, er det disse målsætninger, der bliver udmøntet i første afsnits 7 grundlæggende teser. På etnologisk vis karakteriseres billedstudiet først i sin rumlige dimension: den må være internationalt indrettet (1) og socialt overskridende/forbindende (2). Den må være historisk i sit perspektiv -fortid, nutid, fremtid (3) og den må være en integreret del af udforskningen af det kulturelle skabende og fungerende liv i miljøet (5,6,7). Denne sidste karakteristisk fremhæver billedstudiets forankring i kulturens kognitive, kommunikative og identifikationsprægede delstrukturer. Der lægges således op til en etnologisk opgave af format, men sandelig også af perspektiv og problemfylde. I forfatterens klare bestræbelse på at udmønte bildlorens arbejdsfelt i overensstemmelse med det etnologiske perspektiv tid, rum og socialmiljø har jeg lidt vanskeligt ved helt præcist at få placeret bildlorens 4. grundtese: *Bildloren måste frigöra sig från kvalitativa bedömningar av bildmaterialet*. Hvis jeg skal være lidt drilsk, vil jeg henvise til at vores fags karakter primært er kvalitativt! I modsætning til den klassiske sociologi og dens kvantitative metodiske indretning, har etnologen altid fremholdt det enkelte eksempls egenart og genuine status i forskning og formidling. Skulle bildloren her adskille sig så afgørende fra den øvrige etnologiske forskning, at den fordrer et helt modsat grundvidenskabeligt syn? Naturligvis ikke. Betegnelsen kvalitativ betyder

for Bringeus i dette tilfælde, at billedforskerne etnologer ikke må begrænse deres interesse til, hvad der blot anses som den højeste kunst med stort K, og at de heller ikke må, være blinde for en kulturs totale billedforråd. Billeder er ikke bare noget, der findes på væggen og i bøger. Det er også de figurationer, vi har på vores T-shirts, i IKEA's kataloger og dem, der males af interrail-turisterne på gader og fortove i disse år. Det er selve billedstrømmen i hverdagskulturen, der er billedlorens studieobjekt. Det progressive ved dette synspunkt er dets åbenhed overfor hvad, jeg vil kalde kulturens billedtotalitet, og jeg kan læse i Bringeus formuleringer og undertiden mellem linjerne, at han har gjort sig grundige overvejelser om en tidligere folkelivsforskningens stærkt selektive engagement i definerede og intravidenskabeligt sanktionerede passioner f.eks. folkekunsten.

Jeg vil ikke i min anmeldelse komme nærmere ind på Nils-Arvid Bringeus konkrete undersøgelser og behandlinger af billedmateriale. Eksempelmaterialet mener jeg skal tilregnes direkte og personligt, og jeg vil ikke forsøge at udbrede min kritik af den måde, hvorpå forfatteren behandler enkelte billeder, grupper af billedbudskaber og visuelle udvalg. Men jeg vil nævne, at bogens forløb spænder over så væsentlige temaer som billedbudskab, billedstruktur, forandring, manipulation, stabilitet og variation, kundskabsøgning og relationen billede betragter. Der er således helt ortodokst tale om en relatering til etnologiens faste opfattelses- og forskningsparadigme, og det være ikke sagt i nogen negativ eller odiøs betydning. Det være derimod sagt i den hensigt, at Bringeus bog også i mindre billedinteresserede kredse inden for faget fremstår som den nødvendige og fagligt velovervejede påvisning af emnet relevans.

Som det vil være fremgået af ovenstående er "Bildlore" en ret så omfattende bog, der både i tekst og billeder forholder sig inspirerende og nytænkende til sit emne. Jeg vil påpege en særlig kvalitet ved den, og det er, at den i meget ringe grad, hvis overhovedet, bringer autoritære anvisninger i "sådan er metoden". Den erklærer ganske vist, at billedloren har sin baggrund og sin fremtidige forpligtigelse som arving og fornyer af folkelivsforskningen, men den forholder sig på samme tid åbent for konkrete ideer om nye billedkategorier og forskningsmæssige indfaldsvinkler.

For en fuldgyltig forståelse af holdningen og den gode ånd bag bogen, skal jeg til slut

formidle, at bogens handlingsperspektiver og dermed professorens praksis allerede er udmøntet i en omfattende og lovende ansøgning til det svenske forskningsråd. I "Meddelanden från etnologiska institutionen och Folklivsarkivet vid Lunds universitet Nr. 86 April 1981" kan man læse om det projekt, der forhåbentlig vil finde sted i Sydsverige de kommende år. Det er mit håb, at det vil ske i overensstemmelse med bogens fornemme hensigter: internationalt, tværsocialt, tilgodeseende alle sociale grupper, alle afskygninger af holdninger og kognitive systemer, alle billedformer. Jeg ønsker held og lykke og glæder mig til at høre mere.

Der er naturligvis en del synspunkter i bogen, jeg ikke kan dele med forfatteren. Den erkendelsestradition og videnskabssteoretiske baggrund, jeg selv tilhører, vil stille billedforskningens berettigelse og problemsæt på en temmelig anderledes måde. Her ville spørgsmål som evnen til billeddannelse, billedet som reproducerende visavis emancipatorisk (overskridende) kulturelt udtryk og praksis stå i forreste række.

Professor Bringeus bog vil jeg derfor ubetinget anbefale som et væsentligt udspil for en diskussion af billedforståelsen i etnologi og folkloristik. Den er en anledning, og velbegrunder sådan, til dialog. Den ufattelige sandhed om billeder handler inde i mit hoved, i mit hjerte og i min krop ikke så meget om billederne selv, men om min evne- og etnologernes evne overhovedet til at SE.

Barndommen - de voksnes verden.

Kontext, Socialistiskt magasin, nr 41, 1980 Modtryk 1980. 182 sid. ill. Pris 72,- Dkr.

anm. av Lasse Scotte.

Kontext är en socialistisk tidskrift som i flera nummer har diskuterat barnens situation i det kapitalistiska samhället. I detta nummer belyser man från flera olika aspekter barndomen som kulturell kategori, "Alla genomgår en barndom, barndomen själv går genom varumarknaden och den politiska staten, den är inte något som barnen *har*" skriver redaktionen i inledningen.

Barndomen är alltså skapad i de vuxnas

ekonomiska och politiska sammanhang. Barnen är reducerade till objekt. Den gränsöverskridande frågan blir då: Barndomen som ett liv på barnens betingelser - hur skulle den se ut?

Det är emellertid en fråga som redaktionen inte menar att man kan besvara omedelbart. Först måste den existerande barndomen analyseras. Hur ser barnens verklighet ut ini-från? Vad betyder det för dem att vara barn, att vara små?

Det är sådana frågor som det här numret av kontext försöker besvara.

Materialet kan indelas i tre block. Det första diskuterar förhållandet mellan barnens och vuxnas värld. Det andra belyser barndomens historia. Och det tredje teoretiserar om vad barndomen egentligen är.

I det första avsnittet diskuterar Jörg Richard utifrån personliga minnen begreppet "barndomedier". Det visar sej att detta är ett lämpligt objekt för en analys av barndomen i ovanstående mening.

Barndomedier kan enligt Richard definieras som massproducerade varor för barn. Varornas enda ändamål är att barnen ska anförskaffa dem, förbruka dem och anskaffa nya. Men de får inte vara så betydelsefulla att de görs till objekt för en pedagogisk värdering, eller att de tas på allvar av någon annan offentlig/kulturell instans, t.ex kritiken. "Det ska vara föremål för barn som föblir under tröskeln för seriös vuxen betydelse och bevakning". Smurfarna är alltså ett typiskt barnmedium. Barnen - och barndomen - framstår i sammanhanget klart som objekt för ekonomiska intressen.

Första blocket innehåller också en serie fotografier, samt en artikel av redaktionsmedlemmen Marie-Louise Svane om barnens situation på daghem.

I det andra blocket får man glädjande nog uppleva något - i denna kontext - så ovanligt som ett etnologiskt bedrag. Det är Bjarne Kildegaard som i en välskrivna och spännande artikel i fem "bilder" presenterar och diskuterar en del barndomshistoriskt, empiriskt material.

Bilderna är i första hand hämtade från adelas och borgerskapets värld. Det är naturligt på det viset att det är i dessa miljöer Kildegaard vill placera uppkomsten av barndomen. Det förekommer dock också bilder från lägre sociala klasser - i ett tidigt historiskt skede. Syftet därmed tycks i första hand vara att visa att dessa barn saknade "barndom".

Tyvär slutar historien för tidigt. Barndomens transformationer när den kommer att gälla inte bara överklassens barn får vi veta alldeles för lite om. Det finns ingen förbindelse mellan den uppfostran och lek hos borgarklassens barn på 1800-talet som Kildegaard skriver om och barnmedierna i Richards artikel.

Det historiska blocket innehåller också en dansk översättning av Heinsohns och Steigers uppmärksammade artikel om tvånget att producera människor.

Det avslutande, mer teoretiska blocket är det svagaste i hela numret. Det två artiklarna där svävar var och en för sej, utan förbindelse med vare sej varandra eller numrets övriga artiklar.

I den ena levererar Nicole Krisjansen och Steen Visholm en mångordig presentation av Heinsohns och Kniepers dagiskritik. Och i den andra diskuterar Alfred Lorenzer några psykoanalytiska teser med barndomsanknytning, som jag finner tämligen poänglösa.

Mitt helhetsintryck är att detta nummer av Kontext är mycket ojämnt. Emellanåt får man en känsla av att de olika författarna inte har vetat något om varandras skrivelser. Det är synd, för många ideer som dyker upp i olika artiklar ser ut att kunna kombineras och befrukta varandra.

Skånsk herrgårdsfolk

av Brita Stjernswärd.
Nordiska museet, 1979, 272 s.

anm. av Ivo Holmqvist.

"I bilarnas tidevarv kan man någon gång få höra personer på landet, som klagat över det rastlösa farandet på vägarna och beskärmar sig över folk, som flänger från ställe till ställe, samt över att man nu för tiden aldrig vet, om man får vara i fred i sin lantliga stillhet, eller om det oväntat dyker upp främmande"

Med den reflexionen inledde Brita Stjernswärd en uppsats för en del år sedan i verket "Sverige i fest och glädje". Flängandet lär ha blivit ännu mera rastlöst sedan dess, den lantliga stillheten alltmera sällsynt. Men hon konstaterade i samma uppsats, om "Umgängesliv bland herrgårdsfolk i Skåne omkring år 1800", att den sällskapliga samvaron på skånska slott var intensiv redan för tvåhundra år

sedan: "Läser man memoirer och dagböcker från 1700- och 1800-talen förvånar man sig över att folk ständigt tycks ha varit ute på vägarna för nöjet att umgås med varandra, kanske bara för en kort visit." Det umgängslivet höll i sig. I en annan artikel har hon skildrat egna minnen från julfirandet på Havgård och andra herrgårdar i Skåne under åren efter första världskriget. Sedan uppväxten besitter alltså Brita Stjernswärd sakkunskap om skånkt herrgårdsfolk. Titeln är adekvat på den samlingsvolym av hithörande uppsatser som Nordiska museet nu har gett ut för att markera hennes fyrtioåriga tjänstgöring vid museet, en del har tryckts tidigare, i Ale, i Fataburen, i Ord och Bild och på andra håll. Här är det väl samlat. Personregistret kan läsas som en komprimerad skånsk adelskalender eller Almanach de Gotha. Men artiklarna har större spännvidd än registret låter ana.

För en del år sedan gav Holger Frykenstedt ut C.A.Ehrenswärds korrespondens med hustrun, "Breven till Kickan". Carl August Ehrensward har aktualiserats på senaste tiden, genom utställningar av hans frigjorda satiriska teckningar, som länge ansågs alltför opassande för allmänheten. En helt annan sida av det ehrenswardska familjelivet visas i hustru Sophies dagbok från Tosterup och Dömostorp åren kring 1800. Uppsatsen om denna slottsfrus vardagsbestyr ger inblickar i ett tungrott storhushåll, där slottsfrun visserligen hade många under sig för att klara godsets självhushållning. I sin Resa till Italien jämförde Ehrensward de sydliga och nordiska folkens utseende, "så magra och så feta finnas icke uti Italien, som i Norden". När man läser Sophies anteckningar om gässlakt förstår man att en del nordbor kunde bli överviktiga. Ungefär ett halvt sekel senare levde Sophie Kurck på Tosterup. Hennes minnesanteckningar handlar till stor del om gäster och fester. Andra slott och deras öden - särskilt ur personhistorisk synvinkel - har i Brita Stjernswärd sin initierade krönikör: Vittskövle med Hagermans, Skabersjö med Thotts (dit kejsar Wilhelm II åkte och jagade), Engeltofta med Stjernswärd, och Börninge med Beck-Friis (det kapitlet är vackert illustrerat med Stina Beck-Friis' akvareller från 1880-tal). Ett par artiklar diskuterar några arkitekters bidrag till den skånska herrgårdens exteriör och interiör: C.F. Sundvalls ritningar till A-raslöv 1790, och så den flitige C.G. Brunius och hans förslag till en nygotisk omvand-

ling av Jordberga. Byggherren von Nolcken var tacksam för det medeltida utseende Brunius hade förlänat hans gods: "De sköna minnen om Professorens snille och smak som Jordberga förvarar åt eftervärlden skola dagligen påminna nuvarande ägaren och hans efterföljare om vad de äro skyldiga skaparen av det skönaste de äga..." Det var en tacksamhetsskuld som inte höll i sig länge, redan nästa generation uppdrog åt den danske arkitekten Glaesel att bygga om. Av Brunius' medeltidssvärmeri återstår bara biblioteksinredningen numera. Det är förvisso inte det enda exempel på eftervärldens ändrade syn på Brunius' insatser, som man kan konstatera av Bo Grandiens stora avhandling härom året. I ett par uppsatser öppnas perspektiven till världen bortom slätlandet Skåne: en summerar vad som står att finna i ord Kellices arkiv på Cambo House i Skottland, en annan återger de intryck Gustaf Bonde tog under sin "Grand Tour" 1794, med intresseväckande iakttagelser om London och om ett Manchester där industrialiseringens århundrade redan hade satt in.

Folklore och Sociala Konflikter.

av Anders Gustavsson.
Signum Lund 1981. 39 s.

anm. av Kjell Hansen.

Anders Gustavssons uppsats handlar om berättelser knutna till en bohuslänsk präst, verksam under 1800-talets sista hälft. Berättelserna grupperar sig omkring tre teman: Prästen ska ha betett sig överlägset gentemot församlingsborna; han ska ha brutit mot sexualmoralen och han lär ha strävat efter egen ekonomisk vinning på församlingsbornas bekostad. Syftet med uppsatsen har varit att visa hur dessa sägner uppstått, hur de använts och hur de traderats. Gustavsson försöker tolka dem primärt som uttryck för sociala motsättningar.

Fiskeläget där prästen var verksam bestod av ca 150 familjer, varav ungefär 3/4 var fiskare. Det var bland dessa som berättelserna om prästen var i olopp. Men det berättades inte bara negativa sägner. En stor del av befolkningen hade förklaringar på det sägnerna omhandlade, vilka ställde prästen i ett positivt ljus.

Gustavsson redovisar intressant och lättfattligt de olika sägnernas förankring i verkligheten. Däremot slutar argumentationen omkring hur sägnerna uppstått och hur de använts, i en cirkel. Författaren tycks hävda att de positiva berättelserna berättats av de som hade en positiv inställning till prästen - och tvärt om. Något annat vore ju också överraskande.

Gustavsson påvisar också att sägnerna om prästen nästan uteslutande traderas inom familjen. I dag återberättar man fortfarande bara de sägner som föräldrarna berättat, även om man känner till andra varianter. På detta sätt kan de gamla sociala konflikterna återfinnas i dagens sägenflora.

Mot slutet av uppsatsen skisseras konturer av vad som skulle kunna bli ett program för forskning omkring folklore och sociala konflikter. Jag hoppas Gustavsson återkommer mer utförligt till detta ämne.

Sommargäster och bofasta.

Kulturmöte och motsättningar vid bohuskusten.

av Anders Gustavsson
Liberläromedel Lund. Stockholm 1981. 108 s.

anm av. Ivo Holmqvist.

Ett inte ovanligt ord på svenska västkusten på somrarna är "badjävlar", en beteckning som knappast är harmlöst välvillig och skämtsam. Bakom den ligger en del verkliga motsättningar, som efter hand gått i dagen: konflikterna mellan bofasta västkustbor och de sommargäster från övriga delar av landet som tillbringar sommarmånaderna i de mindre kustsamhällena. Motsättningarna är inte nya, som Anders Gustavsson konstaterar i en historisk tillbakablick i sitt särskilda bidrag till modern svensk konfliktforskning. Kring sekelskiftet började storstadsborna inse att havsluft kunde ha en hälsosam inverkan, och i Svenska Dagbladet 1904 kunde man tala om en badsemester på Käringön som idealet för "den som längtar efter lugn för de av stadslivet uttrötade och utslitna nerverna, den som vill komma bort från sällskapsliv, arbete, jäkt...". Det var många som följde ett högt föredöme, det

som sattes av monarken: kung Oscar II seglade med "Drott" till Marstrand, och lät fotografera enkelt, sunt folkliv. Också den patriarkala attityden var ett föredöme, klasskillnaderna markerades också under sommaren, det var en överklass som hyrde in sig hos kustbefolkningen, och man visade med vit sommarklädsel att man inte hörde till de arbetande klasserna, i varje fall inte under sommaren. Ortsborna uppträdde underdånigt, och höll sig på sin kant, deltog inte i det societetsliv som utveckledes av tillfälliga gäster. Och denna underdånighet gav förstås utdelning, extrainkomsterna kunde under de magra åren på trettioalet vara inemot en tredjedel av årslönen, ett icke föraktligt tillskott. Med längre semester för ett ökat antal svenskar - bl.a. genom semesterlagsreformen 1938 - blev turisttrycket på Västkusten kraftigare, och motsättningarna mellan grupperna allt tydligare. Dels ökade den sociala medvetenheten bland de bofasta, dels förbättrades ekonomin avsevärt under efterkrigstiden. Behovet av hyresintäkter på sommaren blev inte lika akut. Å andra sidan skedde också en avfolkning, och tomma hus köptes efter hand in av tidigare sommargäster, en utveckling som försiggått i allt snabbare tak. I Fiskebäckskil ägs nu mer än 70% av husen av sommargäster, mot knappt 20% i mitten av fyrtioalet. Nackdelarna för ortsbefolkningen har blivit allt tydligare. Underlaget för lokala affärer sviktar, kommunikationerna försämras, skatteunderlaget blir allt svagare, och huspriserna har rusat i höjden, bortom all reson. Man har gått till offensiv för att vända denna ogynnsamma utveckling, dels genom att försöka få kommunal granskningsrätt vid husförsäljning, dels genom att bilda påtryckningsgrupper. Under de senaste tjugo åren har inflödet av rörliga turister varit allt stridare, och slitaget på Västkustens städer och natur har ökat genom armén av fritidsbåtar. Här har plötsligt sommargästerna och de permanent boende förenats inför att gemensamt hot. Om allt detta har Anders Gustavsson skrivit en sakrik studie, där han delvis stött sig på intervjuer bland kustbefolkningen, delvis på en rikhaltig litteratur. Materialet ägnar sig alldeles uppenbart åt en givande konfliktforskning. Förmodligen kommer konflikterna att skärpas ytterligare i framtiden. Utbyggnaden av andelslägenheter på Västkusten och därmed expanderande turistindustri kommer säkert att ge underlag åt en fortsättning på denna studie.

Nordisk Bibliografi for Folkelivsforskere. 1975, 1976 og 1977.

Udg. af NEFA-Norden. Distribution: Museumstjenesten, Viborg.

anm. Lene Floris.

Nordisk Bibliografi for Folkelivsforskere udgives af NEFA-Nordens dokumentationsudvalg med støtte fra de nordiske forskningsråd. Udvalget har medlemmer fra Norge, Sverige, Finland, Danmark og udtrykker i forordet ønske om en medarbejder til det færøske stof - ligesom der til stadighed er udskiftning af medlemmer i de øvrige nordiske lande. Bibliografien udkom første gang i 1971 (omhandlende 1969-70) og er siden udkommet årligt. Det er den eneste, der registrerer nordisk litteratur med relevans for folklorister, etnologer og andre kulturhistorisk interesserede.

Bibliografien er opdelt i systematiske grupper og indeholder desuden et stikordsregister - der er således to indgange til stoffet. Herudover er der et personregister, der omfatter forfattere, anmeldere, redaktører m.fl. I 1976 er yderligere tilkommet et kort over Norden med landskabsnavne, der kan bruges som opslagsord i stikordsregistret, og i 1977 har man rykket løbenumrene for hver titel ud fra teksten. Denne sidste udgave er rent teknisk den bedste og mest overskuelige.

Bibliografiens primære formål er i følge dokumentationsudvalget "at registrere litteratur med et snævert etnologisk eller folkloristisk perspektiv" dens sekundære formål er desuden at registrere anden litteratur som kan være relevant i en etnologisk eller folkloristisk sammenhæng". Disse formål må siges at være bredt formulerede og dette sekundære formål volder da også redaktionen problemer, da etnologien og folkloristikken er stadig sværere at afgrænse til andre fag (se forord 1976). Dette kan bl.a. spores i de meget traditionelle emneinddelinger samt den overvældende mængde af lokalhistorisk stof, der er registreret i bibliografien. Man har dog ikke lagt lige megen vægt på den lokalhistoriske litteratur i de forskellige lande, og det bør nok diskuteres, i hvor høj grad denne litteratur bør medtages - en problemstilling, der kunne tages op på NEFA-Nordens generalforsamling.

Det er afgjort en gevinst, at man indenfor et emne som folkelivsforskningen har et redskab som denne bibliografi, men hvis der ikke opstår en bedre dialog mellem universitetsinstitutter, studerende m.fl. og bibliografiens redaktører,

vil bibliografien ikke kunne afspejle den udvikling, der finder sted indenfor fagenes teori og metode samt de mange nye emner, der til stadighed tages op.

Eftersom en bibliografi ikke kan være neutral og ikke kan medtage al litteratur, må denne kontakt mellem brugere og redaktører skabes - dette kunne bl.a. gøres ved, at alle litteraturlister fra undervisningen på universitetsinstitutterne tilsendes dokumentationsudvalget.

Til slut kan nævnes en anden bibliografi med relevans for folkelivsforskning - den årlige mindre bibliografi i Folk og Kultur, som udelukkende omhandler danske litteratur. Fordelen ved denne bibliografi er især, at den udkommer straks efter redaktionens afslutning, mens Nordisk Bibliografi for Folkelivsforskere 1977 først udkom 1980.

Nordisk Bibliografi for Folkelivsforskere 1977 udkom først 1980!

Men det skal pointeres, (og det kan ikke blive kraftigt nok) at alle læsere af Nordnytt som endnu ikke abonnerer på bibliografien, bør gøre det snarest, da den er et nyttigt og billigt arbejdsredskab.

Forhistorien.

af Siegfried Lenz.

473 sider, 160,- kr, Gyldendal 1981.

anm. af Inge Adriansen.

Lokalhistorien som sakrosant indelukke

Siegfried Lenz er en af Tysklands mest fremtrædende forfattere. Han har i flere bøger beskæftiget sig med forholdet mellem frihed og tvang, mellem fantasi og virkelighed. "Forhistorie" eller "Heimatmuseum", som den tyske titel langt mere dækkende hedder, handler også om disse forhold, men først og fremmest om den måde, vi alle bruger fortiden på og om den identitet vi opbygger på grundlag af vor egen fortid og vort lands.

Hovedpersonen Zygmunt Rogallo opvoksede i Mazurien - ligesom Lenz. Om barndommen i dette sognagtige område mellem øst og vest fortælles i livfulde og detaljerige billeder, som ingen folkelivsforsker kunne oprulle så overbevisende og troværdigt. Zygmunts onkel havde grundlagt et hjemstavnmuseum, hvor Zygmunt blev præget for livet af de genstande, som han gravede ud og konserverede sammen med onklen.

Museumsarbejdet blev en protest mod tiden, en rolig afvisning af det lydløse forfald, en protest mod at ende i navnløshed. Genstandene skulle give beskueren en følelse af medejendomsret og medvirke til et personligt forhold til historien. Genstandene, de "rene" vidnesbyrd skulle tvinge beskueren til at fastslå: "Sådan har vi levet. Sådan har vi reageret på katastrofer og besværligheder, sådan har vi tilkæmpet os glæde, sådan har vi mødt døden, og sådan fik vi de gamle fiktioner til at blomstre".

Denne holdning til historien og glæde over museernes betydning for befolkningens kulturelle identitet er langt fra entydig hos Lenz. I hjemstavnsglæden er der ikke blot tillid og tryghed til det nære, men også en snert af hovmodig indskrænkethed og afvisning af andre. Hovedpersonens søn, der er socialarbejder i Hamborg, udtrykker sin lede ved hjemstavns-museer med denne karakteristisk: "Andags-skure, hvor den historiske inderligheds fims er så stærk, at den erstatter enhver form for opvarmning".

Mulighederne for brug og misbrug af historien går for alvor op for Zygmunt, da de nye tyske magthavere kræver fjernelse af de museumsgenstande, som er vidnesbyrd om en anden fortid end den tyske. Denne forfalskning afviser han og lukker museet - med en tvivl i sindet om kulturarvens nytte for nutiden.

I slutningen af anden verdenskrig flygter Zygmunt fra de russiske invasionshære, og han ender i Nordtyskland, i Slesvig nær den danske grænse. Længslen efter det tabte land, der efter krigen bliver polsk, fører til grundlæggelse af et mazurisk hjemstavnsmuseum i Slesvig med en rig samling især af tekstiler og anden folkekunst. Museet bliver samlingspunkt for hjemløse mazurere, og hermed begynder en ny historieforfalskning. Gamle modstandsfolk og nazister forenes her i drømmen om at rense hjemstavnen for uønskede elementer. Zygmunt kan ikke bære at se sit historiske materiale misbrugt, og i sandhedens navn brænder han derfor museet af. "Hvis vi tillægger broderskab, internationalt naboskab nogen betydning må vi rydde op i idyllens og ejendomsrettens småskårne religion, der er stiftet af hjemstavns-apostle", siger en lotte i den tyske hær, og det er tilsyneladende den holdning, Zygmunt tilslutter sig.

Hvad skal nutidige kulturhistorikere stille op med dette barske budskab? Lenz giver sit svar på det, som må være et kærnespørgsmål for alle, der arbejder med lokalhistorie. Lenz fremhæver den nationale kulturarv og fortiden som

bærende elementer i en fælles identitet, men vi må alle tolke kulturarven samvittighedsfuldt. En fælles historie ud fra genstandenes rene vidnesbyrd fører altid til forfalskninger. Kun i den personlige erindring og fortolkning ligger det sande forhold til fortiden. "Mod smerten over den tabte tid findes kun et middel: at tillægge den en mening".

Romanen er skrevet for tyskerne, der i særlig grad har brugt og misbrugt jordnære og faste begreber som hjemstavn, historie "Blut og Boden". Men bogen har afgjort også bud til vi andre, der har brug for såvel internationale perspektiver som for fortrolighed med det nære samfunds baggrund.

Cirkusliv.

En etnologisk studie av en ambulerande yrkesgrupp i vår tid.

av Christer Cederberg.
Södertälje 1981. 155 s. Gidlunds.

anm. av Ivo Holmqvist.

Cirkuslivet har alltid omgetts med stor romantik, också litteraturen om denna konstart har slagsida åt det romantiska, pittoreska, säregna och lockande exotiska. Några få författare har beskrivit cirkuslivet inifrån, då mest cirkusartister som skrivit sina memoarer. De flesta framställningarna betonar i stället skillnaderna mellan de bofastas prosaiskt enahanda vardagsliv, och cirkuslivets omväxling, den ambulerande tillvarons tjusning. En som fascinerades av cirkuslivet var Christer Cederberg, folklivsforskare med skrifter om byggnadsvård och en uppsats om tegelbruk i sin produktion, och en del år verksam som amanuens vid Dalarnas museum. Hans avhandling kom att ägnas denna yrkeskår som av tradition omvärvts av ett romantiskt skimmer. Han trodde sig vara ute i sista minuten för att samla in material och beskriva en yrkesgrupp och ett liv som var i utdöende, men han fann att han hade fel i sina förmodanden. I stället hittade han, bakom alla romantiska schabloner, en livaktig skara människor, hängivna sina yrken och sina traditioner, men med öppen blick för de samhällets förändringar som också betydde förändringar för den egna verksamheten. Cirkusen är en levande, dynamisk konstart, som anpassat sig efter förändrade förhållanden.

Avhandlingen kommer ut posthumt, Cederberg gick bort 1980, 38 år gammal. Uppenbarligen gick vi därmed miste om en forskare av en ovanligt sympatisk läggning, en forskare som förmådde lägga fram sina rön på ett lätt-samt och underhållande sätt, desvärre inte särskilt vanligt. "Cirkusliv" är en högst läsvärd studie, inte bara för cirkusentusiasterna. En sådan har för övrigt skrivit en inledning: Anna Greta Ståhle, medlem, liksom Cederberg var det, av Cirkusakademin i Sverige, som bildats för att värna om denna konstnarts traditioner. I inledningen skisseras linjerna bakåt. Det gör också Cederberg i en historisk tillbakablick som tar upp både antik cirkuskonst med ursprung i Indien och Egypten, romarnas och bysantinernas cirkusintresse, de medeltida lekarna, och nyare tiders cirkus. Intresset för cirkus har gått i vågor, nittio-talet var en höjdpunkt med stora etablissemang som specialiserade sig på hästnummer. Så var också publikum sakkunnet, men "publikens förmåga att bedöma och uppskatta avancerad hästdressyr har avtagit i samma takt, som hästen försvunnit ur vår vardag", konstaterar Cederberg.

Och han konstaterar på andra ställen i studien att publiken, den moderna, kanske inte alltid är så insatt i de olika numrens svårighetsgrad. Det som ser svårt ut kan vara lättare än det som ser lätt ut, att göra en baklängsvolt på lina är lättare än att göra den framlänges. Varför bryr sig då artisterna om båda volterna? Jo, de uppträder inte enbart för publiken, de håller fast vid en tradition, de har självaktning och för vidare ett yrkeskunnande. Om publiken inte alltid förstår detta så gör i alla fall kolleger det.

Och Christer Cederberg blev införstådd, han turnerade med tre cirkusar i Danmark, Norge och Sverige: Schumann, Arnardo och Scala, och blev småningom accepterad. Men först sedan han visat sig villig att lära sig cirkuskonster: han klättrade upp på trapetsen, gjorde en mysslyckad volt, men hade visat sin goda vilja och blev accepterad av cirkuskollektivet. Och han ändrade klokt nog sin frågeteknik, i stället för att följa färdiga frågeformulär lät han sina intervjuoffer tala fritt. Om hans skriftliga källor inte är särskilt märkvärdiga så är hans muntliga det i gengäld. De ligger till grund för större delen av studien, samman med egna insikter i cirkuslivet. En del historiska notiser är hämtade ur cirkuslitteraturen, t.ex. de som visar sambandet mellan cirkus och soldatliv. Efter freden i Paris 1763 lät franska armén sälja ut en mängd väl

disciplinerade hästar, som inte längre behövdes: kolonialkrigen var över. Kringresande konstri-dare tog chansen, hästarna som var vana vid parader var utmärkta också i cirkussammanhang. Och när amerikanska inbördeskriget var över 1865 hade man inte längre någon användning för de stora militärtältten, så ökades i stället antalet tältcirkusar i USA markant. - Åren kring det senaste sekelskiftet verkar ha varit den absoluta höjdpunkten, en annan kom, efter magra år, på fyrtio-talet. Femtio-talet medförde en mördande konkurrens från TV, som man nu långt om länge anpassat sig till och kanske övervunnit. Även om det inte längre är gyllene tider för cirkusar så verkar det vara hyggliga tider. Men kanske mer utumlands än i Norden. I Italien blomstrar cirkuskulturen, likaså i öststaterna med statliga cirkusskolor. Under sjuttio-talet turnerade en hel del tjeckiska och polska trupper i Sverige, i skydd av kulturavtal. De var befriade från skatt, medan inhemska cirkusar samtidigt fick betala 42,86% i bevillingsavgift. Svensk byråkrati är inte cirkusvänlig, brand- och andra myndigheters inspektioner upplevs av cirkusartisterna som irriterande, ibland som trakasserier. Det är säkert en gammal tradition också detta, Ingmar Bergmans "Sommarnattens leende" är säkert sannfärdig också i det stycket: där trakasseras illusionisttruppen ihållande, om än det hela utspelas på 1820-talet.

Cederberg analyserar rekrytering av artister, familjesamhörighet, nedärvda cirkusyrken och arbetsfördelning inom truppen med många dubbla och extra yrkesroller för var och en inom cirkusen, och han kan iaktta en isolerande tendens, naturligt nog, mellan de ambulera-nde, de resande och den bofasta publiken. Mycket sägs om grupp-sammanhållande faktorer: yrkesspråk, särskild terminologi, disciplin, en oföränderligt artig men reserverad attityd mot omvärlden, traditionsmedvetande och yrkesstolthet. Han kan sätta dessa ting i samband med dels en konsttradition, dels en resandetradition. Cirkuslivet kan alltså uppvisa en viss grad av kulturell och funktionell isolering, men Cederberg är obenägen att använda termen "reliktkultur" för den moderna cirkusen. Därtill är den alltför rörlig. Om den inte alltid anpassat sig till omgivningens krav har den överlevt genom att förflytta sig geografiskt. Under depressionsåren på tjugotalet turnerade många skandinaviska trupper i Sydamerika, t.ex. rörlighet är kännetecknande för denna konstart:

"Genom cirkusens småskalighet och de tyd-

liga sambanden mellom ulike funksjoner kan effekten av varje rubbning snabbt konstateras, vid behov rättas till och balansen återställas. Denna omedelbara anpassningsmekanism utgör cirkusens styrka och har utvecklats under det hårda ekonomiska och sociala tryck, som är cirkuskulturens och andra resandeformers villkor." Men fortfarande hör cirkusartisterna till samhällets absoluta låglönegrupper, verkligheten bakom myten är föga romantisk. Cederberg sammanfattar: cirkuskonsten är i allra högsta grad en levande konst, en "vital, anpassningsbar kultur under utveckling". Och han definierar denna kultur som en internationell delkultur som anpassat sig efter samhällsförändringar, "en anpassning som bygger på en perfekt balans mellan dess samtidiga karaktär av slutenhet och öppenhet."

The Semiologist in Paradise. An Interpretation of Status and Role on Truk. av Michael Blegvad.

anm. av Kjell Hansen.

Denne boka er en engelsk oversettelse av forfatterens avhandling, med tittelen "Om muligheter for at anvende en semiologisk model i samfunnsvidenskapen". Med modell menes her en lingvistisk teori anvendt på samfunnsvitenskaplig materiale. Den teori som tas som utgangspunkt er den stratifikasjonelle grammatikken (stratificational grammar), en sterkt formalisert strukturalistisk teori. Denne teorien forsøker så forfatteren å bruke - som modell på Ward H. Goodenough analyser av status og rolle på Truk. Det uttalte målet er å vise konkrete tillempninger av den semiologiske analysen som blir alternativ til de ikke-semiologiske og kvasi-semiologiske analysene og teoriene som er i omløp.

Undersøkelsen som Goodenough foretok på den mikronesiske øygruppe Truk på slutten av 40-tallet, ingikk i et større prosjekt som omfattet mange mikronesiske folk og kulturer. Det materiale forfatteren gjør bruk av er analyser av rolleatferd mellom slektninger. Et av problemene i slektskapsstudier er at den innfødte terminologien ikke kan oversettes direkte til andre språk. I det valgte eksemplet

forklarer Goodenough slektskapsstermene som kombinasjoner av et antall komponenter. Blegvad mener imidlertid at denne analysen både kan forenkles og gjøres mer nøyaktig ved hjelp av den stratifikasjonelle grammatikken. (SG). Et av SGs fortrinn framfor andre lingvistiske teorier er at den benytter seg av grafiske framstillinger i analysene. I bunnen ligger, liksom i andre semiologiske teorier, skillet mellom innhold og uttrykk. Et tegn er i den semiologiske teorien en enhet mellom disse to sidene (i språket mellom begrep og lyd). I den grafiske framstillinga forsøker forfatteren vise relasjonene mellom tegnets to sider ved hjelp av linjer som knyttes sammen av forskjellige slags ledd (kopplinger). I analysen blir det leddene som bestemmer hvilke relasjoner som er mulige respektive umulige.

Sentrale begrep i teorien er mønster og strata. Mønstre er nødvendige for å kunne studere faktiske språkdata - og dermed også semiologiske data. Men samtidig mener SG at mønstre kan finnes i alle språk, og de er derfor en del i en generell lingvistisk teori. Et stratum består av de fire mulige mønstrene: tegn-, forandrings-, taktikk- og diamantmønstre. Både mønstre og strata er altså lingvistiske universaler, men den konkrete utforminga kan veksle fra et språk til et annet. I den grafiske framstillinga forsøker forfatteren da tegne opp nettverket for mening (innhold og uttrykk). På det metalingvistiske nivået viste det seg at samme termoppsettning kan brukes på såvel modellen som i analogien, altså at de lingvistiske termene kan brukes i nettverksbeskrivningen. Og, ikke overraskende, viser det seg også at på det generelle nivået får forfatteren fram fulstendig overensstemmelse mellom de mønstre som analysen får fram og modellens antakelser.

Forfatteren mener altså ikke bare å ha vist at det er mulig å bruke semiologiske analyser på samfunnsvitenskaplig materiale, men også at man herigjennom kan finne universelle lover for de aktuelle fenomenene. Problemet er imidlertid at avstanden mellom modell og materiale er for liten for at utenforstående skal kunne bedømme disse påstandene. Tross mange og tildels vanskelige resonement omkring modellen, løfter aldri sjølve analysen fra det empiriske materialet. Den teoretiske argumentasjonen for modellen er også ganske svak; hovedargumentet er at språket er det mest særmerkende for mennesket, og at lingvistikken dermed bør innta en modellskapen-

de rolle for samfunnsvitenskapene. Ettersom den konkrete analysen er ekstremt synkron - og altså ikke forsøker å finne ut hvorfor mønstrene ser ut som de gjør - har dette betydning fremst for den teoretiske begrunnelsen for modellen. I og med at denne begrunnelsen i det store og hele ikke diskuteres, kan vi ikke uttale oss om den stratifikasjonelle grammatikkens mulighet til å beskrive universelle lover.

Bankbygginge i Sverige

av Henrik O. Andersson & Fredric Bedoire.
Liber förlag/Arkitekturmuseet, 1981, 510 s. Skr. 200,-.

anm. av Ivo Holmqvist.

Förra året firade man femtioårsminnet av stockholmsutställningen, funktionalismens genombrott på bred front i Sverige. Utställningskommisarie var Gregor Paulsson, som tjugo år senare kom (med hjälp av en skara medarbetare) med ett verk som genast blev klassiskt: Svensk stad. Där gjordes en storstilad sociologisk/arkitektonisk genomgång av skilda svenska stadstyper, med en fortlöpande diskussion av sambandet form och funktion. Gregor Paulsson efterlyste en fortsättning på det verket eller rättare en serie punktstudier, mera begränsade och mera djuplodande. I fråga om svenskt bankbygginge har nu en alldeles förträfflig studie kommit, gedigen och informativ. Så är också de båda författarna sakkuniga, Anderson är chef för Arkitekturmuseet i Stockholm Bedoire är docent i konstvetenskap och lektor i arkitekturhistoria. Han har för övrigt doktorerat på en av sekelskiftets bankarkitekter, Gustaf Wickman.

Form och funktion: form follows function. I ett par kapitel diskuteras, med många internationella utblickar, bankers exteriörer och interiörer, och de särskilda problem som bankernas olika arbetsfunktioner har inneburit för arkitekterna. Oftast har bankerna förstås velat låta fasaden spegla en solvens och säkerhet. Sekelskiftet excellerade i tunga gra-

nitbygginger (om man vill se denna förtroendeingivande arkitektur i välbevarat skick bör man ströva kring i helsingforska senjugendmiljöer). Författarna talar - med viss generalisering - om tre banktyper: palatset, templet och basaren. Grekiska tempel liksom Roms Pantheon fick lämna mönster åt tidigt bankbygginge, särskilt i England och USA. - Så följer kapitel om banker som byggherrar, med en analys av sambandet mellan ekonomiska konjunkturer och bankers expansionslusta. Och man diskuterar affärsbankernas placering i stadsbilden, och de ingrepp som gjorts i den av ibland varsamma, ibland förödande pietetslösa arkitekter och byggherrar. Några hektiskt ivriga byggperioder kan noteras, 18-70-talet, sekelskiftet, 1960-talet. Så går man igenom arkitekternas insatser. Det blir till ett snabbrepetitorium över de främsta svenska arkitekterna, med utgångspunkt i J F Åboms pionjärinsatser, via nationalromantiker som Ferdinand Boberg eller Erik Hahr, tunga granitskulptörer som Aron Johansson (med inspiration hämtad från Wien och Berlin), och den Wickman som kom att betyda en del för finsk bankbygginge. Tjugotalsskandinavismen satte också spår på bankernas fasader, bl.a. genom Ivar Tengboms insatser. Nyttänkandet under 60-tal märks t.ex. i Peter Celsings riksbanksbygge 1967-76. En lyckad stilimitatör var I.G. Clason, med den vackra fasaden till skånska hypoteksföreningens nybygging 1914-18 i Lund, fortfarande ett lyckat inslag i en känslig gatubild mittemot domkyrkan. - Boken avslutas med en, som det tycks i det närmaste komplett, genomgång av bankhus i svenska städer, från Alingsås till Östhammar. Det är en stor forskarinsats och säkert ett mycket mödosamt insamlade som ligger bakom denna till överflöd innehållsrika bok. Man har all anledning att vara författarna tacksam. I ett slutord visar man på behovet av en allmän medvetenhet och ett allmänt intresse för det bankbygginge, som oftast in-tar en central plats i den svenska stadsbilden: "de nya bankhusen, i sin väldiga skala och sin framträdande plats i stadens ansikte, skulle mått väl av att studeras genom tävlingar och parallella uppdrag och diskuteras av fackkolleger i tidskrifterna. En uppgift som kvarstår är också studiet av ombyggingadsfrågorna och framför allt hur man bäst skall ta vara på de många äldre bygginger som genom nybyggingandet lämnats åt sidan - bygginger som i många fall hör till de arkitektoniskt värdefullaste från sin tid."

Fataburen.

Nordiska museets och Skansens årsbok 1980.

av Ebbe Schön.

227 s. 60 skr.

anm. Ivo Holmqvist.

Målaren Gottfrid Kallstenius, specialist på skär-gårdstallar i solnedgång, var också diktare. I samlingen *Monologer* från slutet av 20-talet skrev han en dikt till sin broder: "Hur många gånger dröja/ bland polens isar/ än våra tankar!/ Var kasta ankar/ där stormar plöja/ kompassen vilse visar?... Hur ofta frågan:/ Fick du den gåvan/ att leva där allt liv förfryser?" Det var patetiska rader, kanske hade de flesta läsare 1929 glömt den tragedi som låg bakom. Det patetiska var på sin plats. Ty Gottfrids broder Evald försvann "bland polens isar", vid Cary-öarna väster om Grönland, vid Baffin Bay. Han och J.A. Björling företog en grönländsexpedition 1892, med skonerten "Ripple". Vraket av båten återfanns sommaren därpå, och dessutom en handfull brev. Det sista är daterat 12 oktober 1892 och slutar "vi äro nu fem man av vilka en är döende." Något är senare sändes andra expeditioner ut för att leta efter Björling och Kallstenius, men utan framgång. Zoologen Axel Ohlin, som skrev en bok om den olycksaliga expeditionen, kom åter med några få föremål. Långt senare kom Peter Freuchen till Cary-öarna, han fann fler föremål. Men av 1892 års expeditionens medlemmar fanns inga spår. Detta var en gåtfull expedition, och den blev också snart en glömd expedition. I dramatik överglänstes den förstas av Andrees luftfärd fem år senare, också den otursförföljd. Men av den har så mycket fler föremål bevarats och så mycket rikare anteckningar efterlämnats. Tre föremål från 1892 finns i Nordiska museets ägo, en nyckel, Kallstenius' fickur, och så Björlings regnkappa. Med utgångspunkt i de föremålen återger Rolf Kjellström denna märkliga historia i senaste årgången av *Fataburen*, som med sina tolv uppsatser ger en mångsidig bild av den forskning som sker vid museet. Andra föremål förekommer i Elisabeth Stavenow-Hidemarks presentation av ett nyförvärv 1978: ett helt arbetarhem från Söder i Stockholm, orört sedan 1890-talet, och bevarat ända in i minsta detalj, med pigittare, pinnstolar, fotogenlampor och figuriner. Ännu äldre är de dräktdockor som Jonas Berg skriver om - det blir samtidigt en genomgång av Artur Hazelius' tidiga verksamhet som museiman, hemma och utomlands. Hans

och andras dockor, klädda i folkdräkt, var ett utslag av bland annat Dusseldorf-målarnas nationella intresse, men iden fanns redan hos Fritz von Dardel inför en utställning i Paris 1855. Andra artiklar: Maj Nodermann skriver om folklig möbelbarock i Härjedalen, framför allt sådant som tulvaktmästaren Jöns Ljungberg tillverkade kring sekelvändan 1800, bland annat praktfulla predikstolar. Andra provinsmöbler granskas av Per Falck - snickarna Sjölin i Köping och Rundin i Göteborg, den senare flyttade för övrigt på 1840-talet till Lindome, som ju varit ett centrum för västsvensk möbeltillverkning. Ett par inte så värst framgångsrika uppfinnare behandlas av Michael Lindgren i en uppsats om den första svenska räknemaskinen. Det var Per Georg Scheutz, född i Jönköping 1785 och verksam som journalist bl.a. vid Hierthas Aftonblad, och sonen Edvard, född 1821. De båda fortsatte engelsmannen Charles Babbages arbete på en differensmaskin. En byggdes 1843, en annan för världsutställningen i Paris 1855. Den fick pris och hamnade på museum, liksom en från 1859 som finns på Science Museum i London. 1843 års maskin låg länge bortglömd. Nu är den restaurerad och uppställd i Stockholm. Men far och son fick inte stor glädje av maskinerna, behållningen var egentligen bara guldmedaljen från parisutställningen. Annan mekanik tar Brynolf Hellner upp i en genomgång av urmakaren Erik Persson i Folkärna och hans hänglås. Ingrid Bergman diskuterar gångna tiders textila återbruk, lappningar och lagningar, återanvändning av linnetrasor till papper och annan lump till varp. Hennes översikt över det materialsnåla samhället manar till eftertanke: "I Sverige beräknas nu den totala avfallsmängden på ett år uppgå till ca sju ton per person och hushållsavfallet till ca 300 kg per individ och år. Men går vi bara några få decennier bakåt i tiden möter vi en helt annan inställning till producerade varor, även om de var nöta och slitna." Man kan hoppas att slit-och-släng filosofin är på snabb retur. Snart blir en återgång till återbruk en nödvändighet.

Tre forskare uppehåller sig vid järnvägar och järnvägsorter. Karin Lindvall skildrar banvakternas förändrade arbetsvillkor, Eva Fägerborg och Lena A:son Palmqvist tecknar konturerna av stationssamhället Skyttorp, från grundertid på 1870-talet till dagens samhälle med 600 invånare, där tågen kör förbi, men där det sociala livet är aktivt. Också den tolfte uppsatsen handlar om förändringar i arbete och so-

ciala attityder. Birgitta Conradson skildrar 1930-talets kontorsliv och kan konstatera att könsrollerna var fasta. Kvinnor hade ofta högre utbildning att börja med, men gavs litet utrymme för avancemang. Männerna kunde klättra snabbare och högre. På kontoren rådde en hierarkisk ordning som förefaller exotisk numera, som hämtad ur en av Olle Hedbergs trettiotalromaner: "det dröjde innan vi la bort titlarna. För de äldre på kontoret var det nästan opassande att säga du."

Det är alltså ett varierat smörgåsbord Ebbe Schön dukat upp i Fataburen 1980. Detta dussin uppsatser är intresseväckande och visar bredden i den aktiviteter som bedrivs vid Nordiska museet.

Invanda kulturer och invandrarkulturer.

av Anna-Greta Heyman.
LiberLäremodel. Lund 1981. 119 s. Pris 32,-.

anm. av Ingvar Svanberg.

Den här boken av Anna-Greta Heyman, som arbetar inom Stockholms kommuns invandrarförvaltning, är ämnad som en kursbok in invandrarkunskap, och vänder sig i första hand till alla de som i sitt dagliga arbete kommer i kontakt med invandrare. Författerinnan berättar vidsynt och kunnigt om etnisk identitet, om kulturbegreppet och dess innehåll, om fördomar och kulturkonflikter, om språkproblem och om invandrarbarnen och deras framtid. Boken är lättfattligt redigerad och innehåller frågerutor för lokalrelatering av kunskapsstoffet och för att skapa diskussion. Särskilt viktig tycker jag hennes kapitel om fördomar är där hon betonar dialogens betydelse och invandrarna som resurser - inte bara som arbetskraft utan även som bärare av kunskaper som vi alla kan ta till vara på och ha nytta av, t.ex deras hantverkskunskaper. Heyman framhåller också att vi alla behöver mycket kunskaper om de olika länder och kulturer som invandrarna kommer ifrån och hon understryker bland annat skönlitteraturens betydelse som kulturförmedlare. Boken innehåller också en liten bibliografi över till svenska översatt skönlitteratur från bland annat Jugoslavien, Grekland och Turkiet.

To skilling for en sang.

Folkelige viser i Nord-Norge.

Et udvalg skillingstryck ved Torunn Eriksen
Universitetsforlaget Bjørkelange 1980, 280 s.

anm. av Lassi Saressalo.

Det är en ganska allmän uppfattning, att skillingvisor är enkla och sorgsna kärleksvisor. Men en mera djupgående analys av visorna och hela traditionen visar, att skillingvisornas värld är mera omfattande och ger en bredare bild av hela den folkliga visrepertoiren.

Torunn Eriksens antologi "To skilling for en sang - Folkelige viser i Nord-Norge" ger en bra men lite tunn bild av skillingvismaterial och motiv. En del av visorna har direkt anknytning till arbetslivet vid den nordnorska kusten, en del beskriver politik, natur och emigration till Amerika, för att nämna några grupper. Betydande personligheter kommer fram i visorna, dramatiska händelser, olycksfall, död, förbrytelser, naturkatastrofer, men också livets högtider. Största delen av visomotiven hör till mannens värld: huvudpersonen är oftast manlig och kvinnan kan finnas bara i kulisserna. Hon kommer däremot fram i visor som beskriver kärleken, visor om kvinnan och hennes älskare. Den tredje huvudtypen av visor är religiösa. Dessa visor lär människan att vara nöjd med sitt öde, att vara beredd på sorg och olycka: i det osäkra livet står den enda trösten att finna i ett liv efter detta.

En klar bild av visornas mångsidighet ger grupperingen av antologins innehåll: Viser om liv og folk i landsdelen (6 st), Viser om arbeid og yrke (20 st), Viser om ulykker (9 st), Sørgeranger (6 st), Aandlige viser (4 st), Viser om andre hendinger og enkeltpersoner (8 st), Emigrantviser (5 st), Viser om kjærlighet, kvinner og elskere (22 st), Moraliserende viser (6 st), Humoristiske viser (2 st) och Lyriske viser (3 st).

I antologin har alla visor fått en kort rubrik, som beskriver visans tryckort och -tid samt information om den melodi som då och då finns angiven i själva skillingstrycket. I slutet av antologin finns melodier till varje visa med enkelt gitarrackompanjemang av Sverre Kruger. Dessä ökar naturligtvis antologins bruksvärde. Bokens vackra illustration är Ulf Dreyers.

I inledningskapitlet beskriver Eriksen inte bara antologins innehåll utan behandlar också skillingstryckmaterialet bredare. Hon konstaterar att skillingstrycken inte alls alltid in-

nehåller bara visor utan de kan innehålla också prosaberättelser, historier, förhållningsregler och nyheter samt texter kombinerade med visor. Författaren ger slutligen en kort men tydlig och klar bild av publicering försäljning och användning av skillingstrycken.

To skilling for en sang - folklige viser i Nord-Norge är en omsorgsfullt sammanställd och vacker bok. Man kan dock fråga sig, om det inte hade varit möjligt att ta med något av den finskspråkliga skillingtrycktraditionen i Nord-Norge. Det finns väl en del skillingstryck på finska, som är tryckta i Nord-Norge och som den sk. kvænbefolkningen har sjungit vid sidan av den repertoar som de hade från Finland. Kanske en sådan antologi om folkliga visor hos minoriteten i Nord-Norge ännu väntar på sin insamlare och sammanställare.

”Klockaren i helg och söcken”.

av Hilmer Wentz

Walter Ekstrand bokförlag, Lund 1980, 324 s.

anm. av Ivo Holmqvist

”Klockarfar, han skall nu allting bestyra./ Lära barnen, att två och två är fyra./ Utan honom man kan ej lära att stava,/ utan honom man kan ej folket begrava.”

- Den versen återfinns i ett folkligt lustspel från 1840-talet, ”En majdag i Wärend”, som C.W. Böttiger var upphovsman till. Som svärson till Esaias Tegner var han väl insatt i kyrkliga angelägenheter, och väl medveten om den betydelsefulla roll klockaren spelade i landsbygdsförsamlingarna. Klockaren var verkligen en mångsidig yrkesman, till dels av nödtvång. Han var prästens medhjälpare, och hans mångahanda uppgifter var stadgade sedan länge. I Upplandslagen från 1296 t.ex. finns en ”klockarelag” med en hel rad åliggande som klockaren hade att utföra. Dit hörde att ringa helgmål, att stå för sång under gudstjänsten, att slakta åt prästen och elda hans badstuga, o.s.v. Efter hand blev klockaren en oundgänglig överhetsperson i bygden, som förutom

sina kyrkliga sysslor, klockringning, kyrkosång och annat, också hade att tillverka oblater, se efter kyrkans inventarier (och prästens kläder), sköta postbefordran, vara medicus genom att vaccinera, och inte minst vara lärare. I de södra provinserna tog klockarna dessutom aktiv del i försvenskningen efter 1658. Klockaren var en känd och aktad person i lokalsamhället, och hans verksamhet har förstärkt sitt ymniga spår i litteraturen i Norden. Märkligt nog är dock litteraturen om klockare däremot mager och det är därför i mycket en pionjärgärning prosten Hilmer Wentz utfört med sin mycket detaljrika och omsorgsfulla utredning om ”Klockaren i helg och söcken”. Han utredde noga de olika arbetsuppgifter klockaren hade, hans sociala ställning, hans förhållande till prästen, och han ger den historiska bakgrunden till ämbetet och förklarar dess framväxt och förändringar. Han har själv i nära nog ett kvarts sekel tjänstgjort i mellanskåne, i Höörs och Munkarps församlingar, och i en andra avdelning av utredningen ger han en historik över en succession klockare i ett skånepastorat från 1625 fram till 1952.

En hel del av dessa klockare har lämnat efter sig musikaliska kompositioner av skilda slag, några har haft andra intressen. I periferin skymtar den märkliga Nils Lilja, klockare i Billinge, en av de stora svenska amatörbotanisterna med en berömt ”Skånsk flora” bland sina opera. I ett avslutande kapitel drar Hilmer Wentz fram en del exempel på skönlitterära skildringar av klockare, från Holberg, Blicher och Paludan-Muller via Almqvist, Böttiger, Kivi och Bondesson till Bo Bergman och Heinesen. Många skånska skribenter finns med: Nicolovius/ Nils Lovén, Hans Larsson, A.U. Bååth.

I det sammanhang kunde man också nämna Anders Österling med dikterna om ett instrument som klockaren i fattiga församlingar använde i stället för den dyrbara orgeln: psalmodikon. Och Hjalmar Gullberg har skrivit en vacker dikt från Lemnhults kyrkogård, om bonden, som lät sin jord förfalla när han byggde orglar, ett verk i högre tjänst. Denne Johan Magnusson var nära nog samtida med Böttigers svärfar, högvördige biskopen.

Hilmer Wentz skriver inlevelsefullt om Strindbergs vackra hexameteridyll ”Stadsresan”. Man kunde också påpeka hans korta mästerverk ”Den romantiske klockaren på Rånö”, i båda skildras musiken som förlösande och försonande makt för den missanpassade klockaren i lantliga omgivningar, fjärran från studieärens kulturella miljöer. - I skönlitteraturen saknas inte klockaren, men en monografi över hans mångsidiga verksamhet har alltså hittills saknats. Man är tacksam för att Hilmer Wentz nu fyllt den luckan, och att han gjort det på detta ovanligt gedigna sätt.

Islam - lära och livsmönster

av Jan Hjärpe

Almqvist & Wiksell. Förlag AB. Stockholm 1979.
132 s. ISBN 91-20-06014-9. Pris: 68 Skr.

anm av Ingvar Svanberg

Docenten i religionshistoria vid Lunds universitet, Jan Hjärpe, har sammanställt detta arbete som är tänkt att vara en lärobok för de som studerar religionsvetenskap. Hjärpe ger i första hand en lättillgänglig skildring av de teologiska och beteendemässiga aspekterna på islam, ss. gudsbegrepp, läran om uppenbarelse och paradistron. Vidare behandlas Muhammeds liv utförligt. Författaren redogör också för den religiösa organisationen, om olika rättskolor, om shi'itiska riktningar och om sufisk mystik. Utförligt behandlas islams betydelse i vardagslivet: religionsutövandet beskrivs liksom fastan, vallfärden till Mecka som numera ofta sker via charterresor och det uppges, att inte mindre än 1,5 miljon numera årligen vallfärdas till Mecka, den religiösa lagen (shari'a) förklaras utförligt och olika karakteristiska drag i det islamiska livsmönstret vad beträffar mat, begravning, omskärelse o.dyl. belyses.

Den här boken är användbar inte enbart för teologistuderanden. I dag när många av de stora invandrargrupperna i Skandinavien är muslimer, t.ex. turkar, kurder, palestinier, nordafrikaner och pakistanser finns det ett stort behov hos invandrarforskare att sätta sig in i den muslimska begreppsvärlden. Och varför då inte börja med den här boken?

"Sjömansvisor".

av Monica Lantz.

LTs förlag, Stockholm 1980. 143 s. 68 Skr.

anm. av Ivo Holmqvist

Den i förtid bortgångne stockholmsförfattaren Pär Rådström skrev mot slutet av sitt liv en novell, som han kallade "Ro utan åror" - så kallade han också den samling där novellen ingick. Och citatet kände förstås alla svenska läsare igen, det är en rad ur en älskad och ofta sjungen sjömansvisa i den lätt melankoliska och känslosamma genren: "Vem kan segla förutan vind/ vem kan ro

utan åror/ vem kan skiljas från vännen sin/ utan att fälla tårar?" Pär Rådström lät diktcitatet ingå i ett ironiskt sammanhang, hans novell var mycket osentimental. Och dikten var från början inte alls särskilt känslofull. I Svenskt visarkiv finns tre skillingtryck, det äldsta från mitten av 1700-talet. Så här låter visan i ett tryck från 1801: "Hvem kan segla förutan vind,/ Hwem kan jaga utan hundar,/ Hwem kan kasta sina ankar på djup/ Der man ingen botn kan grunda" Utvecklingen och förvanskningen av visan är signifikativ för hela sjömansvisan som genre, verkar det: från en realistiskt återberättad arbetsbeskrivning till en sentimental slagdänga fjärran från sjömannens verkliga liv och hårda arbetsvillkor. I den inte särskilt ärorika slutfasen återfinns både Erik Axel Karlfeldt, vars "Svarta Rudolf" väl fortfarande har en viss samhörighet med verklighetens sjömansäventyr, och habila versmakare som Valdemar Dalqvist eller den göteborgske revykungen Axel Engdahl på tjugotalet. När Sigurd Sternvall bedrev sin mycket betydelsefulla insamlargärning vid den tiden, förargades han mycket över dessa urvattnade sjömansvisor. Tack vare honom har vi i behåll mera fullviktiga exempel på genren. En företrädare skiljer sig på ett fördelaktigt sätt från mängden, hans visor sammanfaller dessbättre inte med den allmänna utvecklingslinjen. Det är förstas Evert Taube. Men så hade han också gått igenom det han skrev om, för honom var visdiktandet bland annat en beskrivning av sjömannens vardag.

Detta frångår av en nytgiven samling sjömansvisor, som redigerats och valts av Monica Lantz, som bifogar välbehövliga kommentarer till de skilda visorna, och också en ordlista, där man lär sig att "apa" är ett trekantigt segel och att "tåring" är lungsot (som man ju vet om man har ett hum om danska). Till visorna hör också melodier, för det mesta i originalsättning, ibland transponerade för att lättare kunna sjungas och spelas. Stavningen följer originalen, som i några fall förkortats - men det påpekas, att den vetgirige gärna får se på originalen på Svenskt visarkiv i Stockholm, det är sympatiskt. Det har blivit en alldeles föredömlig antologi, dessutom vacker genom de många 1800-talsillustrationer man letat fram, de flesta ur populärpressen som "Illustrerad Familj-Journal" och annat. Föreståndaren för visarkivet, Bengt R. Jonsson, har skrivit ett innehållsrikt förord, där han funderar över genren: är detta en visa som skrivits om, för eller av sjömän? Och han kommer med en nyttig avgränsning: "de folkliga sjömansvisorna har främst skapats av sjömän samt handlar om sjölivet och sjömannens situation ombord och hemmavid. Av andra visor bör bara arbetsvisor, som direkt handlar om sjön räknas..." Så ger han en snabb tillbakablick,

från medeltida visor som "Herr Peders sjöresa" via skotska arbetsvisor från mitten av 1500-talet till visor som 1700-talets ostindiefarare diktat, "loggboksvisor", bland dem Anders Flöjja på 1740-talet, och Jonas Greggelund, som något senare reste med det skepp som Pehr Osbeck seglat på, Prins Carl. En del sådana loggboksvisor speglar en historisk verklighet, överfall av barbarespirater, skeppsbrott, men en viss skepticism om den historiciteten är tillräddlig, som Jonsson påpekar. Annat som besjungs är mera allmänt gods: avskedstaganden, motsättningen mellan sjömannens hårda liv och lantmannens trygga tillvaro på fast mark. Jonsson hinner också reflektera över arbetsvisans funktion (som man också med fördel kan läsa om i den nya utgåvan av Mats Rehnbergs studie om arbetsvisan, "Hejarn borrar...") och han säger en del om sjömansvisans blandspråk: inflytandet från shantyn röjer sig i anglicismer, annat är skrivet på sjömansskandinaviska och tyder på täta arbetsbyten mellan svenska och norska sjömän. Publiken för dessa folkliga skillingtryck återfanns mest bland sjömännen själva, åtminstone vad gäller den mera klassiska perioden. När sedan genren kommersialiserades vidgades publiken. Men så långt sträcker sig detta urval inte, man har följt en användbar princip: att bara ta med visor från segelsjöfartens dagar.

The nominativus absolutus formula

av Annikki Kaivola-Bregenhøj.
FF Communications nr. 222 1978.

anm. av Ulrika Wolf-Knuts.

Annikki Kaivola-Bregenhøj har specialiserat sig på gåtforskning och 1978 publicerat en doktorsdisseration av vilken en del heter The nominativus absolutus formula - one syntactic-semantic structural scheme of the Finnish riddle genre och utgör nummer 222 av FF Communications.

Materialet är hämtat från Finska Litteratursällskapets (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran) arkiv och utgörs av 106 gåtor som karaktäriseras av en *nominativus absolutus*-konstruktion. Denna förstås i enlighet med Lauri Hakulinens definition som en appositionskonstruktion bestående av ett substantiv i nominativ (eller partitiv) och ett uttryck som

beskriver orten (substantiv i lokalkasus, lokaladverb e.dyl.). Konstruktionen är svår att ordagrant återge på svenska. Författaren har vid val av forskningsmaterial följt en urvalsprincip som begränsar hennes möjligheter att dra generella slutsatser och det blir sålunda en enda typ av gåtor som undersöks - en typ som bestäms av grammatikaliska kriterier. Materialet karaktäriseras vidare av att gåtan är tudelad med två komponenter i vardera ledet:

<i>mies</i>	<i>mullassa,</i>	<i>tukka</i>	<i>tuulessa:</i>
<i>en man</i>	<i>i jorden</i>	<i>håret</i>	<i>nauris</i>
			<i>i vinden:</i>
			<i>en rova svar</i>

komponent
led

A ————— B

1

C ————— D

2

Denna typ av gåtor analyseras från syntaktiskt-semantic synvinkel och det visar sig att materialet kan indelas i tre huvudgrupper, nämligen 1) A i B / C i (As) D (Ex.: En liten man i skogen / regnhatt på axlarna: en svamp), 2) A i B / (As) C i D (Ex.: En klabb i elden / huvudet i havet: en cigarett i en mun), 3) A i B / (As) C i (As) D (Ex.: En gumma i en vrå / hundra ögon i huvudet: ett säll). Var och en av de tre formerna kan dessutom innehålla ett finit verb efter komponent B.

Förf. konstaterar att gåtor med *nominativus absolutus*-konstruktion är ytterst vanliga i finsk tradition. Hon relaterar detta faktum till att detta språkliga är populärt i den finska skönlitteraturen, också när denna återger talspråk, medan den däremot är sällsynt i vetenskaplig text. I synnerhet folkpoesin, Kalevala och Kanteletar, uppvisar ofta *nominativus absolutus*-former, vilkas konstruktion är mycket väl lämpad för versmåttet.

Vidare analyseras materialet ur semantic synvinkel: hur förhåller sig de olika leden till varandra, hur förhåller sig de olika komponenterna till varandra, hur förhåller sig svaret till frågan osv?

För att ge svar på dessa frågor undersöker Annikki Kaivola-Bregenhøj gåtorna med hänsyn till sju binära semantiska drag: ±levande, ±männlig, ±naturlig, ±del av A, ±korrelerar med A, och ±kroppsdel. En tabell över kombinationer ges på sid 49.

Efter denna ingående och detaljrika analys framgår att det vanligaste schemat är A + levande, + männlig / (B varierar) / C - levande, - del av A, - kroppsdel / D + levande, + kroppsdel, + korrelerar med A / svaret - levande. En noggrann diskussion förs om huruvida komponenterna skall förstås bokstavligt, som allusioner eller anses vara vilseledande och slutligen undersöks de enskilda fallen.

Genom analysen anser sig förf. kunna ge vissa regler för hur gåtor av denna typ skall lösas: om

komponent A är +mänsklig och +manlig hör det föremål som utgör svaret på frågan till bondens omgivning, medan om komponent A är +mänsklig och -manlig, svaret hör hemma i bondhustruns värld. Förf. konstaterar att komponent B visar det sökta föremålets placering och att adjektiv som beskriver färg, storlek m.m. och låga tal skall förstås bokstavligt. Analysen visar också att en bokstavlig tolkning av gåtan inte är korrekt även om en sådan rent logisk kunde försvaras.

Förf. använder strukturalistisk metod när hon analyserar gåtorna. Rent praktiskt har hennes arbete underlättats av att hon kunnat använda hålkort för att bemästra materialet. Betecknande för verket är att läsaren rätt genomgående får procentuella data om materialet.

Boken utgör ingen lockande avkopplingsläsning, den är ytterst komprimerad och fordrar sin läsares uppmärksamhet fullständigt. Bara mycket kort behandlas gåtans kontext och andra frågor som hänför sig till gåtans plats i samhället och traditionsbärandens eller traditionsproducentens liv. Verket visar dock att det är möjligt att systematisera ett rätt omfattande material valt inom såvå gränser så att man när det gäller just denna typ av gåtor kan komma fram till några allmänna regler.

Mongolian Folktales and Stories.

Owen Lattimore (ed)

Translated from the Mongolian by D. Altangered. State Publishing House. Ulan-Bator 1979, 261 s.

anm. av. Ingvar Svanberg

Den här lilla samlingen utgiven i Folkrepubliken Mongoliet innehåller över 30 sagor och djurfabler i engelsk översättning, och med parallelltext på khalka(=xalxa)-mongoliska med den nu gängse kyrilliska ortografin. Boken är egentligen ämnad för den engelskstuderande mongolen, men är dessutom anpassad till utländska läsare och innehåller bl.a. en förklarande ordlista över mongoliska uttryck i sagorna. Texterna är hämtade ur de stora sagoeditionerna av Bjambyn Rinchen ("Mongolskie skazki" Ulaanbaatar 1968), Gaadamba & D. Tserencodnon ("Mongol ardyin aman zoxiolyin deedz" Ulaanbaatar 1967) och P. Xorloo ("Mongol ardyin ulger" Ulaanbaatar 1967). Den berömde amerikanske mongoliet-kännaren Owen Lattimore står som utgivare för samlingen. Han har skrivit förordet, men i övrigt är det D. Altangered som står för urvalet och översättningen.

På västerländska språk finns tidigare en del vetenskapliga sagoditioner av t.ex. Nicholai Poppe, Walther Heissig, Dominik Schröder och Erich Haenisch. Samtidigt frågar man sig när Henning Haslund-Christiansens - den duktige fältforskaren - under den sista Heidinexpeditionen till de nordvästra Kinaprovinserna, upptecknade folksagor från olika mongolfolk kommer att publiceras. Så vitt jag vet är de fortfarande outgivna.

I väntan på dem kan man läsa den här trevliga lilla utgåvan som varmt rekommenderas alla sago-intresserade.

Hofors - Et brukssamhälle.

Människor och miljöer.

Udgiven av Hofors Hømbygdsförening.

anm. af Kim Clausen.

Sveriges gamle historiske næringsvej ved siden af landbruget har altid været "bergsbrug" og metalforædling. Allerede i middelalderen var Sverige storproducent af kobber, sølv og jern. Vi ved, at der har været en jævn overgang fra udnyttelsen af søernes og mosernes myremalm til den egentlige minedrift.

Det er derfor spændende, at den ældste bebyggelse i Torsåker sogn, hvor det senere Hofors SKF kom til at ligge, i middelalderen er lokaliseret i den sydlige del af sognet hvor der ligger store søer og moser. Muligvis har den første udnyttelse af jernet i Torsåker sogn været jernudvinding af myremalm i kombination med landbrug, akkurat sådan som vi må forestille os, at jernudvinding har fundet sted herhjemme, hvor vi i Jylland producerede jern af myremalm helt op til begyndelsen af 1600 tallet.

I Torsåker sogn var det bønderne, der drev jernværksdrift sideløbende med deres landbrug. Men i 1670'erne begyndte personer uden for sognet at interessere sig for jernmalmen ved lokaliteten Hofors i Torsåker sogn.

Familien Petre, der var indvandret fra Skotland, begyndte at opkøbe mindre jernbrug, ikke for at drive landbrug, men for at intensivere og forbedre minedriften og jernudvindingen. For at kunne gøre dette, måtte familien Petre også opkøbe skov og sørge for at få adgang til den nødvendige vandkraft. I løbet af 1700 tallet blev nye og mere effektive jernbrug opbygget af de foretagsomme skotske indvandrere.

Den mest markante af disse "brukspatroner" var Thore Petre 1793 - 1853. Han var en overgangsskikkelse, der indvarslede en ny tid.

Han var præget af liberalistisk tankegang og teknologisk nytænkning, men ofte måtte han med denne indstilling rende panden mod en mur i det konservative Sverige.

På sin egen virksomhed i Hofors gennemførte han imidlertid de ændringer, han også havde set gennemført på landsplan.

Bl.a. indså han, at jernfremstillingen måtte koncentreres til steder, hvor malm, vandkraft, og brændsel var tilstede i tilstrækkelige mængder. Hofors var en sådan lokalitet, hvor disse betingelser var opfyldt. Rundt om jernbruget opstod der under T. Petres ledelse en hel by, hvor Petre lod indrette skoler, boliger m.m. til arbejderne.

I 1800 tallets slutning begyndte Hofors-jernværk

atter at vokse. Denne vækst er fortsat i dette årh. Således er Hofors Kommuni i dag et samfund med næsten 13.000 indbyggere.

Dette er i store træk den udviklingshistorie, der beskrives i bogen Hofors - Ett brugssamhälle.

Det er på mange måder et stykke spændende og velskrevet stykke lokalhistorie om et stykke Sverige, som vi danskere ikke kender så meget til.

Udover de historiske afsnit rummer bogen afsnit om Hofors Kommune i nyere tid. Mere spændende for danske læsere er levnedsskildringerne fra folk, der har arbejdet på jernværket.

Bogen afsluttes med en beskrivelse af naturen i Hofors Kommune, samt en beskrivelse af Hofors Hembygdsgård.

Der er tale om en lokalhistorisk bog, der efter danske forhold er udgivet i et usædvanlig flot udstyr, med mange smukke fotografier, og tegninger.

Abstracts

Small pots have ears too!

Ethnological aspects on the study of children's culture and history.

by Bjarne Kildegaard Hansen.

How can present day children come to function as cultural individuals in a society as divided as ours? The article carries a summary of the research done on children's culture and history. Only through an understanding of the interplay with the remaining culture is one able to understand the development of children's culture.

West European elite culture.

Features of the development from 16th. - 19th. centuries.

by Jørgen Selmer.

The article gives a chronological summary of West European elite culture from 16th.-19th. centuries. The lifestyle is shown that was common to the elite from different countries. Similarly depicted is the background for social and economic changes within these lifestyles.

Everyday life dynamics.

A micro-macro model for the study of cultural change.

by Sören Jansson.

In his article, the author puts forward an analysis model for the study of cultural patterns. The model, which includes a materialistic and interactional theory, is illustrated by its use in a study of union life in Enköping through the ages.

Concerning contradictions in American Anthropology.

by Kerstin Eidlitz Kuoljok.

How does the Russian ethnograph look upon the research carried out by an American cultural anthropologist? The article refers to the late Julia Petrova-Averkiewa's book, "The theorist's history in American ethnography".

The first part of the magazine deals with the Institute of European Folklife Research, Brede, Denmark. Shorter articles describe the student conditions.

Institute of European Folklife Research, Brede, - Some general considerations.

by Janne Laursen.

Danish students' study and living conditions.

by Anders Linde-Laursen.

Circus horses, dogs heads and the madcap.

Conditions for academic and student political work in the student union.

by Torben Holm.

Does it do any good? (the Student Council).

by Ellen Knudsen.

NEFA. - Denmark, a union for students and young researchers.

by Erik Kalsgård Poulsen.

Student work in museums, - an area of the ethnologists workfield.

by Gerda Petri.

FASF and FASF-freelance, - Who are we? (Students' Union).

by Kristina Due and Inger-Marie Børgesen.

Project orientered teaching.

by Lene Floris.

Institut for Europæisk Folkkelivsforskning, Brede. Nogle almene betragtninger af <i>Janne Laursen</i>	5	Det osynlige arvet	84
Danske studerendes studie- og levevilkår Specielt med hensyn til etnologistuderende på Københavns Universitet af <i>Anders Linde-Laursen</i>	11	Dansk erindringslitteratur	85
Cirkusheste, hundehoveder og galninge Om vilkårene for jag- og studenterpolitisk arbejde i studienavnet	15	Sources and Analogues of the Uncle Remus Tales	86
Kan det overhovedet nytte ?	21	af <i>Florence E. Baer</i>	
af <i>Ellen Knudsen</i>		Samerna i Sovjetunionen	87
NEFA-Danmark	23	af <i>Aleksej Kiseljov och Tatjana Kiseljova</i>	
af <i>Erik Kalsgård Poulsen</i>		Allmogens byggnadskultur	88
Projektorienteret undervisning	26	af <i>Finn Werne</i>	
af <i>Lene Floris</i>		Botare	89
Studenterarbejde på museer, en del af etnologens arbejdsområde	29	af <i>Bente Gullveig Alover m.fl.</i>	
af <i>Gerda Petri</i>		Bärflyktningarna	91
FASF og FASF-freelance - hvem er vi ?	33	af <i>Annika Soderman-Wiren</i>	
af <i>Kristina Duc og Inger-Marie Borgesen</i>		Læge-Bog vedkommende Menni- sker, Hæster og Kiør	92
Små pletter har også ører. Etnologiske synspunkter på studiet af børns kultur og historie	35	af <i>Ole Steensen Horvet og Arne Johan Gjermundsen</i>	
af <i>Bjarne Kildegaard Hansen</i>		Træk af folkeskolens historie i Nordslesvig 1864-1920	93
Artiklen bringer en oversigt over den forskning, der er foretaget om børns kultur og historie. Forf. mener, at kun gennem en forståelse af samspillet med den øvrige kultur, kan man forstå børnekulturens udvikling.		af <i>L.S. Ravn</i>	
Vesteuropæisk elitekultur Træk af udviklingen fra det 16. til det 19. århundrede	49	Folkemusik	93
af <i>Jørgen Selmer</i>		af <i>Anneli Asplund och Matti Hako</i>	
Artiklen giver en kronologisk gennemgang af den vesteuropæiske elitekultur. Her vises den livsstil, som har været fælles for eliten i de forskellige lande og livsstilens baggrund i sociale og økonomiske forandringer.		Kakkelovn og jernovn	94
Den alldaglige dynamiken Om en mikro-makromodel for studium af kulturförändring	63	af <i>Ebbe Johannsen</i>	
af <i>Sören Jansson</i>		Bildlore	95
Forf. opstiller i artiklen en analysemodel for studiet af kulturelle mønstre. Modellen, som sammenfatter en materialistisk og interaktionistisk teori, vises ved brug på studiet af foreningslivet i Enköping gennem tiden.		af <i>Nils-Arvid Bringeus</i>	
Om motsättningar i den amerikanska antropologin	72	Barndommen - de voksnes verden .	96
af <i>Kerstin Eidlitz Kuoljok</i>		Skånsk herrgårdsfolk	97
Artiklen beskæftiger sig med hvorledes sovjetriske etnografer ser på den amerikanske kulturantropologiske forskning.		af <i>Brita Stjernsward</i>	
Debat	76	Folklore och Sociala Konflikter ...	98
En imøtegæelse. Svar til Ulf Palmenfelt	76	af <i>Anders Gustavsson</i>	
af <i>Ronald Grambo</i>		Sommargäster och bofasta	99
Blir etnologin antropologi? Är det slut med knuttimring, dräktkick ?	78	af <i>Anders Gustavsson</i>	
af <i>Karl-Olov Arntberg</i>		Nordisk Bibliografi for Folkelivs- forskere 1975, 1976 og 1977	100
Nyt og noter	79	Forhistorien	100
Anmeldelser	81	af <i>Sigfried Lenz</i>	
English Abstracts	111	Cirkusliv	101
Bondesyninger på lærred	81	af <i>Christer Cederberg</i>	
af <i>Gudrun Andresen</i>		The Semiologist in Paradise	103
Finnische Volkskunde	82	af <i>Michael Blegvad</i>	
af <i>Veikko Anttila och Ilmar Talve</i>		Bankbyggande i Sverige	104
Folklivsskildringer i urval	82	af <i>H.O. Andersson & F. Bedoire</i>	
af <i>Stig Tornebed</i>		Fataburen ..1980	105
Trælbunden frihed	83	Invanda kulturer och invandrar- kulturer	106
af <i>Troels Boeberg Jensen og Jes Jessen</i>		af <i>Anna-Greta Heyman</i>	
Blow Boys Blow	84	"Klockaren i helg och söcken" ...	107
af <i>Velle Espeland</i>		af <i>Hilmer Wentz</i>	
Sjömansvisor	108	Islam - lära och livsmönster	108
af <i>Monica Lantz</i>		af <i>Jan Hjarpe</i>	
The nominativus absolutus formula	109	Sjömansvisor	108
af <i>Annikki Käivola-Bregenhøj</i>		af <i>Monica Lantz</i>	
Mongolian Folktales and Stories ..	110	The nominativus absolutus formula	109
af <i>Owen Lattimore (ed)</i>		af <i>Annikki Käivola-Bregenhøj</i>	
Hofors - Et bruksamhälle	110	Mongolian Folktales and Stories ..	110
		af <i>Owen Lattimore (ed)</i>	
		Hofors - Et bruksamhälle	110